

caiete critice

4 (366) / 2018

Revistă editată de **Fundația Națională pentru Știință și Artă**

Director: Eugen SIMION

*Mateiu Caragiale,
Correspondența
de Eugen Simion*

*La subjectivité
dans la nouvelle
identité de la
science économique
européenne
de Jaime Gil Aluja*

*Ecaterina
Andronescu:
„Cultura și
învățământul,
sub lupă“*

*Fănuș Neagu,
scriitor baroc
de Alunița Cofan*

*Fața umană
a civilizațiilor
de Caius Traian Dragomir*

caiete critice

Revistă editată de
*Fundația Națională
pentru Știință și Artă,
Grupul interdisciplinar
de reflecție*

și
Editura Expert,
sub egida
Academiei Române

Nr. 4 (366) / 2018

Revistă indexată CNCS în categoria B

Redacția:

Eugen SIMION
director

Valeriu IOAN-FRANC
redactor-șef

Lucian CHIȘU
coordonare editorială

Mihaela BURUGĂ
secretariat de redacție

Aida SARCHIZIAN

Călin CĂLIMAN

Maria MOLDOVEANU

Oana SOARE

Nicolae LOGIN

Luminița LOGIN

EDITURA
Expert

Tel.: 318.24.38; 318.81.06

E-mail: edituraexpert@gmail.com

office@fnsa.ro

ISSN: 1220-6350

ISSN (on-line): 2285-5041

Colegiul editorial:

Mihai CIMPOI

Jacques De DECKER (Belgia)

Serge FAUCHEREAU (Franța)

Valeriu IOAN-FRANC

Jaime GIL ALUJA (Spania)

Klaus HEITMANN (Germania)

Radivoje KONSTANTINOVIC (Serbia)

Evangelos MOUTSOPOULOS (Grecia)

Mihail METZELTIN (Austria)

Thierry de MONTBRIAL (Franța)

Basarab NICOLESCU

Dumitru ȚEPENEAG

CUPRINS

4/2018

FRAGMENTE CRITICE

- Eugen SIMION: Mateiu Caragiale. *Correspondența*
Mateiu Caragiale. Correspondence 3

A GÂNDI EUROPA

- Jaime Gil ALUJA: Subiectivitatea în noua identitate a științei economice europene
La subjectivité dans la nouvelle identité de la science économique européenne 10

INTERVIU

- Ecaterina ANDRONESCU: Cultura și învățământul sub lupă,
interviu de Florian Saiu
Culture and Education under the magnifying glass, Florian Saiu in dialogue
with Ecaterina Andronescu 17

SCRISOARE DE LA KÖLN

- Nicolae CORBEANU: Cine mai votează? Adolescenții germani și alegerile
Who is voting? German Teens and Elections 32

COMENTARII

- Alunița COFAN: Fănuș Neagu, scriitor baroc
Fănuș Neagu, baroque writer 35
- Mădălina PETREA: Perspectiva realismului mitologic din *Îngerul a strigat*
de Fănuș Neagu
The Perspective of Mythological Realism in Îngerul a strigat
by Fănuș Neagu 41
- Caius Traian DRAGOMIR: Fața umană a civilizațiilor
The Human Face of Civilization 49

Lucian CHIȘU, Viorica Ana CHIȘU: Comunicarea online în instituții de învățământ superior românești și europene (II) <i>Online communication in institutions of Romanian and European higher education (II)</i>	53
--	----

EMINESCU

Valentin COȘEREANU: Cronologie Eminescu (V) <i>Chronology of Eminescu (V)</i>	65
--	----

*Ilustrăm acest număr cu lucrări ale artistului plastic
Ștefan Popescu (1872-1948)*

Eugen SIMION

Mateiu Caragiale. Corespondența*

Abstract

Articolul se referă la corespondența lui Mateiu Caragiale cu N.A. Boicescu, remarcabilă prin pitorescul ei, ca și prin „personajul” pe care îl profilează, direct sau indirect, Mathieu Jean Caragiale Comte de Karabey. S-au păstrat 28 de scrisori, trimise amicului său, la Paris, din diverse locații și diferiți ani, scrise într-o limbă împestrată la tot pasul cu franțuzisme, dar și cu termeni luați din limbajul colorat al străzii bucureștene. Subiectul principal al acestor epistole (primele datând de la vârsta de 16 ani) îl reprezintă strategiile foarte tânărului Mateiu de a face cuceriri de profit în rândul doamnelor și domnișoarelor urbei bucureștene, cu scopul explicit de a trăi ca un dandy. Pentru Ratignac-ul valah, „pont” este termenul magic, având potențialul rășfrânt asupra partidelor de toate vârstele și formele estetice, de la cele „frumoase ca statuile de ceară”, până la cele „care mai de care mai strâmbe și pocite”, ori „urâte ca o focă”. Corespondența poate fi considerată o mică operă literară originală scrisă în stilul narațiunilor lui Villiers de L'Isle-Adam, de către un tânăr dandy bucureștean, cu vanități nobile, dar lipsit de mijloace materiale și tocmai de aceea ambițios și fantasmagoric, dornic să accedă cât mai curând la „filon”, adică la banii mulți care pot compensa, eventual, absența altor calități.

Cuvinte-cheie: Mateiu Caragiale, istorie literară, corespondență, literatură subiectivă, biografie, pitoresc, gen.

The article refers to Mateiu Caragiale's correspondence with N.A. Boicescu, remarkable by its picturesque nature, as well as by the "character" it profiles, directly or indirectly, Mathieu Jean Caragiale Comte de Karabey. Twenty-eight letters were preserved, sent to his friend in Paris from various locations and years, written in a language full of French words everywhere, but also of terms taken from the coloured language of the Bucharest street. The main topic of these epistles (the first ones dating from the age of 16) is represented by the strategies of the very young Mateiu to conquer profit among the ladies and young ladies of Bucharest, with the explicit purpose to live like a dandy. For the Wallachian Rastignac, "tip" is the magic word, having the potential reflected on the matches of all ages and aesthetic shapes, from the ones "as beautiful as waxen statues" to the ones "as crooked and ugly as possible", or "as ugly as a seal". The correspondence of Mateiu Caragiale can be considered a small original literary work written in the style of Villiers de L'Isle-Adam's narrations, by a young Bucharest dandy, with ambitions of nobility, but lacking in material means and just for this reason ambitious and fantasy-minded, eager to succeed as fast as possible to the "gold vein", that is to much money that can possibly compensate the lack of other qualities.

Keywords: Mateiu Caragiale, literary history, correspondence, subjective literature, biography, picturesque, genre.

Eugen SIMION, Academia Română, președintele Secției de Filologie și Literatură, directorul Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”; Romanian Academy, President of the Philology and Literature Section, Director of The „G. Călinescu” Institute for Literary History and Theory, e-mail: eugen.simion@fnsa.ro.

* Lucrare realizată în cadrul Proiectului Prezervarea și valorificarea patrimoniului literar românesc folosind soluții digitale inteligente pentru extragerea și sistematizarea de cunoștințe (INTELLIT), PN-III-P1-1.2-PCCDI-2017-0821/ Nr 54PCCDI/ 2018.

Correspondența (aceea cu N.A. Boicescu) este, în sine, o operă remarcabilă prin pitorescul și personajul pe care îl profilează, direct sau indirect. S-au păstrat 27 de scrisori, din perioada 1901-1908, și încă una (31 august), strict comunicativă, fără implicații subiective. La 11 iulie 1901, când Mathieu-Jean Caragiale, Comte de Karabey, transmite amicului Boicescu, aflat la Paris, vești din viața mondenă a Bucureștilor, el abia împlinise 16 ani și este deja în căutarea unei „partide”. A descoperit, deocamdată, o sârboaică – M-lle Constantinescu – cu părul blond și ochii albaștri, frumoasă „ca o statuie de ceară”, lentă în mișcări, cu un râs splendid. Dar, după cât se pare, sârboaică nu-i „un pont” favorabil (termen ce revine în discursul epistolar al acestui mic *Rastignac* valah), așa că el nu insistă. Dă amicului, cu o filosofie de existență asemănătoare, alte puncte de reper. D-ra Lahovary – „urâtă ca o focă” – este, totuși, grațioasă și „joueuse”, un oarecare Philidis este înconjurat de 12 domnișoare „care de care mai strâmbe și mai pocite”. Costa Balș comandă 25 de prăjituri și sârboaică înghite, lacomă, câte una deodată... O M-me Robescu, persoană „funeră” se întâlnește mereu cu două fete etc. Spune ceva și despre el (și ceea ce spune se potrivește cu ceea ce știm despre el din alte surse): „eu dezvolt o mare morgă acasă, beau cafea în vieux Saxe cu o linguriță aurită”.

Scrisorile sunt redactate într-o limbă împetrită la tot pasul cu franțuzisme, dar și cu termeni luați din limbajul colorat al străzii bucureștene. La 4 dec. 1904, Mateiu este la Berlin și este încântat de semnele de noblete ale orașului, mai puțin de „babalâcii borțoși”, călări pe cai splendizi, care fac figuri de manej în Tiergarten. Remarcă pe o Prisca, sora Contesei Larich, frumoasă și nemăritată. Nu are acces însă la ea, așa că nu poate imagina niciun *pont*. Schimbă, în consecință, vorba. Berlinul nu-i, în genere, un subiect bogat de bîrfă. Bucureștiul este o sursă mai sigură. În iulie 1906 este în conflict mare cu tatăl său („conduita ignobilă a tatei [...] m-a eceurat atât de mult”), ceea ce nu-l împiedică să facă o serie de chefuri monstru cu un amic, Costakel Stoika. Are,

apoi, o afacere galantă și vrea să *grille-eze* o cocotă blondă – *foy de prince*: „e fină ca arhiducesă și simplă ca o liană”. Îi trimite o jerbă de roze printr-un „bugomil” (alt termen din jargonul matein). Cum n-are bani, contele Mathieu limitează ambițiile lui erotice la acest gest de curtoazie. Se plictisește, de regulă, este trist („vegetez oribil”) și caută parale. Apare noaptea, la 11^h, la Capșa, poartă un monoclu sclipitor și *toisează* cu belferii. Solicită cărți poștale porcoase (dar numai în plic). Vede, într-o zi pe Hortense P., „o tipesă arhifină” cu o toaletă princiară și cu o pălărie cu 24 de pene albe, dar îi este teamă s-o abordeze („substanța necesară vieții ei *cocodettă* nu e măduva mea arzătoare”). Se resemnează cu ideea că „viața e scurtă și o viață fără plăceri e o lungă și tristă preparare pentru examenul suprem al morții”. „Filonul, filonul unde e!” – lansează el, disperat, strigătul de luptă către prietenul Boicescu care, aflat în orașul lumină, are aventuri cosmopolite. Rămas aici, nobil exilat în patria capsomanilor Mathieu-Jean „penseur subtil et romancier distingue” – cum își zice – dă asaltul asupra

Zinguței, „bizantină subtilă”, căsătorită cu un administrator francez. Duce bătălia din primăvară se pare fără succes din moment ce în ianuarie 1907, când relatează cazul, asaltul continuă. Are, în dezolările sale, idei suverane („de instalație și de proceduri”) și dă amicului, pontagiu ca și el, ceva însă mai norocos, îndemnuri de măreție și curaj voievodal: „Luptă ca un adevărat Basaraba”. Și cum amicul în chestiune a ajuns la Ajaccio, îl avertizează: „Corsicanele sunt perfide ca unda”.

Mateiu se dă mare, cum se zice în limba-jul acestor tineri boemi nord-dunăreni, se consideră printre ultimii boieri și principii orientali („numai noi am rămas 1 și 1, cel mai pur sânge bizantino-slavo-latino-scit”), este lenevos, doarme mult și, din când în când (26 ianuarie 1907), scrie câte o pagină la un roman (este vorba, desigur, de *Craii de Curtea veche*). „Am o credință oarbă într-un succes” – zice el. Cum știe franțuzește, calchează – amuzându-se – cuvintele într-o românească umoristică de cabinet (*efarucheze, encrapulezi*, nu sunt greu de *evințat, să enculezi tot Parisul* etc.). În țară au izbucnit răcoalele țărănești. Matheiu-Jean Caragiale, Comte de Karabey, nu pare a fi emoționat ca tatăl său, autorul unui eseu patetic despre lumea țărănească. „E ceva fin”, scrie fiul despre țărani care, sub comanda unui popă lipovean ar fi devastat un orașel și au bătut pe soldați. Gândul lui este tot la dame fine săltate pe genunchi și la ponturi grase. Și-a descoperit o calitate nouă („amant de coeur”) și caută să-i dea un sens pragmatic. Prin ea, să ajungă la *filon*. Orice semn este o speranță. O damă fină îl *lorguează* într-un restaurant și, agățând-o, îi ține discursul obișnuit: este un personaj *discret și valoros, un tânăr diletant*, disponibil sentimental. Amicul parizian are o legătură mai statornică (D-ra de Viliers) și Mateiu îl consiliază, în continuare, în termeni ce nu se pot reproduce. Vrea ca amicul să triumfe și să sperie cu bărbăția lui Parisul: „Fii forte amice...”.

Correspondența (ce poate fi considerată, repet, o mică operă literară originală) continuă în acest stil (stilul livresc programatic dezământat, *crud* – în sensul narațiunilor lui Williers de L'Isle-Adam – stilul prefăcut al

unui tânăr dandy bucureștean, cu vanități senioriale și fără mijloace materiale) cu fantasmelor și ambițiile sale, dintre care cea mai mare și mai urgentă este de a accede la „un filon” bogat. „Filonul” (*pontul*) înseamnă, s-a văzut, o damă fină (tânără sau bătrână) cu bani mulți. Destinatarul epistolelor lui Mathieu-Jean Caragiale, pontagiu bucureștean, este, în această savuroasă proză de moravuri tinerești, amicul Boișteanu, student la Paris, pontagiu, după câte înțelegem, și el, dar în alt mediu. Mateiu pare a avea inițiativa în această acțiune și dă mereu soluții tactice și sfaturi. Filosoficește, Mateiu este un sceptic („ce timpuri!, ce timpuri!”), activ însă, nu se simte bine în lumea bucureșteană, acuză singurătăți profunde și dezolări iremediabile, dar nu renunță niciun moment la gândul lui de „a pelota [...] une donairière bine coaptă”. O „gonzesse fină”, evident cu resurse bogate. Nu prea reușește, pare a fi un păgubos de carieră, un închipuit obstinat, convins că banul reglează viața modernă. Ceea ce nu este deloc eronat. Numai că în această filosofie de existență, Mateiu amestecă și orgoliile lui de cuceritor. Visează echipaje somptuoase, blănuri de milord, inele scumpe, butoni de mexican sau brazilian și, peste toate, „o ecurie chiar”. „Nu sunt atâtea care operează așa și fac din viață un vis voluptuos?”, întreabă el pe amicul Boișteanu care, se pare, dă semne de lenevie și lasă să treacă pe lângă el *gonzessele* fine. Așa că recomandă amicului delăsător pragmatismul, supunerea la spiritul timpului, iar spiritul timpului spune că banul decide totul. „Adevărata filosofie e asta: banul; eu cred că n-ai uitat cele ce am vorbit de atâtea ori, că idealul e să fii bogat, bogăția e fiica norocului și norocul ajută pe cei întreprinzători”. Face socoteli, în contul amicului în dilemă, ceva mai precise: cât poate primi acasă, dacă i-ar ajunge sau nu suma, în fine socotelile arată că mizeria nu poate fi înfrântă cu aceste resurse. Mai trebuie ceva. Apare acum lista cu echipaje, blănuri, giuvaericele... citată mai înainte.

Mateiu are fantezie bogată și fantezia este ultima care, în cazul lui, moare. Deocamdată nu dă însă semne de agonie. Mirajul „filonului somptuos” continuă,

odată cu cronică vieții mondene bucureștene: Jeanne Vacaresco a reîntinerit, merge pe jos „cu nasul sus”, Cécile Pignatelli merge și ea pe jos, pe o stradă misterioasă, Sandu Vlădoianu a fost bătut de Șerbănică în fine, „la petite princesse Morussi” divorțează de pomanagiul Duca... Ponturile nu se ivesc în această lume care petrece și în care „vechiul boier și principe oriental” nu este acceptat și atunci Mateiu nu poate să nu aibă un puternic sentiment de frustrare și de revoltă. Frustrarea și revolta îi stimulează simțurile și sporesc voința de acaparare: „Eu mă arunc la pontul meu ca un animal flămând, oricât de mare ar fi câștigul nu m-ar speria, oricât de mic nu m-ar dezgusta, oricât de mare ar fi decepția, chiar să fiu *froissé* nu m-ar deturna de la scop. Trebuie să bați la ușă ca să ți se deschidă și să nu te superi dacă se deschide mai târziu și te face să aștepți. Dar când mă gândesc câți tipi vili cer la majorat să fie puși în posesia a 60-80-120.000 lei venit, niște greco-bulgari, levantini de extracție basă, oricum, eu, vechi boier și principe oriental, nu mă pot opri să mă revolt. Dar mă consol și văzând cum alții trec pe lângă noroc și nu-l bagă în seamă, tipi naivi sau ignoranți”.

Văzând că nu reușește să prindă prada și să ajungă la filon, schimbă într-un rând tactica (*sistemul*, scrie el) de acroșare. Se mistifică, este impertinent, atacă dur: „Eu mi-am schimbat sistemul: acum când văd o damă, intru comme un boeuf furieux, fără nici un pic de rușine, mă obrăznicesc, mă umilesc, mint, cânt ca un adevărat napoletan, mai ales dacă am avut și prevederea să iau un Quiquina Dubonnet. Astfel, în ziua când mi-a acordat mica franțeză rendez-vous-ul, la 3 am abordat-o, la 4 am luat o ciocolată cu un Dubonnet, de la 4 la 6 am flirtat cu o pariziană (une vraie grue parisienne) în Cișmigiu, îmbrăcată ceva turbat. Eram eu impertinent, excitat, rulam fraze fine, dar și ea nu se lăsa s-o intimidez. Mi-a spus că am un aplomb. Un vrai aplomb princier, i-am replicat eu și m-am prezentat: prince Bassaraba-Apaffy. Eram îmbrăcat bine, mânuși gris-clair, ghetete cu capace și o cravată mauve, vieux-rose ca un lampion. Mi-a dat un rendez-vous, dar n-a venit; eram

sigur. M-a revăzut la „Enescu”, unde mânca într-un colț cu tipul ei, un bogumil, dar nu mai mi-a plăcut, e prea, prea grue”, dar după cât se vede din relatările ulterioare nici acest sistem nu merge, așa că prințul oriental, se gândește să facă un *petit mariaj* cu „une mignonne petite demoiselle”, care are, se înțelege, o mică dotă. Se privește în oglindă și este mulțumit de ce vede: „cel dintâi și cel mai mândru senior”. Promite să-și schimbe toaleta („complet violet, ghetre cu capace”) pentru a trece drept un *tânăr dilettante*. În așteptarea tinerei mignonne cu dotă cunoaște pe M-lle Fernande de Bondey din familia conților Taillepied de Bondy din Berry și se naște o pasiune fulgerătoare. Când lângă o posibilă *dotă* se află și titluri nobiliare atunci estetul pontagiu (aceasta este formula personajului epistolar) intră în delir. Imaginația lui portretistică intră în acțiune: „E așa de frumoasă, de fină, cu o figură puerilă, cu niște ochi catifelati, cu o gură mică și cu dinți albi, așa de fraiche și de pufoasă ca o piersică pârguită [...] aș fi în stare să mă sui cu ea de mână pe eșafod, fără să clilesc din ochi”.

Este limpede, cinicul Mateiu se îndrăgostește de-a binelea și, cum Fernande este franceză, el imaginează antecedente regale, eșafod, decapitări răsunătoare. Fernande se dovedește însă a fi săracă și, ca să scape de ea, Mateiu pune la cale o farsă cu o scrisoare ce ajunge sub ochii tatălui. Pontagiul nostru este nevoit să se reorienteze spre spațiul național și dă peste o damă coaptă „à point”, care ar fi dispusă să protejeze un tânăr dilettante... Nu cunoaștem urmarea, dar din părerile epistolierului despre țara românească („unde totul este mizerabil, insuficient și grotesc, unde damele sunt inaccesibile, tipii imposibili”) deducem că tânărul dilettante a ratat și de data aceasta lozul favorabil. Se răzbună, în alt mesaj, pe damele bucureștene. „Rasă imposibilă” – scrie el. Niciuna nu riscă pentru un amor curat, mai spune, ca și când lui Mateiu (principele oriental, ultimul Basaraba etc.) numai la amor mistic îi stă gândul, numai platonism erotic visează: „În București e foarte greu de lucrat cu damele. Sunt dintr-o rasă imposibilă. N-au încredere, le e frică și

n-au tradiție de galanterie. Cele mai multe nu sunt capabile să iubească numai pentru amor, trebuie să aibă sau scop politic, sau mai ales un plan financiar. Pentru jouissance nu riscă nici una, ca străinele, situația lor. Lică Filitti, ofițerul, mi-a spus că de trei ani de când se zbate, nu poate face nimic, cu toată uniforma și dolmanul lui. S-a deservat de răceala lor. (Mi se pare că i-au tras chiu-lul și nu știe că trebuie uneori să constrângi pe femeie, aproape cu violența, când vezi că se pierde în ezitări.)"

Idealul lui feminin este „dama cu rente” dovadă că, în fragmentul citat mai înainte, îl deplânge pe Lică Filitti, ofițerul, că este dus de nas de femei și, om de acțiune și de succes (vorba vine!), Mateiu propune violența ca armă de convingere. Are de dat un examen (la drept), dar nu are stare, nu are trage de inimă, preocuparea lui esențială este pentru M-me Melik („zâna mea”), care nu stă tocmai rău cu finanțele. Amorezul nostru cercetează fișele și este mulțumit de ce află. Ochii i se scurg, între timp, după altă damă, zărită pe stradă și imaginația lui se aprinde („așa de fin îmbrăcată, cu o etolă așa artistic pusă pe umeri, și o pălărie horreur, horreur [...] (ce perle negre fine, avea în urechi, ce tăietură la roche, mă cuprindea o melancolie imensă privind-o”), apoi, observând-o mai bine, constată că dama fină, atât de fastuos împodobită, este *fanată și retrapată*, dar vârsta canonică a femeilor nu-l sperie și nu-l dezgustă, dacă crepusculul se asociază cu banul. Să se remarce că estetizantul Don Juan bucureștean este atras întâi de vestimentația fină și strălucirea perlelor, după aceea apare imaginea ca atare a feminității. Sunt câteva calități ce se repetă, când este vorba, în reveriile sale erotice: „ochii de fiară” ai Fernandei și misterele (nenumite) ale unei hanovriene la care nesatornicul Mateiu încă visează.

Visele trec însă repede și el atacă, acum, plutonul femeilor canonice din urbea lui. În limbaj matein, asta înseamnă *gonzessele bătrâne*, adică babele bogate. Descoperă una despre care află că este putred de bogată și o „submerjează sub un déluge de galanteries fines”. Gonzessa însă, experimentată, rezistă, e rece, nu vibrează și, la urmă, îl

întreabă dacă a venit pentru bani. Pontagiul e derutat, totuși nu dezertează. O va cultiva, în continuare, în vederea unui testament. Are o iluminare și o comunică amicului de la Paris: „pontul cu babele e ceva mai dificil decât cu tinerele, sunt mult mai rutinate”. Este clar, Mateiu nu este în apele lui, insuccesul îl marchează, pentru moment cel puțin; este, cum mărturisește, „un bonhomme foutu”. „Duc o viață obscură, dar mândră” – punctează el. Orgoliul nu-l părăsește nici în clipele de deznădejde. Orgoliul și spiritul critic. Bucureștiul îi pare, în continuare, un oraș imposibil („fug casele după tine și-ți cad în cap”), un oraș locuit de „bizantini” (un termen pe care îl întâlnim des și în publicistica lui Eminescu și I.L. Caragiale), cu „bogumili”, bancheturi, muscali, *gonzesse bătrâne* și reticente și tineri pontagii, ca Mateiu – principe oriental –, care vor să dea lovitura. Strigătul lor de luptă este: „icre moi, Pommery și muscat”. Semnele unei vieți împlinite. În această ecuație a bunăstării intră, desigur, și femeia. Ea este ținta acestei epopei juvenile în care se întâlnesc închipuirile insolite ale vanității cu cinismul desfrâului, nu putem ști cât de real și cât de livresc. Căci aceasta este impresia pe care o lasă, la lectură, corespondența de tinerețe a lui Mateiu Caragiale. Un realism crud și un cinism cultivat, luat din cărțile „decadenților”. Fiul lui I.L. Caragiale imită, este limpede, pe *dandy* din romanul decadenților. Se construiește, el însuși, ca o copie balcanică a Ducelui Jean Des Esseintes, eroul din *A rebours*, de Huysmans, model al decadentismului și pesimismului estetic. Acesta se retrage din lumea modernă pentru a trăi într-o solitudine fastuoasă, înconjurat de obiecte artistice de preț, într-o lume a *correspondențelor* baudelairene. *O lume a artificilor* în care se cheamă și se întâlnesc, printr-o rafinată aranjare, armonizare, sunetele, culorile, parfumurile. Mateiu Caragiale nu atinge acest ideal, dar cultivă acest model, adăugându-i plăcerea lui pentru ceea ce am putea numi *estetica bucuriilor din zona viciilor* joase, o estetică a desfrâului.

Scârbit de lumea inestetică în care trăiește, vrea, totuși, s-o trăiască. Femeia bogată

este un mijloc. Dar despre femeie are părerea cea mai rea. Își avertizează prietenul parizian: „Mon cher, odată cu bătrânețile vine și înțelepciunea. Cu femeile trebuie să fii neîncrezător și perfid, să nu te iei după pretinse reguli medievale care n-au fost inventate decât de niște dobitoci sub dominația femeilor ca să prostească generațiile viitoare. Numai chiuloul le impune respect, m-am gândit și eu. De aceea nu e bine să trăiești în ideea existenței femeilor pure. E posibil să existe, dar rar, și câte din aceste sfinte n-au pagini secrete în istoria vieții lor. Să nu te îneci nici în ochi albaștri, nici să nu

te iei după roșata care le acopere fața când le privești, poate să fie numai un efect al circulației sângelui, o constituție particulară a epidermei care să n-aibă nimic a face cu onestitatea”, dar părerea proastă despre femei nu-l oprește în visul lui de a afla un *filon*. De aceea face în continuare fișe financiare și biografice și, din loc în loc (și aici intervine partea literară a scriiturii epistolare), compune portrete cu o mână de scriitor. Jeanne Ghermani nu este foarte bogată, dar merge, are suficientă avere pentru „cei din urmă seniori ce suntem”. Este castă, la București, dar la Berlin trăiește într-un cerc

de lesbiene unde se cântă cântece porcoase. A fost cerută în căsătorie de un cavaler de industrie, dar l-a refuzat aflând că este homosexual și, în plus, este și sadic. De unde știe Mathieu-Jean Caragiale toate aceste amănunte? Nu spune, dar, observăm, le cunoaște sau le inventează. Recunoaște într-un rând: „Am un tupeu de balamuc”.

Tupeul coboară uneori în pornografie. Nu gravă, nu curat pornografică, pentru că în frazele ce vor să unească direct fierbințele sexuale se simte dorința expresă de a provoca regulile morale, de a epata estetic, de a fi, repet, crud și pitoresc. În această epică lăudăroasă, scrisă „à bottoms rompus”, cu numeroase portrete reușite de bizantini, bogumili și dame fine, dăm peste pagini dense, pregătite, avem impresia, pentru romanul de moravuri de care am vorbit înainte. Iată o mostră de notații sadice, cu o fantezie desfrânată și colorată, în care Mateiu face cronologia vânătorilor sale erotice: „După ce gingașa mea amică a plecat din București, am rămas singur. Am făcut atunci cunoștința unui monstru de femeie, o fostă călugăriță franceză expulzată de D. Combes și care poartă numele de Mariette Lamboley. Acum e profesoară. E cea mai urâtă femeie care am văzut-o, dar colosal de vițioasă. Am fost așa de porc că cinci minute după ce am abordat-o în întuneric, i-am pus în mână priapul meu gata de atac. Am făcut cu ea cele mai îngrozitoare sadisme, am pus pe un tip să o enfleze în ruinele din Cișmegeiu pe lună. În sfârșit tot ce se poate imagina ca vițiu (din partea ei, eu nu m-am mânjit). Îmi făcea des feuilles de rose dans le trou du c... Eu aveam însă un plan; știam că toate papinele acestea au un fond de bani și mă pregăteam de atac, făcând sondaje fine ca amicul Caillaux. Tipesa însă e absolut săracă, a avut un mic pécule, dar i l-a dilapidat o rudă. Atunci am expediat-o fin. În septembrie am rămas sans le sou, tata mi-a întrerupt renta, spunându-mi să mai aștept 15 zile (după ce așteptasem două luni). Atunci, pentru a mă distra, am găsit ceva rar. La șosea operează o bandă de satiri necunoscută de nimeni, niște tipi de galeră, foarte decși și primejdioși, dacă te prind cu o damă îți fac șantaj

și, fiind totdeauna în grup, ți-o violează. Eu le-am spus, după ce am intrat în vorbă cu ei, că nu sunt un tip prost și că dacă mă aventurez noaptea cu o damă viu numai cu 2-3 lei, însă cu un revolver cu care am și ucis un tip la Cernica (piroane) și escortat de doi amici mușchiuși. Atunci tipii mi-au spus că sunt un om zdravăn și că nu se pun cu asemenea tipi, dar cer bacșiș numai ca să profite ceva. M-am amuzat văzând cum enflează prin boschete lăptărese și alte femei din popor. Erau însă infecte.”

Credibile sau nu, reale sau, cum bănuim, inventate ca să facă impresie, notele acestea pline de cruzimi băiețești, pe alocuri de-a dreptul licențioase, par rupte dintr-o narațiune cu istorii despre senzualitatea juvenilă, voit provocatoare. Mateiu Caragiale reușește în acest caz, mai mult, oricum, decât în loviturile „zestrale”. Ce-i curios este că în această colecție de istorii crude și dezmațate, naratorul (epistolierul) păstrează o atitudine înaltă, seniorială – cum am observat de mai multe ori până acum – voit arogantă și înfumurat estetizantă. „Nu mă amestec cu vulgul”, clamează el, caută în toate împrejurările *finețea*, damele trebuie să fie, mereu, *fine* și să aibă capacitatea de „a ensorcela”. Personajul care vrea să fie Mateiu Caragiale în corespondența lui și, după cât spun contemporanii, și în viața de toate zilele, are comportamentul unui mandarin destrăbălat, cu reverii livrești, într-o lume bălțată. Este lumea lui Mitică văzută de fiul lui I.L. Caragiale *pe dedăsupt*, din unghiul unui estetism corupt, el însuși, de imoralitățile cultivate ale dandysmului. Prin proza lui (inclusiv corespondența și, în genere, literatura confesivă), balcanismul nostru literar cunoaște faza estetică deplină. Am putea spune chiar faza estetică decadentă (în sens franțuzesc), căci, e limpede, tânărul Mateiu Caragiale, nerevelat încă scriitor, îi citește acum pe „decadenți” (citează într-un rând eroii lui Jean Lorrain) și cultivă cu obstinație și un nemăsurat orgoliu finele, voluptuoasele imoralități, în forme de multe ori cabotinești. Norocul lui este că, citindu-le, simțim mereu *proza juvenilă, postura, mistificația* și ne amuzăm de scornelile și fumurile sale aristocratice.

Jaime Gil ALUJA

La subjectivité dans la nouvelle identité de la science économique européenne

Abstract

Ruptura tehnologică accelerează ritmul vieților noastre. Știința nu mai poate fi ascunsă, nici uitată în această nouă lume, de vreme ce totul, absolut totul, va rămâne prezent pe internet. În privința Uniunii Europene, se observă, din punct de vedere economic, o întoarcere la egoismul de altădată, sub noi forme, care vrea să se impună în numele unui anumit progres, dar de care, pe termen lung, nu va beneficia decât o minoritate. Trebuie să ne întrebăm dacă acest proces la nivel mondial, după prăbușirea comunismului, nu contribuie la limitarea propriei noastre identități. Dorim nașterea unei a doua Renașteri în care identitățile marilor ansambluri de state și națiuni ne vor folosi la noua educație globalizată.

Cuvinte-cheie: *ruptura tehnologică, egoismul Uniunii Europene, beneficiile unei minorități, prăbușirea comunismului, educație globalizată.*

The technological breakthrough accelerates the rhythm of our lives. Science can no longer be hidden or forgotten in this new world, since everything, absolutely everything, will remain on the Internet. Regarding the European Union, we observe, from an economically point of view, a return to the egoism of old times, in new forms, which wants to impose in the name of some progress, but which, in a long way, will be a benefit of a minority. We need to ask whether if this global process, after the collapse of communism, does not contribute to limiting our own identity. We want the birth of a second Renaissance in which the identities of the great assemblies of states and nations will be useful for us to a new globalized education.

Keywords: *technological breaktrough, Union European egoism, benefits of a minority, collapse of communism, globalized education.*

L'avenir dans le domaine de la Science Economique

La recherche scientifique se trouve, comme jamais elle ne l'a été au long de l'histoire, face à un panorama dans lequel la rupture technologique accélère le rythme de nos vies, tout en découvrant des inconnues qui remettent en question le concept du temps et qui couvrent en même temps d'un voile épais les espaces de l'avenir.

Nous habitons dans un monde de plus en plus homogène, mais parallèlement soumis à de fortes tensions séparatrices. La Science, née dans différents endroits de la planète, résonne, bien que ce soit „on line” presque instantanément dans tous les coins du monde à la fois. Il semblerait que le temps et l'espace se soient fondus en une seule dimension, en un présent universel.

Si nous enregistrons ces modestes paroles dans un de nos téléphones portables et

que nous le „plaçons dans le réseau”, il sera disponible pour tous les humains sans respecter aucune frontière, pour l'éternité. La Science ne peut plus être cachée, ni oubliée dans ce nouveau monde puisque tout, absolument tout, restera présent dans *internet*.

Dans ce monde où l'on pressent qu'il est impossible de revenir en arrière, le concept d'*irréversibilité*, si souvent rejeté scientifiquement¹, prend maintenant à nos yeux un sens de vérité.

Mais, bien que ce futur monde ait été conçu de manière diffuse, certains aspects semblent cependant émerger très clairement: l'augmentation de l'information, canalisée par les ordinateurs qui doublent leur vitesse tous les deux ans ; la loi du marché unique, qui règle la planète entière, à la recherche du bénéfice; et l'exploitation presque suicide des ressources offertes par la Nature.

Ces effets, qui règlent nos vies, ont des causes aussi vieilles que le monde, comme par exemple l'avarice, l'envie, l'inégalité, l'égoïsme individuel et social, mais aussi les nationalismes radicaux, qui ne sont rien d'autre que le déplacement collectif d'un narcissisme individuel.

Dans le domaine de L'Union Européenne, on observe, du point de vue économique un retour à l'égoïsme d'antan, mais en quelque sorte sous de nouvelles formes, qui veut s'imposer au nom d'un certain progrès et qui, à long terme, ne bénéficiera qu'à des minorités.

La Science en général et la Science Economique en particulier n'est pas étrangère à ces réalités .Elle est à la recherche de nouveaux concepts, de nouvelles méthodes et de nouveaux algorithmes capables de formaliser, d'abord, pour traiter ensuite ces phénomènes complexes, de plus en plus immergés dans un contexte d'incertitude.

Une des premières réflexions qui surgit face à ce futur incertain est de savoir si les nouvelles recherches scientifiques sont capables de fournir des connaissances suffisamment générales pour embrasser les inévitables individualités de chaque pays ou groupe de pays, comme c'est le cas de l'Union Européenne.

Et, arrivés à ce point, il nous est possible de présenter deux formes différentes d'organisation supra nationales. En effet, si les Etats Unis sont une nation aux multiples états, l'Union Européenne pourrait aussi être un état aux multiples nations. Si cela pouvait être possible, l'activité scientifique, dans l'espace de la science économique, aurait une dimension spécifique intéressante, et, comme nous le souhaitons, harmonisée avec d'autres grands centres de recherche scientifique.

D'autre part, les recherches économiques actuelles ne peuvent „oublier „ le marché et ce qu'il signifie, car il est omniprésent dans toutes les relations parmi les forces vivantes de tous les centres internationaux de décision.

Le marché est une grande réalité universelle, surtout depuis l'effondrement du comunisme. La généralisation et la profondeur de ces relations ont été renforcées par la rapidité et l'augmentation de capacité des moyens du traitement des informations qui gèrent, avec une efficacité singulière, toutes les transactions.

Il faudrait cependant se demander si ce processus à niveau mondial, constitue un élément significatif supplémentaire à la perte d'identité des noyaux politiques, et pour ce qui nous concerne, nous les européens, une limitation à notre propre identité.

Dans ce processus de mondialisation, avec la réduction correspondante du niveau identitaire européen, même si les barrières des états disparaissent, un phénomène en

1 A l'occasion du décès de Michèle Besso, Albert Einstein écrit une lettre à la sœur et au fils de celui-ci les mots suivants: «Michèle est parti avant moi de ce monde étrange. Peu importe. Pour nous, les physiciens croyants, la distinction entre passé, présent et futur n'est qu'une mère illusion, aussi persistante soit-elle». Albert Einstein: Correspondencia con Michèle Besso (1903-1955), Ed. P. Speziali, 1979, Hermann, Paris, p. 455.

sens opposé apparaîtra ou s'intensifiera, qui consistera en un renforcement ou même en un blindage des anciennes frontières endormies depuis très longtemps dans la pensée des habitants de nos villages.

Et c'est ainsi que surgissent ou ressurgissent des nationalismes, parfois extrêmes, comme par exemple en Catalogne, en Ecosse, en Belgique, en la Padania italienne, en Corse française...; et sans oublier la recrudescence des vieilles rancunes entre l'empire russe et les peuples limitrophes.

Arrivés à ce point, il serait intéressant de faire une halte pour étudier si les grandes nations forcent ou favorisent la vidange des aspects identitaires des zones aux prétentions indépendantistes, comme par exemple la science, ou mieux encore, la culture dans son sens le plus large, pour éviter ainsi toute tentative de créer une nouvelle souveraineté.

D'où l'énorme intuition du Prof. Eugen Simion et de Madame la Professeur Maya Simionescu pour avoir choisi ce thème pour la quatorzième édition de „Penser l'Europe”.

L'Europe a besoin d'une analyse profonde dans ce sens. Même l'aspect des villages qui change à une vitesse extrême nous mène à réclamer urgemment des réflexions sérieuses pour savoir ce que nous souhaitons, ce que nous avons, ce que nous attendons, d'une part, et par ailleurs ce qui s'est passé, ce qui se passe et ce qui se passera à l'avenir, d'autre part.

Le niveau d'identité européen de l'activité scientifique

Il n'est pas facile d'accéder à une tribune de grand parcours lorsque des connotations politiques se mêlent dans un espace scientifique. Et il me semble que cet aspect du problème est le cas qui nous occupe ici. Mais, nous, qui sommes des libre-penseurs, nous sommes disposés à exercer notre droit d'expression, ici, devant un groupe réduit d'intellectuels européens du plus haut niveau culturel.

Pour commencer, nous nous posons une première question de haut contenu: les nouveaux moyens d'accès et de diffusion de nos

opinions sont extra rapides et pratiquement infinis. Sont-ils une pluie d'éléments qui renforcent le sentiment identitaire de nos recherches économiques? Cette forte alluvion de renseignements et « d'opinions » si souvent intéressés, a-t-elle pour but de délayer la création scientifique propre dans un tout, en la sépultant sous d'autres découvertes d'autrui?

Avant tout, nous voudrions exprimer ce que notre modeste expérience nous a confirmé, après tant d'années à la recherche de grandes solutions précises. L'identité des peuples est un concept très important, c'est vrai, mais comme toutes les grandes idées, il y a une grande partie d'ambiguïté, de flou et de complexité.

L'illusion d'une réponse en blanc et noir s'écroule contre l'idée de l'existence d'une gamme infinie de gris. Et de la même manière qu'aucun tyran, aucune élite économique, ni aucun parti politique unique ne pourra jamais réduire la riche et infinie variété de l'humanité à un tout uniforme, nous ne nous voyons pas non plus capables de donner une réponse précise à la question posée. Quelle que soit celle que nous choisirons hypothétiquement, elle aura une partie de vérité et aucune des autres que nous eussions choisies aurait eu la vérité entière.

Nous souhaitons formuler une réponse graduelle, avec modestie, tolérance et respect qui puisse contribuer, même de façon minime, à enrichir notre intelligence collective, pour retrouver notre niveau de vérité au moyen de la parole.

Une réflexion qui puisse traduire en quelque sorte, la nuance de nos pensées exprimée par des paroles, ne résultera peut-être pas inutile. En effet, si nous avons répété et insisté sur la rapidité et la variabilité des faits et des idées, nous constatons aussi que ces processus de transformation sont pour nous incommodes, car il semble que l'être humain aime s'installer dans la routine. Il semblerait que l'évolution nous ait fait génétiquement contraires aux changements.

Par un mystérieux hasard, peut-être, nous les êtres humains nous avons appris à parler et avec les mots nous avons gagné la bataille à l'évolution biologique normalisée

et nous l'avons transformée en culturelle, en symbolique... en quelque sorte.

Mais les mots échangés qui ont formé les différentes langues, ont, au cours des siècles, acquis une identité telle qu'ils ont formé des ensembles disjoints, souvent confrontés entre eux, opérant parfois conjointement à des tâches communes.

Il est vrai qu'il existe un niveau de certitude en affirmant qu'une langue propre fortifie l'identité, mais il faut aussi convenir qu'il est de plus en plus nécessaire, et surtout depuis le point de vue économique, d'adopter une langue de communication commune. Et indépendamment d'autres raisons, c'est pour cela que l'anglais s'est consolidé, dans le domaine des relations économiques internationales, entre autres.

Si à l'existence d'une langue de communication commune on ajoute le fait que les contenus de ces communications arrivent à nos cerveaux par les réseaux, on arrivera à une situation telle que les humains finiront par partager un seul réseau, comme s'il s'agissait d'un seul cerveau avec une quantité presque infinie de noyaux.

C'est alors que, face à une identité souhaitée, la science économique aura collaboré à l'"émancipation" de l'Europe de son support géographique pour la transformer en un ensemble de penseurs. Et si cela était ainsi, nous nous trouverions face à une révolution humaine, économique et scientifique, sans précédent dans l'histoire de notre planète.

Il est évident que nous sommes poussés

vers un monde global. Mais dans cette globalité, on peut imaginer l'existence d'une Europe avec sa singularité. Une Europe, qui, comme nous venons de le dire, ne serait plus un espace, mais une délégation d'hommes libres guidés par leur talent et le désir de faire participer des fruits de leur travail à tous leurs concitoyens.

Nous rêvons d'une Europe qui serait le berceau de la connaissance scientifique qui parcourerait les continents à la vitesse du son. Ce serait l'occasion pour que l'humanité avance avec une explosion vibrante de recherches; où que cela se passe, cela sera normalement suivi d'un progrès économique solide.

Dans ce sens, notre Europe ne manque pas d'expérience. Rappelons la Grèce classique, qui céda le pas à l'empire d'Alexandrie puis au romain. Rappelons la Renaissance, qui fut le début du changement d'une société fermée, pétrifiée, à la création des Etats européens. Rappelons l'Illustration, période pendant laquelle les fruits de la graine de la raison ont été la Révolution Industrielle et le Capitalisme Economique.

La Science Economique Européenne face au binôme raison-intuition

Face à ce monde nouveau, et redisons-le encore une fois, un monde changeant et plein d'incertitudes, le guide de la raison pour le comprendre et le traiter n'est plus suffisant, pour obtenir les objectifs économiques désirés. Il faut absolument incorporer la sensation subjective pour qu'ensemble, la raison et la sensation, l'objectivité et la subjectivité, ensemble et à l'unisson, produisent un résultat avantageux en un nouveau corps scientifique capable de bouleverser la Connaissance. Et une fois encore, l'Europe peut protagoniser une des grandes épopées scientifiques de l'Histoire. Il se peut que plus d'une personne ébauchera un sourire en écoutant ou en lisant ce que nous allons exposer.

Nous croyons pouvoir justifier notre position en exposant quelques réflexions exprimées en forme de questions :

– Pourquoi l'Europe ne peut-elle pas revivre des moments d'expansion du progrès humain et économique?

– Pourquoi ce progrès ne peut-il pas se baser sur des découvertes européennes propres?

– Pourquoi ces nouvelles voies de connaissance (dans le cas qui nous occupe économiques) ne peuvent-elles pas se consolider sans l'imposition de nouveaux principes et concrètement pourquoi pas par le principe de simultanéité graduelle?

Cette nouvelle voie de la science économique serait, alors, une vraie dimension de l'identité européenne.

Pour que cela puisse se faire, un grand effort serait nécessaire, dirigé à libérer la pensée routinière qui a guidé les travaux de recherche pendant des dizaines et des dizaines d'années, en ajoutant à la rationalité la correspondante composante de subjectivité, si présente dans le raisonnement économique.

Nous disposons déjà d'éléments théoriques et techniques capables de déterminer et de développer des mécanismes mathématiques à des idées et des phénomènes économiques, mais bien sûr toujours en distinguant clairement entre ce qui est „mesurable” et ce qui est „estimable”. Les mathématiques de la certitude et du hasard font des „mesures”, les mathématiques de l'incertain, avec leur contenu de subjectivité, font des „estimations » appelées souvent « valuations ».

Nous pouvons compter, pour atteindre le but cherché, sur un allié très apprécié : l'accélération. C'est encore une fois la vitesse accélérée de nos moyens modernes de traitement et de diffusion de l'information. Devant cette évidence, seulement une connaissance scientifique flexible et adaptative aura pleine validité.

Nous souhaitons, nous désirons la naissance d'une seconde Renaissance où les identités des grands ensembles d'états et de nations servira à fortifier la nouvelle éducation globalisée, mais aussi pour que la formation théorique et technique qu'on acquiert transforme les nouvelles agglomérations identitaires en lieux saints de la croissance intelligente.

On entend dire souvent des merveilles de la recherche économique de la part des scientifiques et innovateurs qui travaillent

dans les centres de qualité des Etats Unis. D'une manière telle que l'on a fini par identifier le travail qui se fait de l'autre côté de l'Atlantique comme une dimension de l'identité américaine, en oubliant que la majeure partie des scientifiques qui y travaillent arrivent des quatre coins du monde.

Et on comprend alors parfaitement qu'on se questionne sur la raison de cet exode vers ce pays en concret. Une partie de la réponse peut être que leurs laboratoires sont excellents, sans mépriser ceux que nous avons en Europe et qui n'ont rien à leur envier, mais ils ont peut-être l'avantage de savoir transformer très rapidement et de transformer de manière efficace les découvertes en entreprises innovatrices et rapidement celles-ci en bénéfices très appétissants. Mais nous ne pouvons pas oublier leurs déficiences bien connues, qui sont leur manque de capacité de distribuer cette richesse générée pour la convertir en progrès égalitaire.

Après les remarques que nous venons de faire, nous aimerions poser une question qui, j'en suis sûr, est dans la tête de tous ceux qui écoutent ou lisent ces réflexions: alors , que faut-il donc faire pour développer le progrès dont la base est la productivité? A partir d'une perspective globale, cela est très simple: il faut persévérer dans les recherches de base et les recherches appliquées, pour que les centres d'excellence européens donnent l'impulsion nécessaire à l'innovation et que nos entreprises puissent s'intégrer dans les réseaux globaux du progrès économique.

Mais, malgré tout cela, il se peut qu'il y ait encore des questions en l'air: qu'est-ce qui ne marche pas? Comment obtenir ce qui nous manque? Notre réponse, encore une fois partielle, mais importante est: „ avec des stimulations”.

Une des tâches de la recherche économique est aussi d'élaborer des modèles de stimulation qui permettent de passer du travail fait à base des facteurs classiques, travail et capital, qui mènent à une concurrence appauvrissante dans les pays émergents, à stimuler de façon convenable l'emploi du pouvoir qui multiplie nos idées, pour les transformer en bénéfices d'entreprises.

En définitive, il ne s'agit pas seulement d'un investissement monétaire et d'équipements industriels (il les faut bien sûr et sont indispensables), mais il faut surtout des idées, et en même temps des systèmes capables de transformer ces idées en activité productives et ensuite de les convertir en rentabilité.

Et de la même façon, nous considérons utile de rappeler que la nature de la stimulation n'est pas nécessairement économique. Dans la plupart des cas, la reconnaissance sociale ou le prestige professionnel sont

plus efficaces que le paiement sous forme de salaire.

Et pour finir, nous souhaiterions souligner clairement le désir de nombreux scientifiques et chercheurs, en général, qui pensent que nous sommes aux portes d'une „nouvelle renaissance”. Nous tous, nous souhaitons continuer à collaborer et à apprendre pour que les nouvelles connaissances acquises se transforment en un progrès partagé au service du bien-être de tous les peuples. Cela est notre compromis, cela est notre espoir.

Bibliographie

- Aristôteles, 1977. Obras. Lógica. De la expresión o interpretación. Ed. Aguilar, Barcelona.
- Blanc, M., 1990. Les Héritiers de Darwin, Éditions du Seuil, Paris.
- Bruno, G., 1907. „De la causa”. Opéra italiana, quinto dialogo I. Bari. Cité per Leclerc, L., 1972. The Nature of Phisycal Existence. Ed. George Allen and Urwin Ltd., Londres.
- Clark, R.W., 1971. Einstein, the Live and Times. Avon Books.
- Dupas, A., 1977. La Lutte pour l'espace, Éditions du Seuil, Paris.
- Einstein Albert, 1972. Correspondencia con Michelle Besso. Ed. P. Speziali, Hermann, Paris.
- Gardner, M., 1979. The ambidextrous Universe. Charles Sribner's Sons, Nueva York.
- Gil-Aluja, J., 1996. „Lances y desventuras del nuevo paradigma de la teoria de la decisión”, en Proceedings del Congreso SIGEF. Buenos Aires, 10-13 noviembre.
- Gil-Aluja, J., 1998. Eléments for a theory of décisions in uncertainty. Kluwer A. P. Dordrecht.
- Gil Aluja, J., 2000. Génesis de una teoria de la incertidumbre. Ed. R.A.C.E.F, Barcelona.
- Gil Aluja, J., 2002. La pretopologia en la gestion de la incertidumbre. Pub. Universidad de León, León.
- Gil-Aluja, J., 2005. Reflexiones ante un nuevo pensamiento econômico. Ed. CIDEM, Morelia.
- Jacquard, A., 1986. L'Héritage de la liberté, Éditions du Seuil, Paris.
- James, W., 1956. „The Dilemma of Determinism”, en The Will to Believe, Dover, Nueva York.
- Kaufman, A. y Gil-Aluja, J., 1991. Nuevas técnicas para la dirección estratégica. Ed. Universitat de Barcelona, Barcelona.
- Moles, A. A., 1990. Les Sciences de l'imprécis, Éditions du Seuil, Paris.
- Poincaré, H., 1906. La science et l'hypothèse, Flammarion, Paris.
- Prigogine, L., 1977. La fin des certitudes. Traducción española con el título „El fin de las certidumbres”. Ed. Taurus, Buenos Aires.
- Prigogine, L., 1980. From Being to Becoming, W. H. Freeman, San Francisco.
- Schlanger, J., 1971. Les métaphores de l'organisme, Vrin. Paris.
- Stiglitz, J. E., 2012. El precio de la desigualdad. Ed. R.A.C.E.F, Barcelona.
- Thom, R., 1977. Stabilité structurelle et morphogénèse, Benjamin, Reading, Mass.
- Weimberg, S., 1977. The first three Minutes, Basic Books Inc., New York.
- Whitehead, A.N., 1969. Process and Reality, the Free Press, Mac Millan Company, Nueva York.
- Zadeh, L., 1965. «Fuzzy Sets» dans Information and Control, 8.
- Zadeh, L., 1996. «Fuzzy Logic and the Calculi of Fuzzy Rules and Fuzzy Graphs». International Journal of Multiple-Valued Logic, L, págs. 1-39.

Florian Saiu în dialog cu
Ecaterina Andronescu

Cultura și învățământul sub lupă

Abstract

Dialogul cu Ecaterina Andronescu, de trei ori ministru al Educației, tratează cele mai delicate probleme ale învățământului românesc din ultimii treizeci de ani. De asemenea, atinge, sub forma unei calde promisiuni, și o dilemă care împovărează, de ani buni, activitatea Fundației Naționale pentru Știință și Artă.

Cuvinte-cheie: educație, cultură, bani, tranziție, economie, opere fundamentale.

The dialogue with Ecaterina Andronescu, three times Minister of Education, deals with the most delicate problems of Romanian education in the last thirty years. It also, in the form of a warm promise, touches a dilemma that has burdened for years the work of the National Science and Art Foundation.

Keywords: education, culture, money, transition, economy, crucial books.

Ați fost prezentă, la începutul anului, în Aula Academiei Române, când, într-o ședință, a fost marcat un eveniment deosebit: publicarea volumului cu numărul 200 al Colecției „Opere Fundamentale, colecție coordonată de academicianul Eugen Simion. Cât de important este, stimată doamnă, un astfel de demers pentru cultura unui popor?

Ecaterina Andronescu: Este unul dintre cele mai importante proiecte pentru țară. Mai ales acum, când se împlinesc 100 de ani de la Marea Unire. Domnul academician Eugen Simion are o determinare cu totul și cu totul specială de a readuce în fața generațiilor tinere, prin tipărirea, de regulă completă, a operelor scriitorilor care au făcut cultură în țara aceasta și care contează pentru fiecare dintre noi. Pentru că, practic, fiecare dintre noi, cetățenii români, suntem ceea ce suntem și grație scriitorilor noștri,

dar și grație cărților pe care le-am citit. Domnul academician Eugen Simion este, așa spune, atât de preocupat de lucrurile acestea, încât îl consumă total. O ia ca pe o misiune. Și acest lucru mi se pare absolut extraordinar. L-am văzut nu doar în Aula Academiei, când s-a consumat acel moment aniversar – 200 de volume ale Colecției Opere Fundamentale –, ci de fiecare dată când s-a celebrat Ziua Culturii, cu câtă determinare vorbește, cât respect și câtă prețuire arată pentru oamenii de cultură care au dat și încă dau valoare țării noastre. N-am cum să nu remarc la domnul academician Eugen Simion faptul că reînviă sentimentul național în forma cea mai consistentă. Este admirabil. Din păcate, generațiile care sunt școlite astăzi au prea puține repere care să fie constructive pentru acest sentiment.

Ecaterina ANDRONESCU, prof. univ. dr., președinte al Senatului Universității Politehnica din București,
e-mail: office@fnsa.ro
Florian SAIU, jurnalist, e-mail: florian.saiu@gmail.com

A căzut în desuetudine sentimentul de patriotism. Astfel de noțiuni par, astăzi, golițe de sens sau sunt manevrate abil în goana după capital politic. Revenind la Colecția „Opere fundamentale”, există o problemă spinoasă a cărei rezolvare nu mai depinde de Eugen Simion sau de colectivul care se ocupă cu publicarea acestor cărți. Sunt mulți autori români valoroși pe care Fundația Națională pentru Știință și Artă nu-i poate publica. Este vorba de autori de calibru – Eliade, Cioran, Camil Petrescu, Sadoveanu etc. Moștenitorii acestora sau cei care dețin drepturile de autor au pretenții financiare exagerate, solicită sume de bani pe care această fundație, aflată sub egida Academiei Române, nu le poate onora. Domnul Simion a cerut sprijinul statului, Parlamentului. Ar putea o instituție a statului să medieze și să rezolve aceste conflicte, neînțelegeri?

Știu că Domnul Eugen Simion a povestit acest lucru, la Academie. Cred că există aici două căi prin care am putea ajunge să negociem, noi, ca țară, cu moștenitorii patrimoniului Cioran, de exemplu. Una este cea a Ministerului de Externe care are, prin intermediul Ambasadei, pârghiile necesare, iar a doua este cea a Institutului Cultural Român, care, de asemenea, are o mulțime de conexiuni. Prin filialele pe care le are în toate marile capitale și nu numai. Cred că s-ar putea ajunge la o înțelegere în ceea ce privește opera scrisă de Cioran în Franța, în cea mai frumoasă limbă franceză. Pentru că, din câte știu, Cioran nu cunoștea franceza când a plecat din România.

Sunt scriitori importanți, recunoscuți inclusiv în Occident, scriitori cu care România ar trebui să se mândrească, dar pe care nu-i poate onora nici măcar prin publicarea operelor complete...

Așa e. Eu sunt optimistă de felul meu. Dacă vom reuși să apelăm amândouă căile despre care am vorbit sau măcar una, cea a Institutului Cultural Român, care mi se pare mai aproape și prin conexiunile pe care le are și prin posibilitatea susținerilor reciproce. Noi avem aici, la noi, Institutul Cultural Francez. Așadar, Institutul Român ar putea să genereze o interfață, avem legături la

Paris. Lucrurile s-ar putea lega. Și, dacă tot m-ați întrebat despre lucrurile acestea, eu chiar cred că pot să fac o afirmație pe care s-o duc la îndeplinire. Să vorbesc cu directoarea Institutului Cultural Român, cu doamna Liliana Țuroiu, un om care vine din zona învățământului – e conferențiar la Institutul de Arte Plastice – și care cred că ar putea să caute și să găsească soluții. Este, așa cum o știu eu, un om determinat.

Ar fi extraordinar să găsească o soluție – măcar la „problema Cioran”.

Oricum, ce face Academia Română și, mai ales, domnul Eugen Simion – și cât timp a fost președintele Academiei și după aceea, când nu mai era președintele acestui for – cu repunerea în valoare a scriitorilor români este excepțional. Mai ales pentru noile generații. Doar să ții în mână o astfel de carte și este un lucru impresionant.

Să vorbim acum și despre Învățământul din România. Ați fost de trei ori ministrul Educației, inclusiv cariera dumneavoastră politică s-a intersectat cu problemele școlii. Care sunt, în prezent, carențele acestui sistem?

Am fost de trei ori ministrul Educației și, în cele trei mandate, am reușit să strâng 3,5 ani, deci nici măcar un mandat n-am stat. Sunt pusă, astfel, într-o situație delicată. În primul mandat, de doi ani și jumătate, pot să spun că am reușit să adun câte ceva și să urnesc niște proiecte care au prins rădăcini. Dau un exemplu – informatizarea admiterii în licee. Este un proiect pe care l-am făcut în 2001 și de atunci funcționează în fiecare an cu rezultate foarte bune. Ceea ce pentru mine este un motiv de mândrie. Sau informatizarea generală a școlilor, un proiect la fel de important. La evaluarea pe care am făcut-o atunci, la începutul anului 2001, am fost oarecum speriată. Doar 8% dintre profesorii din învățământul preuniversitar deschisese vreodată un computer!

Este o cifră înspăimântătoare, trăim, totuși, în secolul tehnologiei.

Mai mult, majoritatea școlilor nu aveau computer. Și, atunci, s-a generalizat acest proiect de informatizare, care a adus labora-

toare în fiecare școală, dotate cu câte 26 de calculatoare, lecții pentru predarea în format electronic și, în egală măsură, lecții pentru profesori. Cu această acțiune începea, de fapt, proiectul. După ce se monta laboratorul, întâi erau lecțiile pentru profesori, care trebuiau instruiți. După aceea, am mai fost ministru nouă luni, o bătălie cumplită. Era vremea exagerărilor. Se ajunsese ca o universitate să aibă și 312.000 de studenți! «Învățământul la distanță» – cum a fost numit – era nu numai la distanță de facultatea propriu-zisă, dar și de carte pur și simplu.

Se făcea școală prin poștă, prin corespondență. Aberant!

Da. Din păcate am cules și încă vom mai culege rezultatele neînvățării din perioada aceea.

Revenind la principalele probleme de astăzi ale Educației...

Cele mai importante frământări ale Învățământului, aspectele care trebuie

corectate de urgență sunt legate de conținut. Foarte mulți consideră că, în Învățământ, nu trebuie să se schimbe lucruri sau să nu se schimbe cu o anumită cinetică. După părerea mea, dacă ne uităm la ceea ce se întâmplă în lume, toate țările caută permanent să-și modernizeze metodele de învățare și să-și adapteze conținutul la realitatea momentului. N-avem cum să nu recunoaștem că omenirea este împinsă în evoluția ei de tehnologie. Tehnologia l-a adus și pe cel școlit, indiferent de vârsta lui, în situația de a avea acces, un acces mai ușor, la nenumărate surse de informații. Pentru generația mea, sursa era școala. Acum nu mai este școala singura resursă de cunoaștere. Este timpul ca oamenii cu știință de carte, cu pricepere, dar și cu har didactic, să se aplece, să scoată din curriculum ceea ce este neimportant. Trebuie să esențializeze programele disciplinelor și în felul acesta să adaptăm cunoașterea la ceea ce se întâmplă în jurul nostru. Dar ce se întâmplă astăzi la noi...

Ce nu se întâmplă...

Uitați, în urmă cu câteva luni a fost publicat un proiect, un plan de învățământ dedicat, chipurile, secolului XXI, adică anilor în care trăim. Eh, în acest plan, noi micșorăm numărul orelor de informatică, reducem numărul cursurilor de limbi străine... Este inacceptabil!

Cine a lansat acest plan?

Cred că Institutul de Științe al Educației. Este un proiect pe care sper să-l putem corecta la vreme. Din păcate, n-a fost foarte inspirat Institutul acesta, dacă el l-a lansat. Deci, pe de o parte, adaptăm conținutul la nevoia de cunoaștere a momentului pentru cei care sunt școliți și, pe de altă parte, încercăm să păstrăm echilibrul între cât poate să acumuleze un copil la o anumită vârstă și cât suntem noi în stare să-i dăm prin manual, prin programele disciplinelor. Asta mi se pare, acum, cea mai mare urgență a Educației. Din păcate, în anul 2016 s-a corectat curriculum-ul pentru gimnaziu. Gimnaziul avea 25 de ore pe săptămână, ceea ce mi se părea rezonabil pentru un copil de 10, 11 ani, pentru un elev de clasa a V-a. Acum, tot gimnaziul s-a dus la 30, 32 de ore pe săptămână, dar această încercare de a-l scuti de lucruri inutile pe copil n-a reușit. Mai mult, s-au introdus discipline care nu întotdeauna sunt racordate la nevoia copilului. Cred că, în acest moment, noi, românii, avem nevoie de lecții de istorie bine așezate pe adevărul istoric. Din păcate, n-am reușit să facem nici lucrul acesta.

Vă referiți la o istorie revizuită?

Da. Pentru că n-am reușit încă să ne învățăm copiii istoria adevărată a acestui neam. Se mai împlinesc, anul acesta, și o sută de ani de la Centenarul Unirii. Măcar acum să ne trezim.

Suntem obișnuiți să ne revizuiască alții istoria...

Păi, dacă noi nu suntem în stare să publicăm niște cărți de istorie ale acestui neam românesc, cărți pe care să le distribuim în toate țările importante, europene sau nu... Trebuie să facem aceste cărți și să le trimitem în marile biblioteci ale lumii. Fără ele nu existăm.

În acest moment, spuneți că n-avem aceste cărți, cărți de identitate până la urmă.

Nu, nu le avem. În același timp, vecinii noștri umplu bibliotecile lumii cu cărți de istorie, o istorie pe care o văd așa cum vor ei, inclusiv în ceea ce ne privește. Și, bineînțeles, asta ne creează un deficit de imagine.

Ungurii au avut și au o activitate activă în Occident în acest sens...

Da... Deci, conținutul programelor de învățământ este, din punctul meu de vedere, cea mai importantă problemă a Educației noastre. Apoi, pe a doua poziție, aș pune harul profesorilor care predau în școlile noastre. Vedeți dumneavoastră, este o meserie aparte. Nu prelucrați o piatră sau un obiect al tehnologiei moderne. Aici vorbești de încercarea de a transfera cunoaștere și de a forma personalitatea unui om. În această perioadă se schimbă și misiunea școlii. Dacă până acum școala avea misiunea legată de cunoaștere, de însușirea de cunoștințe, acum școala, în lume, se concentrează pe formarea personalității, personalitate care să înțeleagă lumea în care trăiește și care să fie capabilă de schimbare. Pentru că eu nu pot să-mi imaginez că vreunul din studenții mei – cu atât mai mult dacă ne uităm la sistemul preuniversitar – o să aibă un sigur job în toată viața lui activă. Și atunci, dacă un job dispare, un job pentru care tu te-ai pregătit, nu trebuie să cazi în prăpastie și în depresie. Tu trebuie să ai capacitatea să faci o reconversie rapidă și să-ți duci viața mai departe. Deci, capacitatea noastră de a-l forma în acest sens trebuie să primeze.

Este mai dificilă această abordare abstractă pentru cadrele didactice...

Dar nu imposibilă. Deoarece copiii sunt ca un burete, sunt capabili să înțeleagă ce li se transmite. Apoi, școala trebuie să-i dea acele achiziții culturale care, pe de o parte să-i permită să-și exercite abilitățile în meseria aleasă, pe de altă parte să-i confere un echilibru. E important să ne bazăm pe oameni echilibrați în relațiile cu cei din jur, pentru a putea să performeze. Toate acestea se pun astăzi în sarcina școlii, iar aici profe-

sorul este interpretul acestor roluri despre care vorbeam. Pe a treia poziție, în ordinea problemelor din Educație, aş aşeza părinții. Vedeți, dacă ne întrebăm ce sau cine face diferența dintre o școală cu performanță și una mai slabă poate că nu vă așteptați să vă spun că părinții fac această diferență. Sau și ei. Pentru că niciodată, indiferent cât ar fi de capabilă școala să preia din responsabilitățile legate de educația și instruirea copiilor, niciodată, repet, nu le va putea prelua pe toate. Dacă părintele fuge de responsabilitățile lui, cel care pierde este copilul. Și, câteodată, părinții se trezesc când este prea târziu. Timpul este ireversibil, nu te mai poți întoarce să remodelezi personalitatea adolescentului așa cum ai fi putut modela personalitatea unui copil aflat în ciclul primar. Aș putea să vă vorbesc o zi întreagă despre exemple de acest gen. De aceea, în viitor, împreună cu colegii mei, în viitoarea lege a Învățământului va trebui să avem un capitol dedicat părinților, cu responsabilități și cu drepturi, în așa fel încât să ne asigurăm că cei trei actori – părinte, elev și profesor – formează un tot în jurul copilului care trebuie să fie principalul beneficiar al educației în școală. Ieri am participat la o conferință, mi-a plăcut foarte mult subiectul. De aceea m-am și dus.

Despre ce este vorba?

Educația parentală. Cred că în această nouă lege va trebui să găsi formula de a institui o școală a părinților. Meseria de părinte n-o înveți nicăieri. O înveți dacă-ți iubești copilul și dacă ai măcar minime criterii pedagogice. Altfel, poți greși fără să vrei sau din prea multă dragoste pentru copil.

Vă referiți la presiunea pe care o pun anumiți părinți pe propriii copii?

Exact. De multe ori, părintele gândește așa: «Muncesc, îi dau bani pentru tot ce-i trebuie și gata, mi-am îndeplinit misiunea». E departe de a fi suficient. De aceea, poate că o școală a părinților – în care chiar ei, asistați de pedagogi, specialiști etc. –, care să organizeze, din când în când, întâlniri de instruire în acest domeniu, ar fi necesară.

Bine, în țările avansate în acest domeniu, a apărut o altă problemă: hiperparentingul. Grijă excesivă, controlul, rigurozitatea aceasta, toate au condus la o strivire a personalității copilului. La fel de adevărat este că noi, ca țară, suntem departe de acest fenomen. Poate doar numărul excesiv de ore dedicate pregătirilor, meditațiilor, mai ales în mediul urban, să fie resimțit în acest fel la noi. Cu toate acestea, dacă ne raportăm la mediul rural, chiar nu e cazul să vorbim despre hiperparenting.

Absolut. Suntem departe de fenomen. Să știți că în școlile românești unde relația părinte-copil funcționează bine, acolo unde părintele a știut cum și cât să-și motiveze copilul, profesorul se adaptează. Se adaptează la exigențele părintelui. Dacă nu se adaptează, pleacă. Noi am avut aici, la marile colegii din București, situația în care un tânăr cadru didactic a câștigat concursul pentru ocuparea unui post, n-a făcut față exigențelor și după o lună s-a retras. Este o realitate a sistemului, nu vorbesc din ce-mi imaginez. Sigur că în același șir de obiective aş numi și resursele educaționale, care nu mai pot rămâne cele de acum cincizeci de ani.

Când vă referiți la resurse...

Mă refer la manuale și alte auxiliare care ar putea să pună la dispoziția celui școlit instrumente de învățare ușoară. Acum, copilul până-n doi ani învață să lucreze pe tabletă, să dea cu degetelul, să-și pună filmulețe. Practic, pentru el, memoria vizuală se dezvoltă ca o componentă predominantă între celelalte componente ale memoriei. Atunci, cu această evoluție până-n momentul în care îl trimit la școală, nu pot să-l mai așez doar în fața creionului și a caietului, a tablei și a cretei. Profesorul ar trebui să aibă și resursele necesare, și autonomia necesară să caute și să găsească, prin cea mai ieftină modalitate – internetul – soluții, imagini, filmulețe care să-i fixeze copilului noțiunile pe care le învață. În acest fel, devine și mai atractiv și mai accesibil pentru copil, familiarizat deja de acasă cu aceste practici.

Noi discutăm despre aceste tendințe, soluții și idei actualizate vremurilor pe care le trăim într-un anumit mediu, mediu care ne permite accesul la ele, dar ce facem cu alte tipuri de medii, unde accesul la tehnologie este, dintr-un motiv sau altul, îngreunat? Ce facem cu copiii din zonele rurale sărace, care n-au acces la accesoriile de acest gen?

Acum nu mai este această problemă. Chiar nu mai există. Toate școlile au internet, au calculatoare. În plus, printr-un parteneriat cu un sponsor, de exemplu, ai putea să pui un videoproiector pe un perete. Sunt mijloace minimale. Să mai încerce și ministerul să le acorde sprijin, resurse. Nu este vorba despre sume exorbitante, din contră. Trebuie să fie și voință. Vă dau un exemplu, din afară. Prin anii 2004, 2005, un mare profesor de matematică de la Harvard, Salman Khan, era nemulțumit de faptul că o nepoată aflată la o distanță de 2.000 de kilometri distanță, în America, nu înțelegea matematica, iar el n-o putea ajuta direct. Atunci, a construit o platformă on-line, inițial doar

pentru nepoata lui. Acum, această platformă s-a transformat în «Khan Academy». În șase, șapte ani a strâns 13 milioane de cursanți. Inițial, a pornit cu matematica, în format video. El explica lecția și o pune pe platformă. Cine nu înțelegea la clasă, deschidea aplicația și-și pune lecția de două ori, de douăzeci de ori, până se dumirea. Eh, inspirată de acest proiect al lui Khan, am scris în 2014 un proiect pe fonduri europene și am reușit să fac o platformă cu video-lecții pentru matematică, fizică și chimie. De ce aceste discipline? Pentru că, activând în Politehnică, având aici resursa umană excepțională pentru aceste discipline și pentru că acestea erau materii de bază pentru Bacalaureat, iar interesul nostru era să atragem cât mai mulți elevi la Politehnică, totul se lega perfect. Să știți că primul grup-țintă, de vreo 4.000 de elevi, a produs un salt în sistemul școlar, în anul în care a apărut aplicația. Eu cred că aceasta este soluția. Pe o platformă națională, grație acestor resurse educaționale variate, putem progresa. În visul meu cel mai frumos cred că pe o ase-

menea platformă fiecare profesor își poate promova lecțiile pentru clasa lui, personalizându-le la nivelul cunoștințelor propriilor elevi. Pentru că nu ne naștem egali și nu suntem egali. Văd acest proiect ca pe un ideal spre care trebuie să tindem. Oricum, se va ajunge aici, pentru că este o realitate a societății în care trăim.

Probabil c-o să prindă acest proiect, dar, în acest mod sau doar în acest mod, va dispărea contactul uman. Va mai fi nevoie să mergi zi de zi la școală?

Nu vreau să ajungem până acolo, pentru că omul este totuși o ființă socială. Sunt importante relațiile sociale, omul e construit ca atare. Eu cred că orice copil, după ce pleacă de la școală într-o zi mai proastă, în care n-a fost atent sau s-a simțit rău, acasă poate să deschidă aplicația despre care vorbeam, unde îl poate asculta din nou pe profesorul lui până înțelege lecția. Și asta pentru că una dintre cele mai mari nenorociri ar putea fi învățatul pe dinafară. Este un învățat pe termen scurt, care nu lasă nimic, nicio urmă măcar. De aceea învățarea prin înțelegerea, prin exersarea unor mecanisme care să fixeze noțiunile ar reprezenta o șansă.

Despre manualul școlar ce ne puteți spune?

Mă aștept ca el să fie mult mai profesionist construit. Construit și cu ajutorul unui pedagog, care să spună cât poate înțelege un copil la o anumită vârstă, dar și cu al unui profesor care a predat la clasă și are exercițiul acesta. Iertați-mă, dar deschideam zilele trecute o carte de geografie, cred, de la clasa a V-a, unde se dădea definiția parcului. Parcul, despre care cred că un copil de clasa a V-a are noțiuni destul de clare, era definit aici drept un sistem ecologic terestru artificial. Deci, introducea niște noțiuni pe care copilul de clasa a V-a nu le avea. Trebuia să-i explici ce înseamnă sistem ecologic, ce înseamnă terestru și artificial. Cred că autorii manualului respectiv n-au fost suficient de atenți la aceste noțiuni. Eu, în liceu, am învățat chimia după manualul profesorului pe care l-am avut mai târziu și la facultate, Costin Nenițescu. Cărțile erau gradual gândite, introduceau noțiuni din ce

în ce mai complexe. De ce? Pentru că în mintea profesorului era clară toată materia, pe de o parte și, pe de altă parte, se ținea cont și de cât poate să ducă elevul la 14, 15, 17 ani. Legat de manuale, sunt, acum, multe probleme care țin de acest aspect – neadaptarea conținutului la vârsta copilului. Vă mai dau un exemplu: într-un manual de limba și literatura română de clasa a V-a am văzut noțiuni de teorie literară. E mult prea mult! Eu cred că unui copil de clasa a V-a trebuie să-i cultivi gustul pentru citit, să-i vorbești despre scriitorii români, să-l convingi să-i citească. Apoi, să-l înveți să scrie corect în limba lui, e vital. Nu să-l încarci cu tot felul de informații greoaie. Mai bine ne-am concentra pe Limba Română și pe Istorie.

De ce?

Sincer vă spun: consider că manualele pentru Limba Română și Istorie ar trebui să fie decise la nivel mult mai înalt. Ele n-ar trebui să intre în malaxorul Educației pentru că, în final, să nu mai rămână mare lucru din ele. Sunt discipline de identitate națională, ne reprezintă ca neam. Cred că ne-am îndepărtat prea mult de misiunea acestor materii deosebit de importante.

O altă problemă majoră a învățământului românesc este infrastructura...

N-aș putea să nu mă refer și la infrastructura școlară, la mediul în care stă copilul 5, 6 ore pe zi. El stă cu ochii pe un perete care ar trebui să fie curat, respiră aerul din clasă care ar trebui să poată să fie respirabil, iar clasa ar trebui să fie aranjată în așa fel încât copilului să i se fixeze în subconștient dorința de a avea o casă la fel de civilizată, o casă curată etc. Vă dați seama că, dacă un copil stă cinci ore la școală cu ochii pe un perete strâmb, el va înțelege că se poate și așa în viață. Va deveni, treptat, adeptul lui «se poate și așa». Sau dacă banca lui este ruptă sau inconfortabilă, lucrul acesta are o influență mult mai mare decât ne-am putea imagina noi la prima vedere. De aceea, când eram la Minister și mergeam pe șantier, unde se construiau școli, acestea erau subiectele pe care le discutam cu construc-

torii. Îi preveneam să nu facă lucruri de mântuială, pentru că vor avea un efect care-i va afecta și pe ei în viitor.

Sunt școli, în mediul rural mai ales, unde tehnologia o ia înaintea infrastructurii. Copilul poate deține un i-phone sau o tabletă, dar merge la toaletă tot în fundul curții...

La acest lucru s-a ajuns și pentru că avem în țară foarte multe localități care n-au apă curentă și canalizare. Și, atunci, n-ai cum să aduci grupuri sanitare în incintă fără să te asiguri că poți face curățenia necesară. Eu cred că într-un timp rezonabil povestea aceasta cu școlile care n-au infrastructura necesară se va închide. De altfel, dacă vă spun de la ce am pornit... În anul 2001, în județul Vaslui mai aveam circa 300 de școli din chirpici. Acum nu mai este niciuna.

Serios?

Nu mai este niciuna, de acolo am pornit. Se dărâmau cele din chirpici și se construiau unele noi. Aveam un proiect cu Banca Mondială și din fondurile acelea s-au făcut atunci vreo 3.000 de școli. Cu tot ce era necesar în ele acum 18 ani. Am fost de multe ori în satele din Vaslui. Vă spun că, în unele așezări, școala se vede de departe, pentru că este cea mai răsărită clădire a aceluia loc.

În trecut, PSD-ul a inițiat proiectul acela faraonic – o sală de sport în fiecare așezare. Bun, dar în multe sate, aflate la marginea pădurii, aveau poate o mai mare nevoie de alimentare cu apă decât de teren de sport acoperit.

Aveau nevoie și de sală de sport. N-aveau nevoie de parc, dar de sală de sport aveau. Noi, românii, ne-am supărat cu toții că, la ultima Olimpiadă, am luat foarte puține medalii. Dar de ce am luat foarte puține medalii? Sportul de performanță nu se naște fără sport de masă. Eu am făcut Colegiul Traian din Turnu Severin. Era un liceu cu profil mate-fizică și, totuși, liceul nostru avea echipă de gimnastică, echipă de handbal, de volei, de baschet, de atletism. Grație cui? În principal grație șefei de catedră de la Educație Fizică și Sport, dar și grație profesorilor de sport, care aveau această

determinare, să organizeze aceste echipe. Intram în competiția dintre școli, dintre orașe etc. De acolo s-au ridicat unii care au mers în echipele naționale și așa mai departe. Așa aveam și sport de performanță. Din păcate, acum, sportul de masă este aproape lichidat. Am discutat cu noul ministru al Tineretului și Sportului care ne-a promis că va încerca să repornească motoarele sportului de masă. Avem nevoie de competiții, de la nivel local, la nivel național, care să creeze niște emulații. În foarte multe școli – am făcut evaluări prin 2009 – circa 20% dintre copii erau scutiți de sport.

Cred că procentul este mult mai mare în prezent.

Este absolut inacceptabil, trebuie să faci mișcare. Dar, dacă n-ai sală de sport și afară plouă, nu poți să faci sport în sala de clasă, ridici praful... Sala de sport este o infrastructură minimală pentru orice școală. Și sunt unități cu foarte multe clase, care-și împart sala de sport, unii într-o parte, alții în cealaltă, în același timp. Deci, școlile de sport reprezintă un câștig fantastic.

Doar că, aiuritor, tot mai mulți copii nu mai fac sport.

Putem vorbi și două zile despre problemele școlilor românești. Eu gândesc așa: educația trebuie să fie creativă. Pe cel școlit trebuie să-l creezi dezvoltându-i capacitatea de a-și imagina. Fără creativitate, omul nu se poate ridica de la orizontală. Orice job ar deveni pentru el un calvar. Nu poți face de fiecare dată același lucru. De fiecare dată trebuie adus ceva nou. Eu n-am făcut o dată două lecții identice, niciodată în viața mea. Am încercat să-mi adaptez lecțiile la realitățile din clasă, la ce-i interesa pe copii. Dezvoltarea creativă a copilului este deosebit de importantă. Poți face acest lucru atât prin curriculum, cât și prin activitățile extracurriculare, pentru că există aceste Palate ale copiilor. Acolo, copilul extracurricular își poate dezvolta o pasiune. Mai există Centrele de Excelență – dacă un copil are aplicație spre matematică, se duce și-și cultivă pasiunea pentru matematică, la cercul respectiv.

Ar mai fi o infrastructură, cu Palatele acestea, dar parcă nu mai este folosită ca înainte.

Normal, există aceste Palate ale Copiilor, dar nu se mai vorbește despre ele, părinții nu mai află nimic și atunci, normal, totul se pierde, se risipește. Centrele acestea ar avea șansa să dezvolte în mai mare măsură elitele. Eu am înființat aceste Centre de Excelență în 2001 și, într-un an, reușisem să strângem în toată țara circa 11.000 de copii care voiau să facă mai mult. Le înființasem pentru disciplinele acestea fundamentale: matematică, chimie, fizică...

Și ce s-a întâmplat cu ele?

Le-a desființat Funeriu (n.r. Daniel Funeriu, ministru al Educației în Guvernul Boc II, în perioada 2009-2012), le-am reînființat după aceea...

E uluitor ce fracturi există în sistemul educațional..

Asta-i viața, mergem înainte.

Dar, acum, funcționează aceste Centre de Excelență? Câte sunt?

Da, în toate capitalele de județ. Iar în București pot funcționa în fiecare sector. Ministerul Educației poate acoperi aceste acțiuni.

Și care este mecanismul? Cum sunt plătiți profesorii, de exemplu?

Sunt plătiți cu ora.

O altă problemă – care credeți că sunt cauzele înmulțirii cazurilor de violență în școli? Violență verbală, fizică, psihică...

Sunt mai multe cauze, care, din păcate, se cumulează. Dacă vă uitați la desenele animate din urmă cu 10, 15 ani, erau de o agresivitate extremă. Copilului îi intră în subconștient ideile astea: «îl omor p-ăla», «îl bat p-ăla». Asta pe de o parte. Pe de altă parte, te uiți la televizor și vezi că niște oameni mari se ceartă, își spun vorbe urâte... Este o chestiune care se transmite. Vezi doi colegi care se ceartă, care se iau la bătaie, doi oameni în toată firea care se lovesc pe stradă – toate lucrurile acestea reacționează în mintea unui copil și ajunge să fie și el violent. Dacă, Doamne ferește!, se

mai întâlnește cu violența și acasă și vede certuri între părinții lui sau chiar mai mult decât certuri, mi se pare deja că este imposibil să-l mai aduci pe copil în limita normală a unui individ.

Câți bani, ce fonduri europene sunt accesate în domeniul Educației? Aducem și noi bani dinspre UE, să-i pompăm în Învățământ? Ne-am aliniat, dăm 2% pentru Apărare, dar luăm și înapoi din aceste fonduri destinate dezvoltării Educației, Culturii? Părem destul de blegi la acest capitol.

Să știți că la absorbția fondurilor europene Învățământul a avut o oarecare contribuție prin Programul POSDRU (n.r. – Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane). Au fost finanțate multe proiecte interesante. Eu am adresat rugămintea miniștrilor Educației care au trecut prin minister în ultima vreme de a strânge toate aceste rezultate pentru a fi ele însele, rezultatele acestor proiecte, resurse educaționale, așa cum este normal să se întâmple. Universitățile au absorbit foarte multe fonduri. Dacă vă uitați în curtea noastră, aici, la Politehnică, am construit două clădiri, două Institute de Cercetare pe Iuliu Maniu. Sunt două Institute – unul este dedicat integral IT-ului, iar celălalt are 42 de laboratoare integrate.

Sunt ridicate din fonduri europene?

Din fonduri europene.

Câți bani europeni au intrat în ultima vreme în Politehnică?

Politehnica a fost instituția cu cea mai mare absorbție. Multe zeci de milioane de euro am absorbit din fonduri europene. Ne-am mișcat bine. Am construit inclusiv o bibliotecă nouă, e adevărat, aceasta din fonduri proprii. A durat foarte mult, circa 16 ani ne-a luat s-o ridicăm, dar este ceea ce trebuie pentru secolul XXI. Este informatizată, cu săli de lectură luminoase, cu acces la internet, la calculatoare, la raft. Fiind informatizată complet, avem acces, prin abonament, la tot ce înseamnă referință bibliografică din toată lumea. Ca urmare, s-a modificat și filosofia de bibliotecă. Nu

mai este neapărat carte la raft, ci carte online. Și, atunci, noi, în jumătate de bibliotecă, am făcut un centru de conferințe unde au loc întâlnirile științifice pe care le organizează Departamentele Universității. În plus, alături de bibliotecă am făcut o aulă cu 1.200 de locuri. Va fi o sală multifuncțională. Este a treia sală ca mărime din București.

Alte planuri?

Ne-am dori să facem și un spital aici, pentru că avem o facultate de inginerie medicală, pe care o facem în parteneriat cu Universitatea de Medicină și Farmacie, în sensul că jumătate din ore le susțin profesorii de la UMF. Are deja 11 ani această facultate, avem absolvenți. Pentru spital am avea un bloc destinat, dar n-avem încă bani pentru dotare. Vrem să facem acest lucru tot prin intermediul fondurilor europene.

Tocmai aceasta era ideea întrebării inițiale – nu putem accesa mai mulți bani europeni? Sunt și zone foarte slab dezvoltate, care n-au accesat un euro...

Da. Pe noi cele mai multe resurse de acest gen ne-au ajutat să ne creștem tinerele cadre didactice, în sensul că noi îi opream pe cei care erau șefi de promoție în Politehnică. Dar este foarte greu să trăiești cu un salariu atât de mic, cât este leafa la început de drum. Și, atunci, intrau la doctorat și, prin Programul POSDRU, exista posibilitatea să primească o bursă, o bursă frumoasă: 1.800 sau chiar 2.200 de lei. Ceea ce, pentru un debutant care-și face teza de doctorat, era foarte importantă. Așa încât am ajuns să avem în acest moment circa o treime din cadrele noastre didactice tineri sub 35 de ani.

Cum comentați fenomenul acesta de drain-brain? Marile universități ale lumii ne iau copiii de pe băncile liceului, nici nu mai ajung să facă facultatea în România.

Din păcate, pleacă imediat după liceu. Pleacă circa 5.000 dintre cei mai buni în fiecare an! Fără îndoială că marile universități ale lumii au înțeles că învățământul românesc valorează două parale doar aici, în țara noastră. Sigur că străinii și-au dat seama că

avem un învățământ de calitate. Păi, la început, veneau o dată la doi ani cu expoziție de ofertă educațională, acum vin de două ori pe an în fiecare centru universitar. Și-și selecționează dintre cei mai buni elevi, cărora fie le micșorează taxele, fie le dau o bursă. Ca urmare, îi tentează. Din păcate, a intrat în cultura noastră ideea că dacă faci școala afară ești dintr-o dată cu stea în frunte. Ceea ce nu este adevărat. Noi am avut aici studenți care au plecat cu burse Erasmus, să spunem, și s-au întors înapoi argumentând că n-au ce învăța acolo unde s-au dus. Deci, eu i-aș sfătui pe copii să aleagă și universitățile din România, pentru că și aici se face carte. Și se face carte foarte bună.

Mai este o problemă, valabilă și în cazul medicilor. Statul român îi pregătește pe acești tineri, îi instruește pe banii tuturor cetățenilor, pentru ca în momentul în care ar trebui să culeagă roadele acestei instruirii, ei să fie deja în serviciul altei societăți decât cea din care s-a ridicat. Politicienii ar trebui să facă ceva în acest sens, pentru că nu poți împiedica un tânăr să-și caute un trai mai bun...

Aici voiam să ajung și eu. Dacă pleacă 5.000 la sfârșitul liceului, la sfârșitul facultății ne trezim cu cel puțin două domenii în care plecarea este la fel de importantă: medicina și ingineria. Pentru că inginerul are un limbaj tehnic în care comunică în toată lumea, se adaptează astfel ușor. Suntem îngrijorați pentru că poate pentru medici s-a rezolvat problema aceasta a salarizării, a devenit mai tentant să rămână, dar pentru ingineri nu. În prezent, pleacă mai mulți ingineri decât medici.

Câți ingineri pleacă anual din România?

Cam 5.000. Poate și mai mulți, pentru că, în ultimii 6, 7 ani, cred că au plecat în jur de 200.000 de ingineri. Este îngrozitor de mult! Unii se mai întorc, cei mai mulți, însă, nu. Școala de Inginerie este una grea, se face și cu cheltuială mare, nu poți să nu faci laborator, ceea ce înseamnă consum...

Dar care ar fi soluțiile să-i păstrăm, pentru că nu-i poți împiedica să nu-și construiască o viață mai bună? Până la urmă, acesta este rezultatul sistemului „Bologna”...

Da, să trăim la comun cu toții. Soluția ar fi să vorbim cu Comisia Europeană, să spunem: Iată, aici învață mii de studenți din Germania, din Franța, din Anglia. Doar la Medicină cred că avem în România 10.000-12.000 de studenți străini. De ce învață aici? Pentru că aici învățământul este de foarte bună calitate, pentru că la ei funcționează ceea ce se cheamă *numerus clausus*, adică au, în universități, un anumit număr de locuri raportat și limitat la numărul populației. Nu li se dă voie să facă Medicina, dacă numărul de locuri la această disciplină a fost deja acoperit.

Au împânzit, astfel, România. La Cluj-Napoca, cel puțin, e plin de studenți străini...

Nu numai la Cluj, ci și la București, la Iași, la Sibiu, la Târgu-Mureș, la Ploiești, peste tot. Ca urmare, asta ar fi soluția. România să ofere educație, iar Comisia Europeană să ne dea mai multe fonduri pentru educația de aici. Pentru că, iată!, școlim pentru Europa medici, ingineri etc.

Politicienii ar trebui să propună aceste lucruri. Avem oameni capabili pentru aceste demersuri?

Clar. La exercițiul bugetar următor acest subiect ar trebui adus în discuție.

Mai ales că vom prelua, formal sau mai puțin formal, președinția UE.

Educația va constitui unul dintre subiectele noastre. România poate oferi educație și pentru țările magrebiene, pentru cele din Orientul Mijlociu, Asia etc. În urmă cu câțiva ani, Australia, de exemplu, realiza 11% din produsul intern brut din colectarea taxelor de educație pentru studenții străini.

Noi nu-i taxăm pe studenții străini?

Ba da, dar taxele sunt destul de mici. În plus, mai avem o problemă, legată de acordarea vizelor. În timp ce Anglia e plină de studenți indieni și pakistanezi, noi nu putem să primim din Pakistan, pentru că suntem granița Uniunii Europene și problema vizelor este una extrem de exigentă. Eu nu zic să nu fie exigentă, dar nici să meargă până acolo încât să blocheze interesele noastre.

Britanicii iau doar vârful din domeniul IT din Pakistan și India, nu la grămadă. Cei mai mulți studenți din Asia se stabilesc apoi în Insulă.

Da, dar am putea să luăm și noi, să-i școlim aici. Apoi, se pot întoarce acasă sau se pot duce oriunde, important este să-i școlim noi, să adunăm bani din taxele de școlarizare. În plus, cel care vine și studiază aici consumă tot aici, doarme aici, mănâncă aici. Devine și un vector de imagine al României, alt aspect important.

Corect, dar ar trebui, în acest sens, să dezvoltăm și infrastructura. Să nu ne trezim cu alte mii de studenți cărora să nu le putem pune la dispoziție nici măcar condițiile minime de locuire... N-avem aeroporturi suficiente, hoteluri, drumuri etc.

Aceasta este o altă problemă. Eu vorbesc strict din punct de vedere al ofertei educaționale.

Deci, acestea ar fi liniile generale ale fenomenului de drain-brain. Adolescenții noștri, cei mai dotați dintre ei, pleacă spre alte țări, în căutarea unui viitor mai bun, iar noi, la schimb, urmărim atragerea a cât mai mulți străini pe care să-i școlim aici, pe bani. Dar ce facem cu România, cu viitorul țării noastre? Cu siguranță nu ne vor salva străinii.

Noi acordăm circa 5.000 de burse studenților din Republica Moldova. Cam 7% dintre ei se mai întorc acasă, cam 12% rămân în România, iar restul pleacă spre Occident. Deci, noi îi școlim – ei sunt bursieri ai statului român –, îi instruim pe banii României, iar ei...

Pentru ei, România este doar o trambulină spre Occident. Totul gratis! Învață aici, sunt ajutați, iar România n-are nimic de câștigat. Doar de pierdut.

Exact.

Concluzionând, înregistrăm, în domeniul Educației, niște deficiențe care ni se datorează 100%. De ce nu reușim, stimate doamnă, să schimbăm aceste lucruri? De ce nu reușim să ne ținem de un proiect în Educație, unul pe termen mediu sau lung, indiferent de

culoarea partidului aflat la guvernare? Să urmărim exemplul Finlandei, de pildă... Știu, investițiile în cultură, în educație n-aduc imediat beneficii, capital electoral, dar doar acesta să fie motivul pentru care ne punem în pericol viitorul ca nație? De ce nu inițiază PSD-ul, acum, un astfel de proiect, pe 25 de ani, cu obligativitatea ca oricine vine apoi la guvernare să-l respecte? Să ieșim odată din amorteala aceasta...

Să știți că aceasta este singura soluție. De ce nu se ajunge, însă, aici? Probabil din cauza unor orgolii exagerate. Cioran spune, cu aproximație: «Un om fără orgoliu nu reușește să facă prea multe în viață». Ceea ce-i adevărat, dar nici chiar așa, să crezi că doar tu ai dreptate.

Revenind...

Da, cred că se poate face o strategie. Să spunem așa: anul acesta terminăm de făcut toate grupurile sanitare din școli, le aducem în interior. Să plece proiectul acum, în 2018, de la cei care sunt la guvernare, și să fie dus mai departe de cei care vin în locul lor. Anul viitor, ameliorăm resursa educațională a școlii, trecem profesorii printr-un program de formare, îi rebrenduim, apoi dezvoltăm liceele pedagogice pentru acolo pedagogia se învață de la clase mai mici și ei au și școli de exercițiu...

Sunt idei bune. Ar putea să plece de la dumneavoastră aceste proiecte. Întruniți toate condițiile...

Da, și chiar cred c-o să fac lucrul acesta cu prilejul noii Legi a Învățământului.

Despre ce este vorba mai exact? Spuneți că lucrați la o nouă Lege a Învățământului...

Da, și avem de lucru, nu glumă, pentru că este gândită în așa fel încât să apară până la sfârșitul acestui an. Personal, cred că în noua Lege a Învățământului trebuie să găsim răspuns la câteva întrebări. Prima ar fi: Ce n-a mers în legea veche, pe care tocmai ne pregătim s-o abandonăm? Trebuie să știm care sunt greșelile, pentru a putea merge mai departe, ancorați în realitatea acestor vremuri. A doua întrebare: Cum dăm, prin lege, perspectiva de evoluție a sistemului de învățământ? Pentru că, ce-am reproșat eu

legii vechi – și le-am spus și ministrului și președintelui de atunci – a fost încercarea de a stăpâni școala. Actuala lege asta face, instituie pârgurile Ministerului pentru a pune mâna pe școală. O instituție stăpânită nu se poate dezvolta. Are nevoie de autonomie.

În ce sens școala e stăpânită de Ministerul Educației?

În sensul «Faceți doar ce vă spun eu, pentru că eu sunt stăpânul inelelor!». Asta-i realitatea. Eu cred că școala trebuie lăsată să se dezvolte. Îi dai managerului cinci ani de zile și, dacă n-are progres, o desființezi. Dar în cinci ani de zile ieși doar ce măsuri vrei tu în școală, adaptate la nevoile locale. Totul cu sprijinul Ministerului Educației. Și profesorului trebuie să-i lași mână liberă, pentru că, dacă-i impui buchea manualului, dar el vede că în clasa lui nu există nivelul corespunzător manualului, ce să facă? O să ajungă să nu-și ducă la îndeplinire misiunea. De aceea, dacă manualul este format pe trei etaje de dificultate, e mai potrivit. De exemplu, la o clasă, se merge pe nivelul unu de dificultate. Aproape toți merg la fel, doar că în clasă am și cinci, șase copii care pot duce mai mult. Atunci, le dau mai mult acestora. Asta înseamnă să fac o educație diferențiată, să dau fiecăruia în funcție de posibilități.

Există și scenariul potrivit căruia în această parte de lume se păstrează un sistem învechit de educație tocmai pentru ca produsele lui să poată fi manipulate mai ușor de elite. E plauzibil?

Dacă cineva gândește așa, eu l-aș numi criminal. Nu se poate așa ceva. Toți suntem produsul școlii. Mai întâi al educației primite în familie, apoi al școlii, apoi al nostru, ce-am reușit noi, ca individ, să mai achiziționăm în timp.

Bine, dar elitele își dau deja copiii la școli particulare sau la școli din afara țării. Se întâmplă așa inclusiv în atât de idealizată, acum, perioadă interbelică. Elita, extrem de subțire, era educată în Occident, în timp ce o proporție covârșitoare a populației țării rămânea analfabetă, la discreția acestei elite.

Eu nu cred că există decidenți politici care să gândească așa în ziua de astăzi. Nu

pot să cred. Bine, dacă ne raportăm la istorie, să ne amintim că Napoleon a înființat ceea ce se cheamă și astăzi *Les Grandes Écoles*. Toate aceste școli erau gândite să formeze elita societății care să conducă țara.

Sau imperiul...

Da, în timpul lui. Dar, vedeți, s-au păstrat aceste școli. Vin în fruntea țării oameni care s-au pregătit în aceste școli, unde intră 1.000 și ies doar o sută.

Doar că noi nu avem astfel de școli.

E adevărat, ar trebui să avem și noi o asemenea abordare.

Ce se întâmplă, stimată doamnă, în ultima perioadă, la vârful Ministerului Educației? Sunt numiți și schimbați oameni din șase în șase luni. Și ce oameni! Se vorbește mai mult despre greșelile lor de exprimare decât despre problemele sistemului pe care ar trebui să-l redreseze... Ceea ce este inadmisibil. Sincer, acesta este și motivul pentru care am ales să vorbesc cu dumneavoastră despre carențele Educației, și nu cu ministrul aflat în funcție.

Vedeți, dumneavoastră, eu am avut norocul să intru și să termin niște școli foarte bune. Pentru mine, liceul a fost extraordinar. La fel și facultatea. După ce am terminat facultatea, am rămas aici, cadru didactic. Nu știu cum am fost aleasă în Senatul Universității. Mandate la rând nu scoteam o vorbă... Norocul meu a fost să-i aud vorbind pe cei pe care îi vedeți acum pe pereți, judecând problemele școlii, căutând soluții, bătându-se între ei pentru alegerea celei mai bune rezolvări. A fost pentru mine o școală extraordinară...

Problema nu este că am ajuns să realizez un interviu cu Ecaterina Andronescu pe teme educaționale. Problema este cum au ajuns astfel de oameni miniștri ai Educației, mă refer la Liviu Pop, Valentin Popa...

Păi, tocmai asta vreau să vă spun. Vreau să mai vorbesc un pic despre evoluția mea pentru a înțelege de ce eu pot să vorbesc în orice moment despre orice problemă a sistemului de educație. Când am devenit secretar de stat, în '96, nu știam nimic despre

învățământul preuniversitar. Lucrasem numai aici, la Politehnică. M-am trezit într-o vară – Liviu Maior plecase în concediu, Romulus Pop, care era secretarul de stat, plecase și el în concediu, se terminase examenul de admitere la liceu și aveam două sute de greviști la poarta ministerului – că trebuie să rezolv doleanțele acestor nemulțumiți fără să știu nimic despre învățământul preuniversitar. Am rezolvat atunci situația încercând să mă folosesc de logică. «Unde n-ai intrat tu?». «La liceul cutare». Îl chemam pe directorul respectiv, să găsim o soluție, am luat caz cu caz... După aceea, am intrat în Parlament, lucram la Comisia de Învățământ. La fel, în cazul celui universitar, știam despre ce-i vorba. La preuniversitar, nu știam. Ce-am făcut? Luni de zile, m-am întâlnit cu directorii marilor școli preuniversitare din București – «Sava», «Kretzulescu», «Șincai», «Lazăr», «Mihai Viteazul». De la ei am învățat ce înseamnă învățământul preuniversitar, am aflat cu ce probleme se confruntau. Apoi, când am intrat ca ministru (n.r. – al Educației), în 2001, deja știam mult mai multe despre învățământul preuniversitar. Iar ca ministru plecam cu mașina la întâmplare, fără să anunț și să găsesc totul lustruit. Unde vedeam o școală, opream, luam contact direct. Așa am ajuns să cunosc realitatea sistemului de educație.

Credeți că dacă ar intra domnul Popa într-o școală, acum, după apariția filmulețelor în care maltratează limba română, ar fi luat în serios? Probabil, pe la colțuri, ironiile ar înflori. E greu să impui respect, să ai credibilitate, să conduci un domeniu pe care tu, ca persoană, încercând să-l reprezinți, te faci, de fapt, de râs.

Da, nu comentez lucrurile acestea.

Am înțeles. Totuși, nu putem să ignorăm realitatea. Ce s-a întâmplat, de exemplu, cu acel memoriu al rectorilor prin care își arătau susținerea pentru ministrul Popa? A fost impus pe linie politică sau l-ați susținut, din calitate de rector al Politehnicii, pentru că așa v-a îndemnat inima?

A fost impus pe linie politică.

Să trecem la alt subiect. În ultimii 29 de ani, în România, au apărut mii de doctori, de profesori-doctori. De fapt, mii de personaje împopoțonate cu titlul de doctor. Alunecă, astfel, în derizoriu personalități marcante ale culturii și educației, care au muncit enorm pentru această recunoaștere, iar acum, alături de ele, sunt așezate niște nulități. Cum s-a ajuns, doamnă, aici?

E foarte mare păcat că s-a întâmplat așa. La Politehnică, de exemplu, aș spune că nu s-a întâmplat niciodată acest lucru. Să vedeți cum am intrat eu la doctorat. În prima mea zi de serviciu, pentru că rămăsesem să predau chimia la Universitate – era 1 septembrie –, șeful meu de catedră de atunci, care era membru al Academiei Române, Șerban Solacolu, mi-a spus două propoziții pe care nu le-am uitat toată viața. Prima a fost «Bine ai venit, domnule!» – avea expresia aceasta –, iar a doua «Așa, domnule, dumneata trebuie să te înscrii la doctorat». Am plecat de la acea întâlnire cu tema tezei de doctorat. Admiterea era în aprilie. Au fost trei candidați pe cinci locuri, dar a intrat unul singur: eu. Ce vreau să spun? Era o exigență extraordinară. N-aveam nevoie de o lege care să-mi spună cum să lucrez teza, pentru că, pentru mine, legea era conducătorul de doctorat.

Și cum s-a prăbușit, după '89, această construcție? Cum și-a pierdut magistrul exigența, probitatea, onoarea?

Unde sunt exigența și responsabilitatea? Ele își au sediul, în primul rând, în universitatea unde individul devine doctor. Are un conducător de doctorat – eu citesc tezele doctoranzilor mei de câte trei ori și nu trece unul dacă n-a lucrat în laborator și dacă rezultatele acestor lucrări n-au fost validate de comunicări științifice. Așadar prima exigență este a profesorului. A doua exigență este a universității respective. De ce? Pentru că există niște proceduri. Doctorandul nu obține titlul trecând doar pe la mine, conducătorul de doctorat. Există o comisie de îndrumare, o comisie de evaluare a tezei, care este formată și din doi reprezentanți ai altor universități. Ca urmare, când analizează teza, trebuie să spună: albă sau neagră.

Eu, când am fost în comisiile de evaluare ale altor universități, la un moment dat, am spus «Îmi pare rău, nu pot să-mi pun semnătura, să girez această teză». Deci, există pârgă pentru a controla acest fenomen. Unde s-a întâmplat să fie derapaje de acest gen, care au dus în derizoriu titlul de doctor, exigența n-a fost acasă, iar conducătorii de doctorat, de regulă, erau ocupați cu alte lucruri, nu mai aveau timp de doctoranzii lor. Cred, nu știu...

Este, deci, o chestiune de moralitate.

Da. Eu am făcut, la un moment dat, o lege. Ce propuneam? Domne', apare un plagiat, universitatea trebuie să răspundă, să se desființeze școala! N-a trecut, mi-a sărit toată lumea în cap. Acum există un filtru al Universității și acest CNATDCU (n.r. – Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare), care dă verdictul final. Dar acolo este mai degrabă o chestiune formală.

Sunteți profesor de-o viață. Este respectată suficient această meserie?

Nu este respectată suficient. Dar mie mi-a adus atâtea satisfacții încât, dacă ar fi s-o iau de la început, aș face același lucru. Pentru că cele mai bune zile din săptămână sunt cele când am curs. Mă duc la curs și, când plec, plec cu un sentiment de bucurie, de fericire că mi-a reușit cursul.

Câți ani aveți când ați început să predăți? Povestiți-ne o întâmplare din acea perioadă, o întâmplare care v-a rămas aproape de inimă!

Am început să predau imediat cum am terminat facultatea, aveam 23 de ani. În comunism, noi, aici, am beneficiat de un scut de protecție. Cum așa? Păi, zincul și acidul clorhidric reacționau la fel și înainte de '89, și după. Așadar, nu eram obligată să le spun studenților ceva în care nu credeam, să-mi dedublez personalitatea. A fost un avantaj formidabil, predam știință, n-aveai cum să schimbi formulele după bunul plac al cuiva. Țin minte că, la începuturile meseriei mele, aveam, așa, o teamă, nu care cumva să fie vreo întrebare la care să nu știu să răspund.

Vă pregăteați acasă, înainte de cursuri?

Categoric da. De fapt, și acum, înainte de fiecare oră de curs, mă uit puțin prin notițe. Să știți că relația mea cu studenții a fost una extraordinară. Nu pot uita cum, de curând, când cineva a vrut să-mi toarne zoaie în cap, să mă acuze de relele nefăcute, m-am trezit...

Cine a vrut să vă toarne zoaie-n cap?

N-are importanță. Impresionant este că studenții mi-au spus «Doamnă, ieșim în stradă pentru dumneavoastră și o să spunem că niciodată n-ați luat nici măcar o floare!». Pentru mine lucrul acesta a fost impresionant până la Dumnezeu.

N-ați primit niciodată șpagă?

Niciodată.

Dar vi s-a oferit?

N-am avut niciodată în bani un reper. Pentru mine, reperele au fost altele, nu banii.

Dar cum v-ați descurcat doar cu leafa de profesor, mai ales că salariile erau și mai mici în trecut?

La început, îmi număram banii de pâine de la un salariu la altul. Dar mă hrăneam cu ceea ce-mi făcea plăcere.

Erați tânără, aveți o mai mare nevoie de bani.

E adevărat... Că tot m-ați întrebat de o întâmplare drăguță. Mi-aduc aminte că stăteam cu studenții în laborator până seara târziu. O dată am terminat la 2.00 și aveam trei studenți. «Hai să vă duc la cămin!», le-am spus. Aveam o Dacie 1100 pe vremea aceea. Eh, în drum spre cămin, ne-a oprit Miliția. «Dumneavoastră de unde veniți», ne-a întrebat. Îi răspund: «De la școală». Era cam 2.30 dimineața. «Cum, de la școală, doamnă? Nu vă uitați ce oră este?», m-a repezit milițianul în timp ce băga capul pe geam. Ne suspecta că venim de la vreo petrecere. «Nu, domnule, e vorba de lucrările de diplomă. Am rămas până am terminat experiențele în laborator», i-am replicat. Ne-a lăsat în pace, până la urmă.

Ați fost la un pas să vă ia Miliția... Ați copiat vreodată, stimată doamnă?

N-am copiat niciodată. N-am picat niciodată nici un examen, spre rușinea mea de student. N-am putut să copiez pentru că mi-era rușine, teamă... De picat, n-am picat nici un examen, tot pentru că mi-era rușine.

Nicolae CORBEANU

Cine mai votează? Adolescenții germani și alegerile

Abstract

În Germania, participarea la alegeri a persoanelor cu drept de vot e în continuă scădere. De aceea, numeroși adolescenți, și nu numai, se pronunță pentru scăderea vârstei la care se acordă dreptul de vot, la 16 sau chiar 14 ani. Experimentele făcute până acum în această direcție n-au fost însă concludente. Rămâne deschisă problema modului în care pot fi reprezentate optim în viața politică interesele copiilor și adolescenților.

Cuvinte-cheie: *alegeri, dreptul de vot, vârsta alegătorilor, interesele copiilor și adolescenților.*

In Germany the voter turnout is continuously decreasing. That is why many teenagers and not only are in favour of lowering the age at which the right to vote is granted to 16 or even 14 years old. However, the experiments made so far in this direction have not been conclusive. The question of how the interests of children and adolescents can best be represented in political life is open.

Keywords: *election, voting right, voter age, interests of children and adolescents.*

În Germania au loc mereu tot felul de alegeri, ba pentru Bundestag (Parlamentul federal), ba pentru Landtag (Parlamentul de land), ba comunale (pentru primari). În ajunul alegerilor parlamentare, desfășurate la 24 septembrie 2017 și întâmpinate cum se cuvine, cu vâlva și foiala aferente, posturile de radio și de televiziune (care trebuie să-și umple și ele cu ceva timpul de emisie, nu-i așa) au transmis tot felul de comentarii, reportaje și interviuri, nu numai cu oameni politici, cu oameni avizați și cu specialiști, ci și cu tot felul de ignoranți și nechemăți, cu celebrii oameni de pe stradă. Iar reporterul unui post de televiziune a avut ideea să întrebe minori, între 12 ani și vârsta majoratului, care e părerea lor și cum ar vota ei. Și au răspuns la întrebările lui o mulțime de teenageri, care de care mai isteți și mai înfiți.

Periodic, mai exact în preajma unor alegeri, se pune problema dacă vârsta de la care se acordă dreptul de vot n-ar trebui scăzută. Pentru început la 16 ani. Argumentul ar fi că, în acest fel, s-ar putea spori numărul de votanți acolo unde absenteismul este în creștere, deoarece tinerii sunt mult mai interesați de alegeri decât adulții. Ceea ce, de fapt, nu prea e sigur. Un experiment de acest fel a fost făcut în anul 2016 în landul Turingia, unde pentru prima dată tinerii de peste 16 ani au putut vota la alegerile de primari. Numai că rezultatul n-a fost nicidecum concludent: Participarea la alegeri a fost mai scăzută decât la alegerile precedente. Iar o anchetă de opinie efectuată în landul cu pricina a relevat faptul că, cu cât sunt mai aproape de vârsta majoratului, care e și în Germania la 18 ani, și cu cât gradul lor de instrucție este mai ridicat, cu atât

mai puțini minori se pronunță pentru scăderea vârstei de la care se poate vota.

Unii merg și mai departe și sunt de părere că vârsta de 14 ani ar fi o vârstă potrivită pentru acordarea dreptului de vot. Dacă de la 14 ani adolescenții pot decide singuri dacă vor sau nu să ia parte la lecțiile de religie, de ce n-ar putea să aibă o părere despre cel care ar trebui să fie primarul localității sau șeful de guvern al landului? Firește că ar trebui să fi aflat înainte care e rostul alegerilor și să fie alfabetizați, ca să poată citi pe buletinul de vot numele în dreptul căruia să pună crucea. Că în constituție scrie că dreptul de vot îl au numai persoanele majore? Și ce-i cu asta? La urma urmei constituția e o vechitură adoptată acum aproape șaptezeci de ani, care nu mai corespunde timpurilor moderne. La urma urmei, constituția a suferit de atunci încoace nenumărate modificări. De ce nu s-ar mai putea face încă o modificare?

Revista *Der Spiegel* online relatează că un tânăr ecologist în vârstă de 16 ani, sprijinit de alți adolescenți care i s-au alăturat, a înaintat plângere la Tribunalul Constituțional Federal cerând drept de vot pentru minori. „Mulți copii și adolescenți au opinii politice și vor să participe cu votul lor la viața politică”, a declarat tânărul în interviul acordat revistei amintite. „Lor vrem să li se acorde dreptul de vot. Ne gândim la scăderea limitei de vârstă la 16, poate chiar 14 ani. Și chiar unui adolescent care nu a împlinit încă 14 ani sau unui copil trebuie să i se dea posibilitatea să se înscrie pe listele electorale. Căci chiar un copil de 11 ani are o părere. Noi credem că trebuie să poată să se ducă la primărie și să se înregistreze. Iar în ziua alegerilor să facă și el, ca alții, o cruce pe buletinul de vot. Protecția climei, dreptatea pentru toate generațiile, educația îi interesează și pe urmașii adulților. Noi credem că partidele ar acorda o mai mare importanță necesităților copiilor și adolescenților dacă această categorie ar avea o influență directă asupra rezultatelor electorale. Și, în felul acesta, ar avea de câștigat până la urmă toată lumea. Un cadou de miliarde făcut pensionarilor, pe care, noi, tinerii, trebuie să-i ducem în spinare îi

interesează mai mult pe alegătorii vârstnici. Nici eu n-aș putea spune în prezent ce partid e mai convingător. Dar lucrurile s-ar putea schimba dacă politica ar lua adolescenții mai în serios.”

Reiese de aici, e adevărat, din subtext, că bătrânii mai mult încurcă lumea și ar trebui să lase locul tinerilor, cu cât mai tineri cu atât mai bine. Istetul cu pricina nu pare să știe că o mulțime de oameni politici în vârstă de pretutindeni au intrat în istorie cu mari merite pentru popoarele lor. Dacă stau să mă gândesc, Winston Churchill avea 70 de ani când a condus Marea Britanie la victoria împotriva Germaniei naziste, unul dintre cei mai importanți oameni politici ai Israelului, Shimon Peres, a fost prim-ministru și apoi, până la vârsta de 91 de ani, președintele statului, iar Giorgio Napolitano a fost președintele Italiei până la vârsta de 90 de ani. Regina Elisabeta a doua a Marii Britanii, care, ce-i drept, nu are funcții executive dar reprezintă cu demnitate Marea Britanie și este respectată și admirată de o lume întreagă, are 91 de ani. Dar departe de mine gândul că oamenii politici care hotărăsc destinul națiunii trebuie să fie numai oameni în vârstă. Dimpotrivă, cred că la luarea hotărârilor politice trebuie să fie incluși și oameni tineri, care să aducă un vânt proaspăt în viața politică. Importantă nu este, la urma urmelor, vârsta, ci capacitatea de a conduce a oamenilor politici ajunși în fruntea țării. Pe de altă parte, desigur, ar trebui să se respecte regulile democratice și politicienii să părăsească funcțiile supreme pe care le ocupă după un anumit număr de ani, de regulă după două legislaturi. De exemplu, ca Barak Obama, care a plecat cu demnitate de la Casa Albă și nu ca Putin, care pare lipit pe vecie de fotoliul pe care-l ocupă. Ca să nu mai vorbesc de președintele nord-coreean Kim Jon-um, actualul reprezentant al unei dinastii comuniste, unde fiecare președinte lasă moștenire Coreea de Nord progeniturii de parc-ar fi moșia lu' ta-su.

Dar mai sunt și alte propuneri făcute de oameni deștepți. De pildă ca părinții să primească un buletin de vot în plus pentru fiecare copil minor pe care-l au. Un fel de

drept de vot familial cum s-ar zice.

Mie mi-a atras atenția în special un flăcăiaș, tot de 16 ani (aici îmi vine să folosesc cuvântul nemțesc *Klugscheisser*, cătutați în dicționar dacă vreți să știți ce înseamnă) care susținea cam următoarea teză: Alegerile n-ar trebui să le facă oamenii bătrâni. Ei oricum și-au trăit traiul și și-au mâncat mălaiul și nu mai au nici un fel de viitor. Ca să nu mai vorbim de faptul că nu mai sunt utili pentru societate, ci numai o povară. Algerile ar trebui să le facem noi, adolescenții și copiii, căci e vorba de viitorul

nostru. Iar oamenilor bătrâni ar trebui să li se retragă, de la o anumită vârstă, dreptul de vot.

Nu mai spun unde s-ar putea ajunge continuând cu logica asta și ce s-ar putea face cu bătrânii deveniți incapabili de muncă și, în acest fel, inutili societății. Nu se gândea istețul nostru dacă copiii de 12 ani au cunoștințele și competența necesare pentru a judeca lucrurile și a lua hotărâri bune pentru viitor, care nu e, totuși, numai al lor. Și nu sunt deloc sigur că, ajuns la vârsta pensiei, va susține aceleași păreri.

Alunița COFAN

Fănuș Neagu,
scriitor baroc

Abstract

Ne interesează sinuozitățile receptării critice a unui scriitor de primă importanță din generația '60, Fănuș Neagu, așa cum s-a oglindit în presa vremii și în conștiința criticilor ori a cronicarilor. Scopul este să arătăm cum s-a schimbat viziunea scriitorului, de la debutul său la statutul de scriitor consacrat, și cum s-a reflectat această schimbare în discursurile critice.

Cuvinte-cheie: Fănuș Neagu, presa anilor '60, critici și cronicari, revista Orizont, revista Echinoc.

We are interested by the sinuousness of the critical reception of a 60-th generation writer, Fănuș Neagu, as his writings was reflected in the press of that time and in the conscience of critics or chroniclers. Our goal is to show how the writer's vision has changed since his debut to the status of a well-known writer, and how this shift has been reflected in critical discourse.

Keywords: Fănuș Neagu, press of 60-th years, critics and reviewers, Orizont newspaper, Echinoc newspaper.

Sinuozitățile
unei receptări critice

Considerând „aproapele” și „departele” concepte operatorii în diacronie (concepte critice puse în circulație de Paul Cornea într-o lucrare omonimă), intenția noastră este de a examina de aproape reacțiile în receptarea critică a lui Fănuș Neagu. Pulsul literaturii, și nu doar a literaturii care supraviețuiește conjuncturii, este dat de paginile de presă, care reprezintă o oglindă a vieții literare în toate articulațiile ei. În acest scop, vom folosi informațiile culese din două reviste, prima este revista timișoreană *Orizont*, și a doua – revista clujeană *Echinoc*, din intervalul anilor '60-'70.

Prozator ce „pute de talent” (o vorbă a scriitorului), Fănuș Neagu nu trece deloc

neobservat în receptarea critică a anilor '60, el impunându-se chiar de la debutul său pe scena literaturii române. Acest lucru poate să nu pară azi atât de extraordinar, dar trebuie să avem în vedere că, în epocă, marea majoritate a debutanților erau elogiați, încurajați, se întrezăreau în fiecare mari promisiuni de viitor. Apoi, se vorbea de „munca literară”, „uzină literară” și de „ogorul literaturii”, se organizau școli de literatură unde aspiranții la gloria literară trebuiau să-și ridice „nivelul de pregătire”; în plus, erau descoperiți și publicați veleitarii lumii satelor sau ai fabricilor, oricât de „neintelectuală” ar fi fost ocupația lor. Găsim din abundență scriitori-țărani a căror activitate locală este popularizată în paginile revistei *Orizont*, de exemplu. Pe deasupra, Ion Cristoiu relatează, în ultimele numere din

Echinox 1978, cum femeia de serviciu a filialei din Iași a Uniunii scriitorilor participă sprijinită în mătură, mai întâi, pe ascuns la cenaclu, apoi fățiș, ca în cele din urmă, să-și aducă ea însăși producțiile în fața asistenței uimite. De fapt, în articolul *Invazia «literaților»* Ion Cristoiu reactualizează (cu o ironie abia simțită și un sarcasm bine mascat), de pe poziția cuiva care face o «propunere pentru o posibilă istorie a literaturii române», bătălia pentru literatură a „neliteraților”, a celor veniți din „câmpul producției”, țărani, muncitori, femei de serviciu, agricultori, toți dorind să cucerească „ogorul literaturii” prin participarea masivă la un concurs de creație organizat în urmă cu vreo 20 de ani de Ministerul Artelor în 1949; conceptele vehiculate cu insistență atunci, zice I. Cristoiu –, *uzină literară, ogorul literaturii* – desemnau apropierea dintre activitatea literară și cea de producție; în centrul evocării acestui concurs literar, Ion Cristoiu pune povestea femeii de serviciu, recent alfabetizată, dar ale cărei versuri sunt apreciate de Mihai Novicov, Maria Sângereanu care se apucă de scris versuri după ce participă la cenaclurile filialei Uniunii Scriitorilor din Iași, concluzia fiind că „literatura gazetelor de perete constituie un inepuizabil rezervor de noi forțe literare”.

Astfel, pe de o parte este infuzată în mentalitatea comună ideea că talentul nu este deloc extraordinar, că poate fi regăsit și „egal răspândit ori împărtășit” (vorba lui Descartes) în toate păturile sociale, că a fi creativ nu este numai apanajul unei elite de intelectuali „loviți” de vocațiile celor nouă muze. Pe de altă parte, se considera că „a fi artist” (literator, în general, sculptor sau muzician) se poate învăța din cărți, se poate studia sub aspect ideologic și se pot aplica niște scheme de înțelegere și construcție. Perioada anilor ‘60-’70 este una a înfloririi debuturilor în literatură, ajungându-se la o inflație de debuturi, așa încât s-a născut întrebarea legitimă, difuzată prin anchetele revistelor, ce rol și rost mai au critica literară și, respectiv, cronicarul literar (primul care face oficiul de întâmpinare a cărților ieșite pe piață), dacă nu de a tria și a găsi valoarea în marea masă de lucrări publicate, fiindcă, firește, nu orice debut devine semnificativ.

Iată ce declară Nicolae Manolescu, într-un interviu luat de Ioan Groșan și Radu G. Țeposu (*Echinox*, nr. 5-6, 1976): „Există, mai ales prin anii 60, obișnuința cronicii literare de a se ocupa aproape exclusiv de cărțile noi. Era și un moment de explozie editorială prin ‘66-’67 și cronicarii erau literalmente depășiți de cantitatea de cărți și atunci nu putea cere unui cronicar să scrie de exemplu și despre istorie literară.”

În acest context, în 1960 are loc debutul editorial al scriitorului cu volumul *Ningea* în *Bărăgan*, reeditat patru ani mai târziu sub titlul *Cantonul părăsit* (1964). În numărul din martie al revistei lunare timișorene *Orizont* din 1965, Cornel Ungureanu alcătuiește o antologie de proză scurtă în care apar, printre prozatori din generația mai veche (Sadoveanu, Agârbiceanu, Camil Petrescu, G. Călinescu, Geo Bogza, Nagy Istvan, Lucia Demetrius) și prozatori mai tineri precum M. Preda, Eugen Barbu, N. Velea, D.R. Popescu, Fănuș Neagu, Ion Lăncrăjan. E o generație de scriitori în care povestitorul din Grădiștea Brăilei a fost încadrat de critici de la prima scriere. Antologarea prozei lui Fănuș Neagu înseamnă recunoașterea clară a unei distincte voci narative și a originalității sale, plus a unei promisiuni de împlinire și de trecere rapidă de la condiția de debutant la cea de scriitor profesionist. Tot în același număr (*Orizont*, nr. 131 martie 1965), Nicolae Ciobanu, într-un studiu despre doi tineri prozatori, îl consideră pe Fănuș Neagu „un talent robust” și, deși tânărul prozator este plasat încă de pe atunci de critică în ascendența prozei sadoveniene și istratiene, criticul face următoarele disocieri interesante, dincolo de accentele marxist-leniniste ale cronicii: „Nefiind înzestrat nici cu vibrația liric-reflexivă a lui Sadoveanu și străin de «gorkianismul» revendicativ și patetic al lui Istrati, tânărul prozator aspiră, «dinlăuntru», la valorificarea eposului popular dintr-o altă perspectivă.” Receptarea critică a lui Fănuș Neagu n-a fost nicidecum liniară și triumfalistă. Într-un număr din luna mai din 1967, i se reproșează scriitorului, într-o miniatură critică, de către C.R. (Ciobanu Radu): erotismul „baia erotică”, zice autorul, pitorescul și scabrosul. Tot în revista *Orizont* din martie 1969 sunt anunțate premiile

Uniunii Scriitorilor din anul anterior, iar la secțiunea de proză figurează și Fănuș Neagu pentru romanul *Îngerul a strigat*, alături de Ion Băieșu (*Iertarea*) și Nicolae Breban (*Animale bolnave*). Deși premiat de Uniunea scriitorilor și recunoscut drept capodoperă a scriitorului, romanul *Îngerul a strigat* nu s-a „scăldat” numai în apele unor cronici elogioase, ci a avut parte și de rezerve. Într-un articol-foileton (*Echinox*, nr. 1-2/ianuarie-februarie 1971), Constantin Hârlav reliefează excelența construcției românești din romanul *Îngerul a strigat*, combătând idea lansată de alți critici cum că ar fi doar „o adițiune de povestiri”.

Chiar și părerile scriitorului sunt luate în seamă în analizele criticilor și cronicarilor, ceea ce denotă recunoașterea capacității de sinteză și analiză. Astfel, în numărul din luna septembrie a aceluiași an (1969), Damian Ureche se lansează într-un studiu cu miză conflictuală *Tradiție și inovație în poezia tinerilor*, unde este discutată poezia lui Nichita Stănescu și citată părerea lui Fănuș Neagu despre poetul *Necuvintelor*, și anume că Nichita Stănescu este „cel mai mare poet viață în viață”, caracterizare lansată de tânărul prozator într-un articol din

revista *Luceafărul* și preluată de cronicarul Damian Ureche.

Un concept critic care a circulat chiar de la început în paginile articolelor de critică despre Fănuș Neagu este cel al „viziunii realiste” (prezentă la începuturile sale, adică din volumul de nuvele *Cantonul părăsit*). Pe parcurs, critica a nuanțat conceptul de „realism” cu epitetul de „magic”, de unde se vedea limpede că nu mai era vorba de realism (agreat de cenzură și de regimul socialist), ci de cu totul altceva, de un realism neliniștitor, curgător, proteic, multiform, fantast, care a fost legat de stilul prozatorilor sud-americani, gen J. Cortazar, G. G. Marquez și José Saramago. Al doilea roman al scriitorului, *Frumoșii nebuni ai marilor orașe* (Ed. Eminescu, București, 1976), nu prea a fost prizat de critici, cum fusese primul despre care toți (confrați și critici) afirmaseră că este o capodoperă. Începe acum să circule și conceptul de „grotesc” alăturat „scabrosului” și „prostului gust”. De exemplu, în articolul intitulat *Excese metaforice*, Ion Pecie comentează cel de-a doilea roman în felul următor: „Departate de realismul viziunii din *Îngerul a strigat*, a cărui lume «posedată» e semn al

unei conștiințe «bui-mace» [...] noua carte a lui Fănuș Neagu mai păstrează doar înclinația mai veche a autorului de a converti în grotesc elementul sacru, plecând de la o originală coborâre a transcedentalului, și ajungând, în partea finală a cărții, la bizarerie pură. [...] Confuzia ideatică a cărții are ca substrat tocmai această rătăcire de un topos existențial semnat prin invocările din ce în ce mai slabe făcute câmpiei. Cert e că în universul îngerului... au invadat turiștii. Degringolada epică nu e decât efectul imaginației nestrunită a prozatorului, care șochează adeseori neplăcut. [...] Tonul e de sfidare a ordinii, voit anarhic ca și comportarea personajelor, tentate permanent de originalitate. E de fapt semnul unei umanități gregare ce denotă un teribilism juvenil, greu de acceptat; nimic altceva decât exaltări ale unei imaginații în care straniul concurează grotescul. Autorul a urmărit să dea o replică la craii lui Mateiu Caragiale însă o analiză comparată e net defavorabilă contemporanului nostru." Într-un anume fel, Fănuș Neagu și-a subminat singur reputația de romancier. Cititorii au constatat că abun-

dența de imagini stilistice și metaforele și de personificări (ale non-animatelor), rod al unei imaginații debordante, crea o impresie de haos și incoerență narativă. În zicerea poveștilor, scriitorul este de neîntrecut, dar pe spații mai ample și mai lungi, cum este romanul, suflul lui epic se arată a fi sincopat.

De la realism magic la baroc

Acum ne depărtăm de momentul anilor '60 și ne apropiem de contemporaneitate. Cum se vede la depărtare de 50 de ani opera scriitorului? Propria noastră lucrare, micro-monografia intitulată *Introducere în opera lui Fănuș Neagu* (Ed. Mayon, 2017), cuprinde o încercare de modificare a receptării estetice, deoarece, în atâta timp scurs de la primele receptări critice, și orizontul de așteptare al cititorilor (avizați sau neavizați) s-a modificat. Scrierile publicate după romanul *Îngerul a strigat*, volumele de povestiri, romanele, piesele de teatru, tabletele sportive și portretistice, eseurile, pamfletele îl arată pe scriitor în ipostaza unui „Hercule al limbii” care dă frâu liber imaginației sale debordan-

te și lucrează din greu la modalitățile de expresie. Este cunoscut faptul că nu aparțin scriitorilor ce scriu cu ușurință, cum le vine din instinct, ci, dimpotrivă, trudea cu mare caznă la umplerea spațiului alb al hârtiei. Era precum croitorul din zicală: gândea și regândea și se răz-răz-gândea de o sută de ori înainte de a croi o dată materialul. Își dorea să facă „artă literară”, să nu calce prin locuri bătătorite și formulările sale să devină o amprentă stilistică, ceea ce, nu numai după noi, a și izbutit. Doar arta sa a reușit să-l ținutiască de „scaunul singurătății”. Artei sale i se aplică foarte bine sintagma „durerea și abjecția căutării”, fiindcă i-a fost dat să se îndoiască enorm și să-l bată toate vânturile necredinței cu privire la excelența paginilor ieșite de sub mâna sa. Avea obiceiul să zică: „Rațiunea de-a triumfa a cuvântului e să fie rană vie. Durerea căutării, abjecția umbletului până la istovire să ducă spre artă. (...) Harul meu e să mă îndoiesc de mine însumi – ceilalți fie și facă tot ce vor. Numai îndoiala și tăgada sunt virile, afirmația e răsteală” (*Insomnii de mătase*, 1981: 165). Era un perfecționist al stilului care își lua foarte în serios munca și căreia i-a dedicat întreaga sa viață. Era curajos, nu suporta nedreptatea și se lua la trântă (la propriu) cu orice ins în poziție de autoritate care călca strâmb și încălca principiile în care credea cu sfințenie. Te ghicea imediat ce hram porți și dacă nu-i plăcea cum ești croit, ți-o spunea verde-n față, cu o libertate a exprimării fără egal. Nimeni nu ar fi putut să-l oprească să spună ceea ce gândea, iar acest principiu al libertății de exprimare și al libertății ființei de a face și de a trăi după cum o taie capul îi guvernează scrierile. Personajele sale acționează conform acestui principiu al libertății și nu se încurcă prea mult în dra-

mele moralități, chiar dacă binele lor înseamnă răul altora. Ele își fac dreptate singure și, când se îndrăgostesc, nu țin cont de nimeni și de nimic, își urmează dragostea până la moarte. Iubirea și libertatea, iată cuvintele de ordine ale personajelor sale. Comportamentul lor este spectacular, bizar și extravagant, față de normele comune ale existenței. Omul fănușian se desfășoară în acțiuni îndrăznețe și stupefiante, prin care șochează și surprinde, ca-ntr-un spectacol în care ceea ce crezi a fi butaforie și dovește a fi realitate și dramă. Ele se joacă, dar jocul ajunge să fie serios. Jocul și spectacolul jocului le dau posibilitatea să se exprime liber, să întrupeze fantasmеle imaginației, cu scopul de a ieși din rutină, din banal, dar, din păcate, nu toți știu să aprecieze aceste eforturi ale lor de depășire a căilor rutinare ale realității.

Cine sunt acești oameni? Farsori, actori, donjuani, bețivi, petrecăreți, juisori, hoți, criminali, nebuni, toți străbat viața sub masca carnavalului și al spectacolului, ca să-și ascundă rănilor și să-și trăiască mai bine libertatea. Ei au trăsăturile omului baroc. Lucrarea noastră cuprinde un întreg capitol despre estetica barocului în care l-am situat pe acest scriitor al „frumoșilor nebuni”, un migălit al stilului. În nici un alt caz nu se aplică mai bine echivalența lui Buffon, omul este stilul. Fănuș Neagu, după analiza trăirilor impregnate în paginile sale, este un scriitor baroc pentru care vultele și arabescurile stilistice ascund și dezvăluie în aceeași măsură narațiunea. Dar trebuie depășit mai întâi șocul lingvistic, care, uneori, îl poate descuraja pe cititorul neexersat. Dincolo de vâlurile și valtrapurile figurilor stilistice, se află carnea tare a unei experiențe de viață transformată în povești de Halima.

Bibliografie

Nicolae Ciobanu, în rev. „Orizont” nr. 131, anul XVI/1965.
Paul Cornea, *Aproapele și departele*, C.R., Buc., 1990.
Ion Cristoiu, art. *Invazia „literaților”*, în „Echinox” nr. 9-10-11/1978.
Constantin Hârlav, art. *Îngerul a strigat*, în „Echinox” nr. 1-2/ianuarie-februarie 1971.

Nicolae Manolescu, interviu realizat de Ioan Groșan și Radu G. Țeposu, în „Echinox” nr. 5-6/1976.
Ion Pecie, art. *Excuse metaforice*, în rev. „Echinox” nr. 2/februarie 1977.
A.C. Cofan, *Introducere în opera lui Fănuș Neagu*, Ed. Mayon, București, 2017.

Mădălina PETREA

Perspectiva realismului mitologic din *Îngerul a strigat* de Fănuș Neagu

Abstract

Proza lui Fănuș Neagu se revarsă ca o aglomerare de evenimente excepționale, textualizate sub forma pitorescului, senzaționalului, barocului, imprimând discursului propriul ritm frenetic al timpului sacru și profanului. Prin intermediul acestui tip de proză, realitatea este îmbrăcată în simboluri ale fabulei mitice, reconstruind lumea conform tiparelor colective. Astfel, cititorul se regăsește în poziția de a reactiva singur întregul aparat mitic. Spectaculosul este elementul central în romanele lui Fănuș Neagu, punându-se accent pe expresivitatea imaginilor și pe valorificarea evenimentelor epice, ambele recuperând intensitatea mitică. Prin această inserare a „învăluirii mitice”, comportamentele umane emblematică sunt puse în evidență iar realismul mitologic respectă istoricitatea și coordonatele spațio-temporale ale istoriei individuale.

Cuvinte-cheie: mitic, simboluri, profan, sacru, baroc.

Fănuș Neagu's prose flows like a cluster of abnormal events, building a scenic artistry with sensationalism, Baroque, a veritable cluster of events that prints inside the text its own frantic pace of time sacred and the profane. Through this type of fiction, reality is dressed in symbols of mythic fable, rebuilding the world according to collective patterns. Thus, the reader finds himself in a position to reactivate by himself the mythical construct. The spectacular is the central element in Fănuș Neagu's novels, focusing on expressive images and capitalizing on the epic events, both recovering mythical intensity. By this insertion of a mythical veil, human emblematic behaviors are highlighted and mythological reality respects the historicity and spatial-temporal coordinates of individual history.

Keywords: myth, symbols, profane, sacred, baroque.

Articolul de față își propune să realizeze o analiză pe romanul *Îngerul a strigat* de Fănuș Neagu, abordând o perspectivă mitologică a realismului. Sunt semnificative, așadar, mitul, legendarul, fabulosul, și forța simbolică din spatele cuvintelor destul de atent selectate și imaginile de exprimare artistică înaltă, observând influențele și tendințele adoptate de Fănuș Neagu în crearea unor lumi ireale care par a fi o continuare firească a realității.

Prin proza sa, Fănuș Neagu realizează un nucleu literar al onirismului, aducând în

prim-plan o altă față a realismului, cel mitologic, având ca inspirație credințele și superstițiile poporului român, transpuse prin imagini desăvârșite ca semnificație autohtonă: „Curent al modernității târzii, cu un program estetic aflat în răspăr atât față de climatul literar și cel socio-politic de la noi, cât și, parțial, față de cel din Occident, onirismul se ivește și din nevoia apăsătoare a unui gest subversiv la adresa politicii culturale oficiale și a direcției pseudoestetice a realismului socialist. O radiografiere corectă a implicațiilor politice și literare, îngemă-

nate frecvent, și ale onirismului se poate realiza numai sesizând și decantând sinuoașele lor relații, în plan estetic și larg cultural deopotrivă, cu modernismul și cu avangarda istorică, apoi cu neomodernismul românesc, axat pe rezistența prin cultură și pe întoarcerea la estetic, în epoca dominată de altminteri de realismul socialist. Sunt de luat în discuție atât tangențele, cât și nuanțele divergente ale onirismului în raport cu contracultura și arta „alternativă” a anilor '60, cu postmodernismul estetic, dar și cu postmodernismul de tip politic și etic, legat de ideologia poststructuralistă¹.

Așadar, acest tip de literatură transforma realitatea într-o fabulă, lumea reinventându-se după anumite tipare ale gândirii colective, cititorul fiind obligat să reactiveze în gândirea sa mecanismele lumii și gândirii simbolice.

Eugen Simion² a observat în actul de a scrie a lui Fănuș Neagu că realitatea înseamnă a căuta și a găsi „cuvintele miraculoase”, a le așeza într-o ordine ieșită din comun, de o măiestrie specifică. Astfel, se conturează și o factură balcanică a scriiturii, conform lui Matei Călinescu, care îl definește pe autor ca un scriitor „posedat de demonul stilului”, și care „are voluptatea scrisului (...), ca o inocență regăsită”³. Astfel, scriitorul este receptat prin potențialitatea limbajului, creând lumi magice, lumi care devin o continuare a vieții „reale” a cărții.

Universul de discurs al romanului este o lume în care zbuciumul personajului oscilează între dorința de a-și decide propria viață și impactul fatal al destinului. Încă din primele pagini apar referiri la sfârșitul iminent la care este sortit omul, de la început suntem introduși într-o lume a realului în interacțiune și interdependență cu posibilul. Ion Mohreanu, cel cu „fața de om înecat” și tatăl său, cu același chip, trăiesc și

sfârșesc într-o lume pe care ei nu ajung și nici măcar nu se străduiesc să o cunoască.

„Fatalitatea naște neconținut iluzia libertății!” afirmă Nicolae Manolescu atunci când observă conceptele de libertate și predestinare în romanul lui Fănuș Neagu. Personajul principal, Ion Mohreanu, fiul unui țăran ucis de jandarmi pentru un furt comis de un altul, încearcă să-și trăiască viața prin răzbunare, iubire și resemnare, lumea întreagă a romanului trăiește un fel de miraj, hoții și criminalii sunt iertați în ziua de Bobotează și admirați de femei, treisprezece familii visează la pământul făgăduit al Dobrogei, promis de prințul care își dorește terenul lor din moși-strămoși, o lume a bălților și a smârcurilor, un „destin al unei colectivități rurale peste care trece tăvălugul istoriei”⁴.

Personajele fănușiene sunt cât se poate de reale în sensul validării estetice, sunt personaje ale unei literaturi care, la limită, poate fi numită realistă, totuși, prin balcanismul la care recurge autorul, se aduce în scenă, ceea ce este întâlnit și în scrierile sadoveniene, o înzestrare creatoare de lumi fictive: „lumile noastre de fiecare zi găzduiesc asemenea entități imposibile ca structurile psihice individuale, dorințele, visurile și simbolurile. Și dacă, pe de-o parte, lumile posibile sunt definite tehnic mult prea precis pentru a putea oferi un model în teoria ficțiunii, pe de altă parte, noțiunea de lume ca metaforă ontologică pentru ficțiune rămâne prea atrăgătoare pentru a putea renunța la ea”⁵.

Lumea românească este construită cu ceremoniile ei, ceremonii grotești, bizare, iar în această lume condamnată și fără scăpare, „îngerul nu pare a vesti nașterea, ci moartea”, afirmă Nicolae Manolescu⁶.

Dar tot Nicolae Manolescu consideră și că cele trei strigări ale îngerului au ca sem-

1 Laura Pavel, *Onirismul – între istoria literară și istoria politică*, „Vatra”, nr. 10-11, 2007, p. 3.

2 Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, București, Editura Cartea Românească, 1974, pp. 373-382.

3 Matei Călinescu, *Fragmentarium*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1973, p. 136-138.

4 Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008, p. 1106-1107.

5 Toma Pavel, *Lumi ficționale*, traducere de Maria Mociornița, Editura Minerva, București, 1989, p. 37.

6 Nicolae Manolescu, *Literatura română postbelică. Lista lui Manolescu*, vol. II, Brașov, Editura Aula, 2001, p. 162.

nificație delimitarea celor trei părți ale romanului, ultima strigare vestind nu moartea, ci nașterea:

„Sensul adevărat al romanului – fiindcă ultimul cuvânt, după durere, după eșecuri, după ucidere, este nașterea – rămâne contemplarea lungului șir de dezastre și bucurii care se numește viață. Fănuș Neagu n-a scris cartea spre a glorifica puterea unui destin necunoscut asupra omului; ci spre a medita asupra puterii vieții de a ieși mai pură, mai profundă, din durere și din moarte. Destinul nu poate fi înlăturat sau ignorat; dar paradoxal, strigările Îngerului vestesc mereu, totdeauna, o naștere”⁷.

Această fatalitate se trage, așa cum observă și Marian Popa⁸, din obscuritatea situațiilor la care participă eroii romanului. Literatura modernă, spune criticul, a adus un om nou, un om care merge fără să știe încotro se îndreaptă, condus de o forță obscură, numită de multe ori fatalitate, „de forțe ostile rămase ascunse și care-l implică să se fixeze”⁹. Toată această forță după care personajul lumii epice fănușiene se ghidează este „buimăceala” ca „stare existențială, caracteristică unor momente de rupere a sensurilor fundamentale ale lumii, de absență a unor coordonate în funcție de care un eveniment oarecare poate fi definit, conceput, prevăzut”¹⁰, iar buimacul, personajul antrenat într-un complex de evenimente pe care nu reușește să-l domine. Ion Mohreanu vrea să răzbune moartea tatălui său, merge pe urmele „ucigașului”, Țulea Fălcosu din Brăila, însă nu reușește să-l „răsplătească” pentru că inculpatul sfârșește mediocru. Un lucru este foarte vizibil: absurditatea morții devine în acest roman o absurditate a existenței întregii societăți.

În generalitatea ei, proza lui Fănuș Neagu a fost atribuită de Eugen Simion „realismului artistic și vizionar”. Acesta susține, în mod peremptoriu, că faptele prezentate în narațiune „pornesc dintr-un plan al realității și deodată o imagine le scoate din evoluția lor normală și, părăsind orice determinare, coerentă, realistă, intră într-o zonă a oniricului.”¹¹

Procedeul este cunoscut în literatura modernă, în special în cea latino-americană unde aceste episoade sunt frecvente și integrate discursului, printr-o abilită retorică narativă, ca făcând parte din realitatea normală. În cazul lui Fănuș Neagu, adaugă criticul, „instrumentul care tulbură simetriile realului este imaginea rară, incisivă, crescută ca un dinte amenințător în mijlocul unei fraze normal prozaice”¹².

Pentru prozator, chiar și cele mai neînsemnate obiecte ale cotidianului devin adevărate simboluri, primind o semnificație aparte, profundă și creatoare de mister, ori, așa cum spune tot Eugen Simion, tehnica sa este de a îngroșa până la absurd caricatura, „persistența în enormitate, un realism, pe scurt, metodic pus în slujba unei fantezii negre.” Povestea „strămutațiilor” are deosebita putere de a lipi lumea reală de lumea mitului, a legendei, a credințelor folclorice seculare. Narațiunea nu este deloc „frescă socială”, lumea romanului *Îngerul a strigat* este o reprezentare simbolică a tragediei, „o încercare de a pune în simboluri tragedia unei lumi ce trăiește în marginile unei primitivități fabuloase”¹³.

Sunt prezentate, așadar în carte situații trăite sau povestite de personaje, visate sau imaginate, întâmplări care dau o culoare magică întregii narațiuni. O secvență narativă magică ar fi, de exemplu, un ritual al prinderii și al aducerii porcilor în baltă, pentru a se feri de boli țărani ard o cruce:

7 Id.

8 Marian Popa, *Modele și exemple. Eseuri necritice*, București, Editura Eminescu, 1971, pp. 56-67.

9 Ibidem, p. 66.

10 Ibidem, p. 67.

11 Eugen Simion, *Scriptori români de azi*, reprodus în Victor Crăciun, *Fănuș Neagu-70. Convorbiri*, București, Editura Semne, 2002, p. 128.

12 Id.

13 Ibidem, p. 122.

„Încinsă de flăcări, crucea se mistuia, trosnind și improșcând scânteii. Pe cer răsărise luceafărul, mare, colțuros și rece, încât îți venea să strângi din umeri de frică să nu-ți faciă gaură în spinare”¹⁴.

Un simbol conturat pregnant este luna reprezentată ca „un vas cu lacrimi”, „din marmură și din sticlă”, substitut al Graalului, în care sunt adunate lacrimile cu care Maria Magdalena l-a plâns pe Iisus, noaptea fiind lacrimi de sânge, iar ziua de rouă.

De asemenea, un obicei este acela de sărbători, când oamenii bălților iartă păcatele chiar și celor mai mari hoți și criminali. Cea mai evidențiată scenă este, în special, scena în care Satan este invocat de către Nae Caramet, cu scopul de a opri furtuna de

nisip. Gică Dună sărută o mână de mort misterioasă, act pentru care dă doi cai la schimb, spre a avea noroc. Hoțul Țulea este caracterizat „are iarba-fiarelor și două dește de mort descântate. Le lipește de ușă și ușă sare singură din țâțâni”¹⁵.

În anul 1940 când a avut loc cutremurul, Pavel Berechet mărturisește că vede la lumina lunii fundul Dunării și peștii care ies din ea:

„Cad în brânci, lângă ei, și deodată văz că Dunărea se apleacă și se varsă în Noian, taman ca o albie cu zoaie pe care-o apeși într-o margine cu picioru. Era lună și în clipa aia am văzut fundu Dunării gol. Era o spinare uriașă de pământ sau de piatră de pe care se scurgeau șuvoaie de nămol spre Noian. Vagoane de pește,

14 Fănuș Neagu, *Îngerul a strigat*, București, Editura Litera Internațional, 2009, p. 121.

15 Ibidem, p. 50.

unu peste altu, se zbăteau într-o forfăială de moarte, fără apă”¹⁶.

Petrea Dună, personajul care prevestește moartea lui Neculai Mohreanu, visează în repetate rânduri, după moartea acestuia, o femeie (sora lui, soția lui Mohreanu) care venea la el și-i spunea să-i facă mortului o cruce de lemn. Această poveste este narată lui Ion Mohreanu, de către Pasalac:

„«Du-te, zice, și-i ridică o cruce dușmanului tău. » Ședeau amândoi, discutau, pe urmă ea se ridica și-și întindea brațele în formă de cruce. «Asta-i, frate – zicea, că mi se pare că erau frați, sau așa ceva – scoală și du-te cu crucea. » Da el nu putea să se scoale, îi era frică, pentru că femeia n-avea picioare de om, picioarele ei erau de apă. Erau de apă, da nu curgeau, dracu știe, poate că se țineau într-un fel de tipare. Muierea venea cu picioare de apă și pleca tot cu picioare de apă, fără zgomot, iar dimineața, lemnaru găsea în tindă și pe prispă niște dăre de rouă”¹⁷.

Același personaj, Petrea Dună, este cel care îi repetă lui Mohreanu că va muri înainte să ajungă în Dobrogea:

„«– N-ajungi în Dobrogea, mă. Stă scris în cartea ta că mori pe drum.» «– Ferească Dumnezeu! spuse Barbu Căpălău.» «– Nu-l ferește, moare, o să vezi. » Barbu Căpălău se supără: «– Și dacă moare, ce, împărățești tu lumea?!» «– Moare, repetă lemnarul.»”¹⁸

Aflăm despre acest personaj că puterea viselor lui se adevăresc în profan, iar scena care pune în evidență acest lucru este atunci când îl visează pe Mohreanu în apă cu soția deja înecată, iar visul poate fi considerat un fenomen recurent. Întâmplându-se atât

de des, personajul ajunge să creadă că imaginile din vis se petrec în realitate:

„– E alb, zicea unchiu Petrea Dună, e alb fiindcă se tăvăleşte pe fundul apelor cu sor-mea. Acolo unde se văd ei, apa e rece ca gheața, e apa înecaților, intri în ea și te faci alb cum e cașu, cum sunt înecații. În scrânteala lui, unchiu Petrea Dună a prezis, de altfel, moartea tatei...”¹⁹

Deși putem observa că multe scene degajă un efect premonitoriu, cu precădere prin intermediul viselor, există, de asemenea, o impregnare de imagini, de simboluri care se valorifică pe tot cuprinsul textului. Un element constant este apa²⁰, un simbol primordial al creației încă de la presocraici și o adevărată întruchipare a nestatorniciei. Apa este cea care face posibilă tranziția vie a mirajului spre original, iar acest lucru se observă în imaginarul reprezentat atunci când norii plini de apă se ridicau direct din Dunăre și printre fulgerele înfricoșătoare ca de început de lume, ploaia se revărsa „îngânându-se cu scârțâitul obloanelor în legăturile de fier, cu uruitul de vânturătoare al vântului”²¹.

Ținutul bălților dunărene delimitează spațiul matrice al unei lumi, unde realitatea și poezia se confundă, unde ritualurile vechi nu au fost încă desacralizate. Apa, vântul, norii, cerul, plantele și, îndeosebi, omul sunt părți ale marelui întreg cosmic. Personajele trăiesc sub influența elementelor naturii dezlănțuite, psihologia lor fiind, adeseori, modificată de natură.

În vârtoarea căutării și a regăsirii, mulțimile se comportă haotic, precum indivizii. Moartea prin înec a prințului Șuțu, este un moment ce amintește de mitul lui Iona. Este o reiterare a motivului înecului, sugerat încă din primele pagini ale romanului, prin stabilirea identității lui Ion Mohreanu: „din mamă înecată”.

16 Ibidem, p. 91.

17 Ibidem, p.62.

18 Ibidem, p. 43.

19 Ibidem, p. 28.

20 Bachelard, Gaston, *Apa și visele*, Editura Univers, București, 1987, p. 125.

21 Fănuș Neagu, *Îngerul a strigat*, București, Editura Litera Internațional, 2009, p. 83.

Un alt personaj semnificativ al diegezei este Che Andrei, un povestitor care cunoaște misticismul corăbiilor morților care vin să culeagă sufletele:

„Iar marea urlă și ea mereu – uuu! uuu! – cere suflet de om. Toamna, în noaptea de Sfântă Mărie Mică, ies din adâncurile mării toate corăbiile scufundate, morții trec la cârmă, le pun pe linia de plutire și năvălesc ca smintiții peste pescarii care n-au avut vreme să tragă la uscat”²².

Acesta vorbește despre scena la care participase Nae Caramet pe când trecea pe malul mării într-o toamnă în care corăbiile au apărut în căutare de suflet de om:

„Pluteau pe lângă țărm, una lângă alta și căutau om viu. Da nu era nimeni pe apă. Atunci, morții au început să arunce spre mal lucruri scumpe, pietre prețioase ca să intre Caramet să le ia. Nu vorbeau, aruncau, atât și nimic mai mult. Lu asta, lui Caramet, îi sticleau ochii, da deștept, nu s-a băgat să le ia. Că, știi, corăbiile n-au nicio putere dacă ești pe uscat. Chestia e să nu te apropii de apă. Dacă-ți înmoi un deșt măcar, ești pierdut, valu vine de te trage în adânc și de Sfântă Măria Mică din anul următor ești și tu unu din ăia care stau pe corabie; un schelet adică. S-a luptat Caramet cu ispita până-n zori. Norocu lui c-a fost treaz, că nu trăsese la măsea.”²³

O scenă semnificativă ar fi cea de dinaintea ca Îngerul să vestească a treia strigare, cea a nașterii, amintindu-ne de *Adam și Eva*, romanul lui Rebreanu. De asemenea, regăsim multe congruențe cu alte secvențe și subtile inserții mitice din literatura română: Mihai Eminescu, I.L. Caragiale, Ion Creangă, Mihail Sadoveanu, Mircea Eliade, Gala Galaction, Liviu Rebreanu, Vasile Voiculescu, Ștefan Bănulescu. Puterea limbajului la Fănuș Neagu este o tehnică a realizării

imagistice printr-o aură magică, simbolică, la fel și faptul de a prezenta această imagine la nivelul profan credibil și spectacular. Un exemplu în acest sens reprezintă descrierea trecerii în neființă a eroului cărții, unde moartea este cea redată, însă se proiectează și transcendentul către cealaltă lume:

„O flacăra scăpără scurt, Ion o simți între ochi, fierbinte, năucitoare, și căzu cu brațele peste calul galopând în munți necunoscuți sau în câmpie stearpă, și se uni cu Neculai Mohreanu – unire numai îndărăt – în pământ, și apoi pământ curgând în Dunăre, cu oase sfărâmate, cai sfâșiați și femei înecate, unire tragică, mort lângă mort, pământ și ape în vânt, curgere nemiloasă în uitare.”²⁴

Romanul simbolizează acea organicitate prin intermediul personajelor sale dar și prin elementul naturii în care sunt conturate. Personajele devin acele „plante adevărate” caragialiene, unite într-un paradox al realismului mitologic, prizoniere ale forțelor telurice, ale „vieții explozive, eroii par crescuți direct din pământ, țâșniți din lutul negru, mustos, din smârcul bălților.”²⁵

Fatalitatea devine o metaforă a modalităților prin care personajele acestui roman vor să își ducă la bun sfârșit un scop, iar existența umană este condiționată de propriile dorințe mistuitoare.

Această repetare a cosmogoniei și reiterare a mitului marchează destinul actanților în romanul lui Fănuș Neagu după scenariul mitic descris de Mircea Eliade: „în toți anii se procedează la destrucția simbolică a lumii, a societății umane, pentru a o putea crea din nou; în toți anii se repetă cosmogonia, imitându-se ritual gestul arhetipal al Creației”²⁶.

Conform Lăcrămioarei Berechet, personajul „poartă semnele escathonului, naratorul atrăgând atenția asupra unei psihologii tipice lumii trăitoare în vecinătatea Apelor.

²² Ibidem, p. 66.

²³ Ibidem, pp. 66-67.

²⁴ Ibidem, p. 298.

²⁵ *Dicționarul General al Literaturii Române*, București, Editura Univers Enciclopedic, vol. I, 2005, p. 560.

²⁶ Mircea Eliade, *Mituri, vise și mistere*, București, 1998, Editura Humanitas, p. 159.

Dunărea, cronotop al apelor sacre, simbol al genezei și al morților repetate, proiectează în text o imagine a nestatorniciei, a schimbărilor, a mirajului, conducând în inima unui baroc gothic²⁷.

Astfel, accentul se pune predominant pe spectaculosul pe care îl oferă romanele lui Fănuș Neagu, în special pe expresivitatea transpusă în imagini și în evenimentele epice care debordează de miticism: „Romanul baroc descoperă relativismul valorilor morale într-o lume în care contrariile se întâlnesc. Lumea răsturnată este sugerată simbolic prin circul lui Pasalac. Carnavalescul impune acestui spațiu o dimensiune ludică, în timp ce aspectul de farsă obligă la conștientizarea rolului, a măștii. Spațialitatea barocă implică o poetică a rătăcirii, sugerată prin destinul celor

treisprezece familii care pornesc în căutarea pământului promis²⁸.

În acest sens, Fănuș Neagu nu înlătură complet istoricitatea, nu ignoră mentalitățile sau sistemele valorice care au funcționat la un moment dat în istoria lumii și nici nu izolează coordonatele spațio-temporale ale istoriei individului. Autorul încearcă doar să prezine unui timp concret ce include o dimensiune mai înaltă, realizând unirea dintre profan și sacru, „cele două focare ale elipsei²⁹.

Realizând o reconstrucție a poeticii discursului mitic, structurile narative și schemele mitice scot în evidență contradictoriul și elementele care se află în opoziție, fiind activate „sensurile oculte la un prim nivel de lectură, imaginea de ansamblu trebuind să pună în evidență intenția secretă³⁰.

27 Lăcrămioara Berechet, *Mitul ca literatură, literatura ca mit*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2009, p. 61.

28 Ibidem, p. 63.

29 Ibidem, p. 65.

30 Ibidem, p. 64.

Acesta este și rolul mitului în literatură. Mitul, ca metodă literară, propune un alt tip de realitate, o realitate negată de ideologia proletcultistă și recuperată acum prin forța salvatoare a literaturii, care, prin imagini camuflete, regenerează un timp bolnav. Totodată el este creatorul unui contradiscurs despre lumea pe care o reprezintă artistic.

Literatura, ca poveste mitică, are rolul de a reinventa în planul imaginarului credința într-o lume care, deși ireală, era posibilă și își asuma funcția soteriologică. Romanul care utiliza mitul ca metodă literară opera ritualic, vindeca de o lipsă iar lipsa cea mai mare dintre toate, pe care eroul istoriei o reechilibra în călătoria sa inițiativă, era lipsa libertății de exprimare, iar acum este momentul în care cuvântul se vindeca în sfârșit de captivitate prin tehnica mitului. Ruptura de perspectivă realistă este completată, înscenarea și convenționalizarea sunt deopotrivă mijloace și elemente de atmosferă, modalități de realizare a excentricului și totodată trăsături ale lumii fantastice.

Importanța romanului *Îngerul a strigat* este sedimentată de constructul narativ în aria fantasticului, un fantastic înzestrat cu valențe fabulatorii prin care sunt vizate

distorsiunile și adevărurile amare despre condiția omului sub comunism. Inzestrate cu o simbolistică aparte, misterioase, pline de farmec, aceste scene fabuloase suscită imaginația cititorului, demonstrându-și actualitatea estetică. Evenimentele sunt proiectate în fabulos și neverosimil, în imaginar și parabolă, cu o inventivitate neobosită. Narațiunea se umple de ocurențe hermetice, de miteme, obligând textul să parcurgă un proces de simbolizare, prin care, un semnificat, prin semnificantul său, trimite la un alt semnificat, integrat unui palier care transcende realitatea imediată. Lumea reprezentată artistic era problematizată în romanul care își asuma metoda mitică prin intermediul simbolului. Ele trimit la o altă realitate metafizică, al cărei referent trebuie transpus într-o supra-realitate, un tip de realitate care vizează de fapt romanul tip parabolă. Simbolurile sunt plurivalente, numai că, prin aglutinare, sensul lor este obscurizat. Realitatea la care trimit este greu de definit. Simbolurile au statutul semnelor, trimițând prin semnificantul lor la un semnificat secund: istoria ca farsă, un depozit afectat de simulacre, pe care mitul le deconspiră.

Bibliografie

1. Bachelard, Gaston, *Apele și visele*, București, Editura Univers, 1987;
2. Berechet, Lăcrămioara, *Mitul ca literatură, literatura ca mit*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2009;
3. Booth, W., *Retorica romanului*, București, Editura Univers, 1974;
4. Călinescu, Matei, *Fragmentarium*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1973;
5. Crăciun, Victor, *Fănuș Neagu-70. Convorbiri*, București, Editura Semne, 2002;
6. Eliade, Mircea, *Mituri, vise și mistere*, Editura Humanitas, București, 1998;
7. Lodge, David, *Limbaul romanului*, București, Editura Univers, 1998;
8. Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008;
9. Manolescu, Nicolae, *Literatura română postbelică. Lista lui Manolescu*, vol. II, Brașov, Editura Aula, 2001;
10. Neagu, Fănuș, *Îngerul a strigat*, București, Editura Litera Internațional, 2009;
11. Pavel, Toma, *Lumi ficționale*, traducere de Maria Mociornița, Editura Minerva, București, 1989;
12. Popa, Marian, *Modele și exemple. Eseuri necritice*, București, Editura Eminescu, 1971;
13. Popa, Marian, *Viscolul și carnavalul*, București, Editura Eminescu, 1980;
14. Simion, Eugen (coord.), *Dicționarul General al Literaturii Române*, București, Editura Univers Enciclopedic, vol. I-VII, 2004-2009;
15. Simion, Eugen, *Scriitori români de azi*, București, Editura Cartea Românească, 1974-1989;
16. Todorov, Tzvetan, *Introducere în literatura fantastică*.

Caius Traian DRAGOMIR

Fața umană a civilizațiilor

Abstract

O civilizație este o cultură materializată în toate formele activității umane. Ea are o evidentă specificitate determinată istoric. Gradul înalt de specificitate se exprimă prin faptul că civilizație nu se poate pretinde a fi ca atare dacă ea nu se află reprezentată prin personalități demne a fi considerate ca definitorii pentru stilul respectivei culturi. Goethe este Germania ca asociere a clasicismului și romantismului. Eminescu este România ca eternitate a uneia dintre civilizațiile europene. Maurice Druon, dar și Jean D'Ormesson, deși foarte diferiți, sunt Franța contemporană.

Cuvinte-cheie: civilizație, cultură, personalitate contemporană.

A civilization is a culture sustaining all the human activities. It is specifically determined by history. Civilizations are represented by personalities who suggest clearly the style of the culture associated with the given historical human group. Goethe is Germany as a synthesis of classicism and romantic. Eminescu is the image of the Romanian eternity. Maurice Druon, but also Jean D'Ormesson even if they are very different, are obviously the modern, contemporary France.

Keywords: civilization, culture, contemporary personality.

O maximă franceză care, după cât am observat, nu este vehicul frecvent – oricum, nu atât de adesea, pe cât ar fi fost cazul -, rămânând în egală măsură prea puțin circulată atât, de exemplu, în România precum și în Franța, spune că, de la vârsta de patruzeci de ani fiecare om are înfățișarea pe care o merită. Presupun că este greu să găsești, între zicale, multe altele tot atât de adevărate pe cât este aceasta – poate că tocmai prin adevărul ei și prin reacția pe care o poate genera în persoana ce se îndreaptă către oglindă spre a se privi, încercând atât speranță cât și teamă, în raport cu tot ceea ce a ajuns să fie o ființă umană prin actele sale, ca și prin agitația mai dezordonată, ori întrucâtva orientată, a șanselor existenței,

deci tocmai prin adevărul incontestabil al dictonului adus, aici, în atenție, acesta își află cariera publică ori calea reluărilor, aspru restrânsă. S-ar părea că dincolo de o oarecare perioadă a tinereții, în care vreme primim darul nobleței și purității funciare acordat fiecărei ființe omenești care vine în lume, ne constituim în rezultat al propriilor noastre acte. Putem recunoaște sau contesta faptele pe care le aducem act, dar prin parcurgerea lor, odată produsă, ele lasă urme relevante și indelebile.

Dacă lucrurile stau astfel cu înfățișarea cum se produc ca efect de activitate și timp, restul trăsăturilor perioadei sau personalității – cum se dovedește a devoala trecutul tonul vocii, subiectele selectate în exprima-

rea verbală, discursul deci, ori conversația, produsul intelectual, fluctuația gândului, locurile frecventate, gusturile, sentimentele? Este sigur că dacă toate acestea și multe alte elemente sau aspecte ale comportamentului, ale spiritualității, ale activității intelectuale, creative, fac obiectele investigației aceasta ajunge să fie cu nimic mai puțin decât o cercetare integrală – eventual integrată, de asemenea – a omului ca existență complexă, devenire, trăire, împlinire. Este prea mult și prea divers tot ceea ce ar urma a fi luat în studiu și considerat. Așa cum mai binele este dușmanul binelui, tot astfel prea marea complexitate a unei abordări cognitive, în orice domeniu poate sta la originea pulverizării unei eficiente abordări complexe a unui câmp cognitiv. În plus ar fi posibil să se piardă o valoare de o mare importanță și semnificație – este vorba de demnitatea percepției, a ponderii elementului unificator perceptiv. Un om, comportându-se normal, în viața obișnuită este pur și simplu un om – un mare conducător, un mare comandant în viață sau, un monument reprezentând o mare personalitate, o statuie a lui David, statuia ecvestră a împăratului Marc Aureliu, monumentul portretizându-l pe Clemenceau - „Tigrul” - apar ca personalizări ale puterii umane, în act. Indiferent dacă apar în viață sau în reluările artei, indiferent de vârsta biologică în care s-ar spune că sunt văzuți, ei au, cu siguranță, înfățișarea pe care o merită și apar ca fiind întruchipări inegalabile ale meritului și valorii.

Tocmai personalitățile de mare demnitate și valoare ne pun așa cum este firesc, în fața unei obligații de a conchide semnificația aleasă prin care imaginile umane se raportează la istorie nu în chip individual ci, absolut diferit, prin implicarea acestora într-o înțelegere superioară a civilizațiilor și culturilor. Statuia, monumentul ecvestru, al împăratului Marc Aureliu îl reprezintă în mod esențial pe împăratul filozof și comandant de armate, sau ilustrează superb și convingător puterea romană, idealul imperial, nu în puține condiții penibil și aberant dar, în același timp, o forță a umanității avansând către un viitor al gloriei, către substratul unei culturi și civilizații fără de

care omenirea nu ar fi avut cum să își afle calea care a condus-o până la împlinirile, dar și dezastrele biosociologiei, care i-au jalonat istoria și va continua mai mult sau mai puțin să i-o jaloneze pentru eternitate. Ființa umană – așa cum ajunge să se afirme ea, ca urmare a experiențelor prin care trece, arătând așa cum arată la o vârstă nici prea avansată, dar nici puțin avansată face vizibilă civilizația de care marile comunități umane ajunge să fie aptă sau, tocmai în chip contrar, nu are cum să parcurgă și împlinească.

Faptul că imaginea umană reprezintă o întreagă civilizație este un aspect al ființei omenești de care merită cu prisosință să se țină cont. Johann Wolfgang Goethe ar putut să fie altceva decât o mare personalitate a Germaniei? Cu siguranță că el reprezintă europenismul, germanismul, dar și universul uman, în ansamblul său cu desăvârșire. Evident – o astfel de observație nu are nimic a face în raport cu stupiditățile bio-sociologiei cu șovinismul și cu nimic din aberațiile antiumane din plin secol XX prin care să fie fals scindată într-o umanitate superioară și o categorie decăzută, inumană a unor ființe omenești considerate degenerare. Ceea ce se poate observa, pornind de la cazul Goethe este tocmai contrariul unei astfel de poziții ideologice, așa cum este și contrariul ideologismului pentru care condiția umană este, precum în comunism, un simplu efect dependent de dotarea materială a persoanei, sau de dominația financiară a acesteia. Este vorba în cele afirmate aici, asupra distincției pe care o mare personalitate o poate expune, de efectul forței transformatoare pe care adoptarea unei căi de succes, și dezvoltare umană, o poate avea asupra prezenței în lume a aceluia care adoptă un astfel de drum al curajului pus în serviciul binelui, al umanismului integral – cel care nu divizează ci unifică în civilizațiile dăinuiri altruiste a eforturilor, a îndrumării către binele semenilor acestora.

Dacă este luată în considerație Franța – cu greu pot fi imaginate două personalități cu profiluri mai deosebite – ca apariție, comportament, mod al afirmării distincției -, decât,, pe de o parte marele Maurice

Druon și Jean D'Ormesson, primul dispărut nu de multă vreme, celălalt de curând, încât abia ne putem împăca la gândul plecării sale dintre noi. Totul îi deosebea, afară de un singur lucru – faptul de a fi francezi, în mod absolut francezi, chiar dacă marele, inegalabilul Maurice Druon era nepotul a patru bunici, fiecare de câte o altă naționalitate – doar un sfert din ereditatea lui era biologic de proveniență franceză, iar Jean D'Ormesson provenea dintr-o veche familie nobiliară a Franței. William Faulkner era cel mai reprezentativ american cu puțință – egal cu el, ca noblețe a prezenței erau poate, dintre scriitori, Mark Twain, iar din lumea largă ajuns în istorie pentru politica sa de Francis Delano Roosevelt. Că Mihai Eminescu este prin nașterea sa intelectuală prin excelență român, iar evoluția sa fizică, alterată de boală are semnele tuturor trage-

diilor unei țări salvată și totodată compromisă de așezarea la răscrucea frontierelor a trei imperii.

Cine va reprezenta România viitorului, cu profil dobândit în perfectă demnitate, frumusețe și valoare în ultimii anii poate deja parcurși, care vor continua a da rezultate? Presupunem că va fi vorba de o intelectualitate încă invizibilă. În ultima jumătate de secol României i-a lipsit intelectualitatea – dar nu intelectualitatea de nivel cognitiv și valoric; i-a lipsit intelectualitatea ca vocație a altruismului și implicit, dăruirii. Generațiile foarte tinere ale acestei țări sunt de o infinită frumusețe atât sub raportul intelectului formal, cât și al vocației altruiste. Sper în fericirea celor care îi vor vedea, pe foarte tinerii de azi, la acei patruzeci de ani ai proverbului francez.

Comunicarea online în instituții de învățământ superior românești și europene (II)

Abstract

Lucrarea este consacrată fenomenului comunicațional din cadrul organizațiilor educative (învățământul universitar). Ea focalizează asupra uneia din tehnologiile moderne de comunicare, sistemul online, care a devenit o realitate din ce în ce mai prezentă în strategiile de promovare ale instituțiilor de învățământ superior. Autorii își propun efectuarea unei cercetări comparative a modului în care instituțiile de învățământ superior abordează acest tip de comunicare spre a-și transmite informațiile în exterior către mulți beneficiari (candidați, mass-media, public larg) prin intermediul website-urilor. Sunt analizate în paralel modalitățile de comunicare promovate de câteva universități reprezentative din România și din Uniunea Europeană, sub aspecte precum: principiile de promovare a ofertei educaționale și particularizarea acestora; strategii aplicate și obiective urmărite; modalități de valorificare a informațiilor online în circuitele comunicaționale; obținerea unor date privitoare la (a) impactul informațiilor, (b) conținutul acestora, (c) transparența, (d) utilitatea și, nu în cele din urmă, (d) relevanța lor. Scopul demersului nostru îl reprezintă identificarea particularităților definitorii – ilustrând tradiții, culturi și experiențe diferite de la țară la țară – ce se detașează odată cu procesul de comunicare-informare obținut prin intermediul celor mai eficiente tehnologii, folosite ca instrumente de marketing educațional.

Cuvinte-cheie: sistem online, promovare, educație, strategie, marketing educațional

This work refers to the modern technologies in the field of communication sciences, whose “globalizing” turn shades its utility within the educational systems in the European academic teaching, which is differently optimized from one country to another. Summarising, the investigation targets the online system, namely the websites, which have become an increasingly present reality in the promotion strategies of Universities. The authors aim to make a comparative and statistical research regarding the way in which prestigious institutions in Europe and our country focus effective communication strategies through the new technologies, in order to disseminate the information towards the exterior, to multiple beneficiaries (candidates, mass-media, broad audience), through websites. In the research were selected universities listed in Top 500 ARWU 2012 in several European countries, grouped by region: Northern Europe; North Western Europe: United Kingdom; Central Europe: South Eastern Europe: Romania, Bulgaria, Greece; Southern Europe and South Western Europe. The ultimate purpose of our action is identifying the defining particularities – illustrating traditions, cultures and experiences that vary from one country to the other – which are drawn at the same time as the communication-information process is obtained through the most efficient technologies used as educational marketing instruments.

Keywords: online system, promoting, education, strategy, educational marketing

Lucian CHIȘU, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” al Academiei Române, e-mail: lucian-chisu@gmail.com.

Viorica Ana CHIȘU, doctor, Romanian Foundation of Human Resources.

* Lucrare realizată în cadrul Proiectului Prezerarea și valorificarea patrimoniului literar românesc folosind soluții digitale inteligente pentru extragerea și sistematizarea de cunoștințe (INTELLIT), PN-III-P1-1.2-PCCDI-2017-0821/ Nr 54PCCDI/ 2018.

Sistemul de comunicare online în cadrul universităților Sud europene

Grupul universităților din Sudul Europei numără în structura eșantionului cele mai puține instituții de învățământ cotate în ARWU 2012. Din cele 70 de universități cuprinse în cercetare, numai Italia și Spania au instituții cuprinse în top 500. Italia are 20 de universități clasate, din care au fost alese zece, iar Spania are 11 universități, din care zece au fost supuse analizei. Din grupul țărilor sudice mai fac parte: Bulgaria (9 universități), Grecia (10 universități), Malta (o universitate, singura de altfel în această țară), Portugalia (10 universități), Slovenia (10 universități), Cipru (10 universități).

Această distribuție ar putea explica de ce numai 48 din cele 70 de universități au și o versiune în limba engleză a site-urilor. Dacă

analizăm fiecare caz în parte însă, explicațiile pot fi altele. Italia, spre exemplu, are patru universități din zece (cuprinse toate în top 500) fără site-uri în versiune engleză. Numai Polytechnic University of Turin are toți profesorii prezentați complet, cu întraga experiență profesională și specializări, cu date de contact directe, deși are numărul cel mai mare de universități clasificate în ARWU 2012, ceea ce înseamnă și o contribuție semnificativă a lucrărilor profesorilor respectivi în publicații internaționale (deci în limba engleză). Universitățile din Portugalia au obținut la majoritatea indicatorilor calificativ negativ. Numai două universități, din cele zece analizate, au o versiune a site-ului în engleză. Malta, în schimb, care are o singură universitate, poate fi considerată un model, din perspectiva tuturor indicatorilor analizați de noi.

O punere în oglindă a rezultatelor obținute la toți indicatorii de către cele două categorii de universități (clasificate ARWU și neclasificate) arată că la instituțiile necotate internațional găsim un număr mult mai mare de informații complete pe site-uri, dar și lipsa informațiilor într-o proporție mai mare. În opinia noastră, explicația acestei situații ar putea fi pusă pe seama particularităților/diversității culturale ale țărilor cuprinse în acest eșantion regional.

Dacă 48 de universități au site-uri traduse în limba engleză, rezultatul nu acoperă și

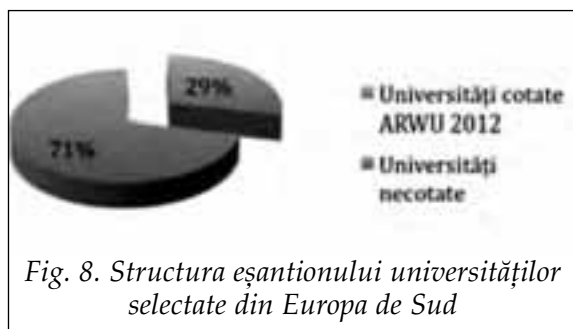

Fig. 8. Structura eșantionului universităților selectate din Europa de Sud

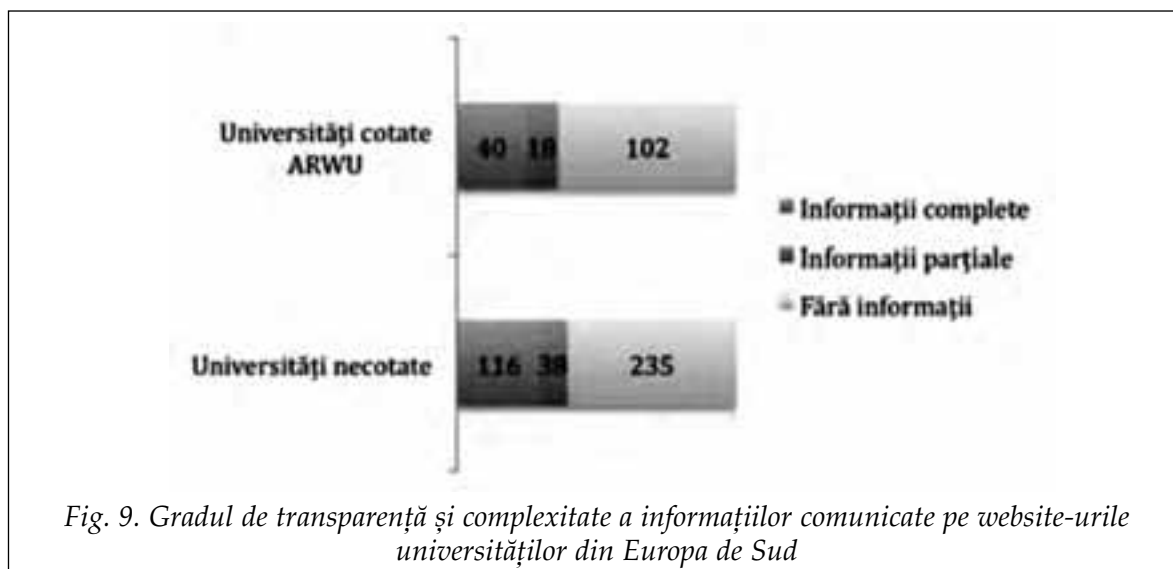

Fig. 9. Gradul de transparență și complexitate a informațiilor comunicate pe website-urile universităților din Europa de Sud

detaliile privitoare la facultăți. În cazul acestora, numai 34 de universități au informații complete în limba engleză, 14 universități se rezumă la prezentări extrem de laconice ale facultăților sau dau detalii în limba națională. Dacă în cazul Italiei am putea lansa prezumția înțelegerii termenilor generali din descrierile facultăților respective, în cazul Greciei este greu de acceptat ideea aceasta, date fiind particularitățile de scriere.

Niciuna dintre universitățile analizate nu au pe site consemnat un oficiu de marketing, nici măcar în asociere cu departamentul de comunicare, unde situația nu este cu mult mai bună, din punct de vedere al datelor statistice înregistrate. Numai 8 de universități au un oficiu/departament de comunicare, și acestea cu activități oarecum particulare. La South-West University "Neofit Rilski" din Ungaria, departamentul se ocupă de partea tehnică privind TIC (Tehnologia Informației și Comunicării), la Ionian University din Grecia în secțiunea respectivă găsim numai publicații și cărți, departamentul numindu-se chiar Press and Publications, iar la altele nu apar atribuții specifice. Numai în cazul Universității Politehnice din Valencia (Spania) se precizează că departamentul de comunicare se ocupă de identitatea corporatistă a instituției, dar acest aspect se deduce din limba italiană, pentru că detaliile privind activitatea nu sunt traduse în engleză. Singura universitate care are informații relevante despre activitatea departamentului de comunicare este cea din Malta. În acest caz, întâlnim un serviciu de comunicare și relații cu absolvenții care se ocupă de menținerea relațiilor cu absolvenții și implicarea acestora în dezvoltarea universității, aspect care are tangență de fapt cu activitatea de marketing.

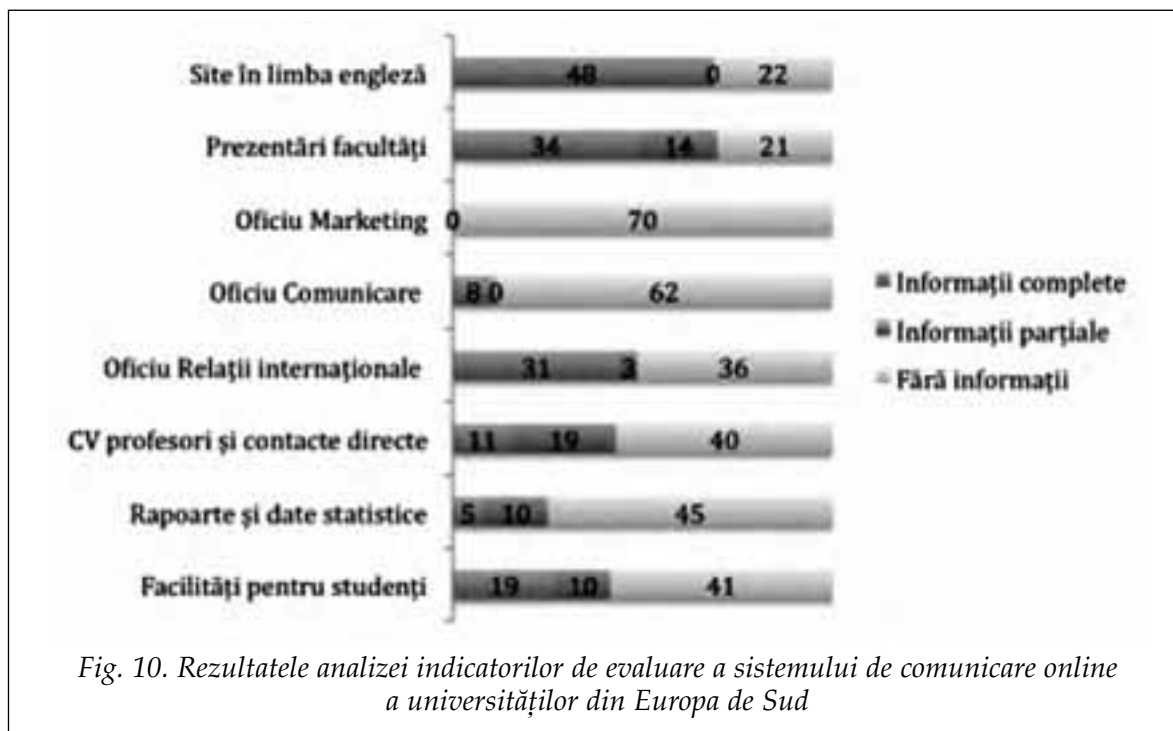
Numai 44% dintre site-urile universităților cercetate în Europa de Sud au un oficiu/departament de relații internaționale, dar indicatorul statistic nu este relevant în sine. Multe facultăți au pe site informații detaliate privind admiterea, informații utile deopotrivă și studenților internaționali, dată fiind crearea spațiului european al

învățământului superior prin procesul de la Bologna. Pe multe dintre aceste site-uri sunt prezentate parteneriatele cu alte țări și programele europene pentru studenții străini. Website-ul universității din Malta nu are un oficiu de relații internaționale, dar apare un birou internațional în cadrul serviciului administrativ, responsabil cu implementarea politicii internaționale și promovarea universității peste hotare. La pagina „International” se dau toate informațiile cu putință pentru studenții străini.

Numai 11 universități din cele 70 cuprinse în acest eșantion regional au pe site o descriere cuprinzătoare a cadrelor didactice și datele de contact directe. Universitatea Sofia din Bulgaria este un exemplu, dar Grecia are trei universități care prezintă foarte bine corpul profesoral: Universitatea Agricolă din Atena, Universitatea din Creta, parțial, Universitatea Ioniană și, fără date de contact direct, Colegiul Mediteranean. Malta este, din nou, un exemplu pentru modul de prezentare a profesorilor.

În privința rapoartelor anuale de activitate, numai cinci universități au informații complete afișate pe site, trei din Italia și câte una din Spania și Bulgaria. Alte zece instituții publice pe site numai informații statistice despre numărul studenților sau al facultăților, fără explicații bugetare.

În acest tabel comparativ regional, Slovenia se remarcă prin numărul mare de universități (cinci din zece) care afișează pe site-uri informații complexe referitoare la posibilitățile de cazare a studenților, costurile vieții și alte servicii de care pot beneficia tinerii. Același lucru se poate spune și despre cinci universități, din zece, în cazul Ciprului. Se remarcă, din nou, Universitatea din Malta care are inclusiv un serviciu suport, cu informații generale pentru persoane cu dizabilități, consiliere pentru studenți, un spațiu destinat special copiilor acestora, cu foarte multe amănunte sau informații utile. De asemenea, pe site apare și un serviciu religios și un Ombudsman, unde studenții se pot adresa cu cu plângeri dacă se simt nedreptățiți, cât și un serviciu special privind problemele de hărțuire. Se dau detalii despre cazare și costuri în cam-

pus, inclusiv alte cheltuieli stricte privind traiul, costuri etaliat privind masa etc. Portugalia este singura țară în care nu găsim astfel de informații pe site-urile în limba engleză ale universităților.

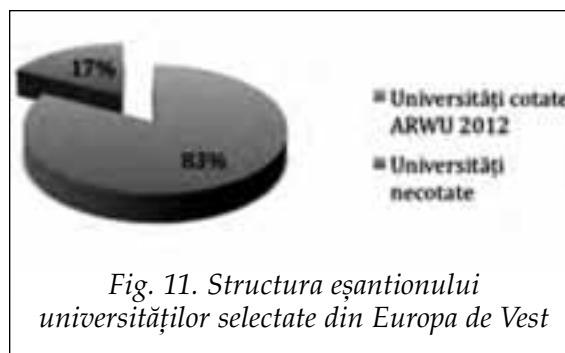
Trebuie de remarcat, în cazul universităților din spațiul Sud european, a prezenței instituției Ombudsman. Rolul Ombudsmanului European este să investigheze plângerile formulate împotriva instituțiilor UE, ceea ce denotă, din partea universităților respective o atenție aparte acordată problemelor cu care ar putea să se confrunte tinerii în facultăți și, desigur, grijă pentru evitarea acestora.

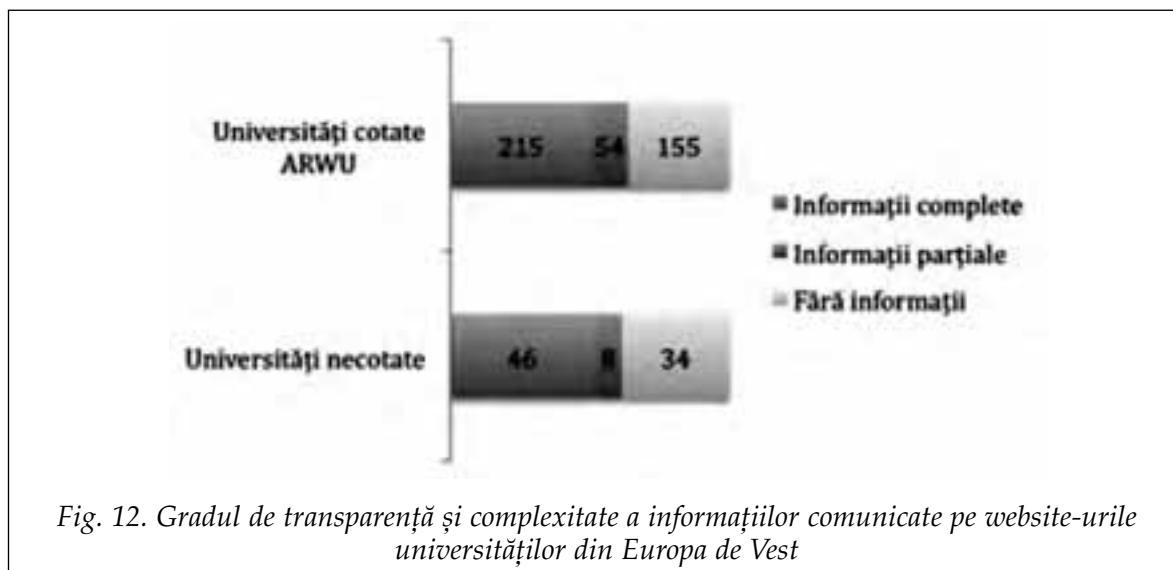
Sistemul de comunicare online în cadrul universităților Vest europene

Prima observație care trebuie făcută în cazul universităților care alcătuiesc eșantionul din regiunea Europei de Sud este aceea că numără cele mai multe instituții clasificate în ARWU 2012 (83%). Marea Britanie are, spre exemplu, 39 de universități clasate în top 500, Germania are

37 de universități, Franța 20 de universități, iar Olanda 13 universități. În cazul acestor țări au fost selectate câte zece universități. Austria numără 7 universități în top 500 și Belgia 6 universități. Singurele state din regiune care nu au universități clasate sunt Irlanda, care au fost alese aleatoriu 10 universități, și Luxemburg, care a intrat în cercetare cu o singură universitate identificată pe internet.

De data aceasta, spre deosebire de universitățile din regiunea Europei sudice, informațiile complete au ponderea cea mai mare în cazul universităților cotate ARWU. Explicația este dată de numărul mare al acestora (53), față de 11 universități care nu

fac parte din clasamentul internațional. Pe de altă parte, nu trebuie de neglijat nici „scorul” înregistrat de universitățile necotate: numai 34 de informații lipsă de pe site-urile lor.

Analiza fiecărui indicator, arată o situație relativ asemănătoare cu a universităților din regiunea sudică a Europei, cel puțin în ceea ce privește numărul site-urilor în limba engleză. Numai 55 de site-uri au variante în engleză și numai 40 au informații complete despre universități în limba engleză. 14 universități prezintă parțial facultățile în limba engleză. Universitatea din Viena, spre exemplu, are informații generale în limba engleză, franceză și germană, dar niciuna în limba engleză cazul facultăților. Același lucru îl întâlnim și în cazul Universității din Graz și a Universității Tehnologice din Viena. Per ansamblul eșantionului selectat din Austria, numai o singură universitate (cea de Medicină din Graz) are o prezentare completă în limba engleză a structurilor sale academice. Universitatea Libre din Bruxelles are site numai în franceză. O situație destul de asemănătoare întâlnim și în Franța unde, multe dintre site-urile analizate au puține informații în engleză despre facultăți sau chiar lipsesc cu desăvârșire, deși informațiile generale despre facultăți se dau, în cazul unora în trei limbi: franceză, engleză și germană. Sunt însă și universități, cum sunt cele din Olanda care au prezentări

excelente, în care se pune mult accentul pe prezentarea misiunii, viziunii, strategiei, pe lângă preocuparea evidentă de a prezenta cât mai atractiv universitățile sau centrele de cercetare.

În privința existenței unui oficiu/departament de marketing, rezultatele sunt apropiate de cele înregistrate la universitățile din gruparea nord europeană. În șase universități din cele 64 funcționează departamente de marketing. Cele mai multe se regăsesc în Anglia, situație care ar putea explica reputația de care se bucură învățământul universitar englezesc în toată lumea, dar și amploarea pe care o are pe piața academică. La University of Edinburgh, din Marea Britanie apare distinct un departament de marketing care se ocupă de studii de piață, cercetare, dar și de brandul/imaginea și statutul universității în cadrul comunității, asigurând suportul necesar pentru fiecare facultate. Și King's College London are un departament de marketing care face parte din „External Relations Directorate”. Acesta are ca obiectiv principal dezvoltarea strategiilor și planurilor privind programele educaționale, dar și celelalte activități ale colegiului. De asemenea, are un departament de marketing internațional, comunicare marketing și producție marketing. Pe site apare un număr mare de angajați, dar nu se detaliază și atribuțiile specifice. The University of

Dundee din Marea Britanie prezintă activități specifice de marketing în cadrul unei secțiuni denumite Admission&Student Recruitment. Serviciul de Marketing Communications and Management Information Team îndeplinește activități care țin de informare și promovare materiale, dar și de marketing propriu-zis, prin efectuarea de cercetări de piață în vederea consilierii facultăților cu privire la abordarea unor programe noi sau a celor existente. Swansea University, tot din Marea Britanie, are Corporate Marketing Centre și Strategic Marketing Office, dar nu apar explicații cu privire la activitățile desfășurate. Sunt universități precum Clark University din Worcester (înființată în 1887), University College London (înființată în 1826) care au detalitate misiunea și viziunea proprie departamentelor de marketing și comunicare..

Universitatea din Koln, Germania, apare pe site un departament de marketing, la care sunt trecute principalele atribuții, dar în germană. La Vrije University Brussel, apare în structura organizațională un Director Marketing, Communication & Events Subordonat rectorului.

Activitate de marketing se mai desfășoară și în oficiile/departamentele de comunicare, dacă ne luăm după denumirea acestora, dar și după cele câteva activități identificate pe site-urile universităților respective. În Austria, Medical University of Graz are un oficiu de Marketing și comunicare, dar care apare consemnat într-o broșură de prezentare a universității. Potrivit datelor consemnate în broșură, acest oficiu se ocupă de editarea unui Newsletter, aspect care ne facem să credem că activitatea este mai mult de comunicare decât de marketing educațional. University College London are un serviciu denumit Communications & Marketing. Acesta este alcătuit din mai multe unități: Comunicare, Evenimente corporative, Media, Oficiu internațional și Publicații și serviciu marketing. În cadrul acestuia din urmă, activitățile se focalizează pe comunicarea legată de recrutarea studenților pe suportul oferit absolvenților. The Imperial College of

Science, Technology and Medicine din Marea Britanie are o divizie de comunicare și marketing care se ocupă de asigurarea misiunii, viziunii, comunicarea cu acționari/sponsori, construcția brandului, imaginii și reputației colegiului, cât și de creșterea suportului filantropic. În Germania există la Universitatea din Heidelberg un deoartament „Communications and Marketing”. Activitatea de marketing se rezumă însă doar la organizarea sau promovarea evenimentelor. Universitatea din Goettingen are departament de comunicare și marketing la nivelul fiecărei facultăți. la University of Bielefeld, Germania, funcționează în cadrul departamentului de comunicare și un serviciu de marketing și design, dar informațiile apar numai în germană. Se pare că se ocupă de imaginea corporativă a universității. Exemple asemănătoare se întâlnesc în multe alte universități. Din datele statistice rezultă că 32 de universități au un oficiu/departament de comunicare, cu personal de specialitate și atribuții concrete legate de relații publice și mass media. Queen’s University Belfast din Marea Britanie are un oficiu intitulat „Communications and External Affairs Office” care cuprinde și un departament de Corporate communications, condus chiar de de vice-rector. Acesta se ocupă de comunicarea internă, social media, relațiile cu media și afacerile publice. Departamentul de PR de la King’s College London ar putea fi o sursă de inspirație pentru multe instituții de învățământ care vor să își organizeze o astfel de activitate, date fiind detaliile extrem de valoroase prezentate pe site. La University of Edinburgh există câte un manager de comunicare pentru fiecare facultate. Situația este asemănătoare și la University of Manchester, unde găsim câte un manager pentru relația cu presa la nivelul fiecărei facultăți.

Și în privința oficiilor/departamentelor de relații internaționale rezultatele se situează la un nivel foarte bun. 54 de universități au astfel de structuri. Activitatea însă se desfășoară ca atare și în afara unor structuri formale, deoarece pe site-uri apar secțiuni legate de admitere sau de programele internaționale care oferă

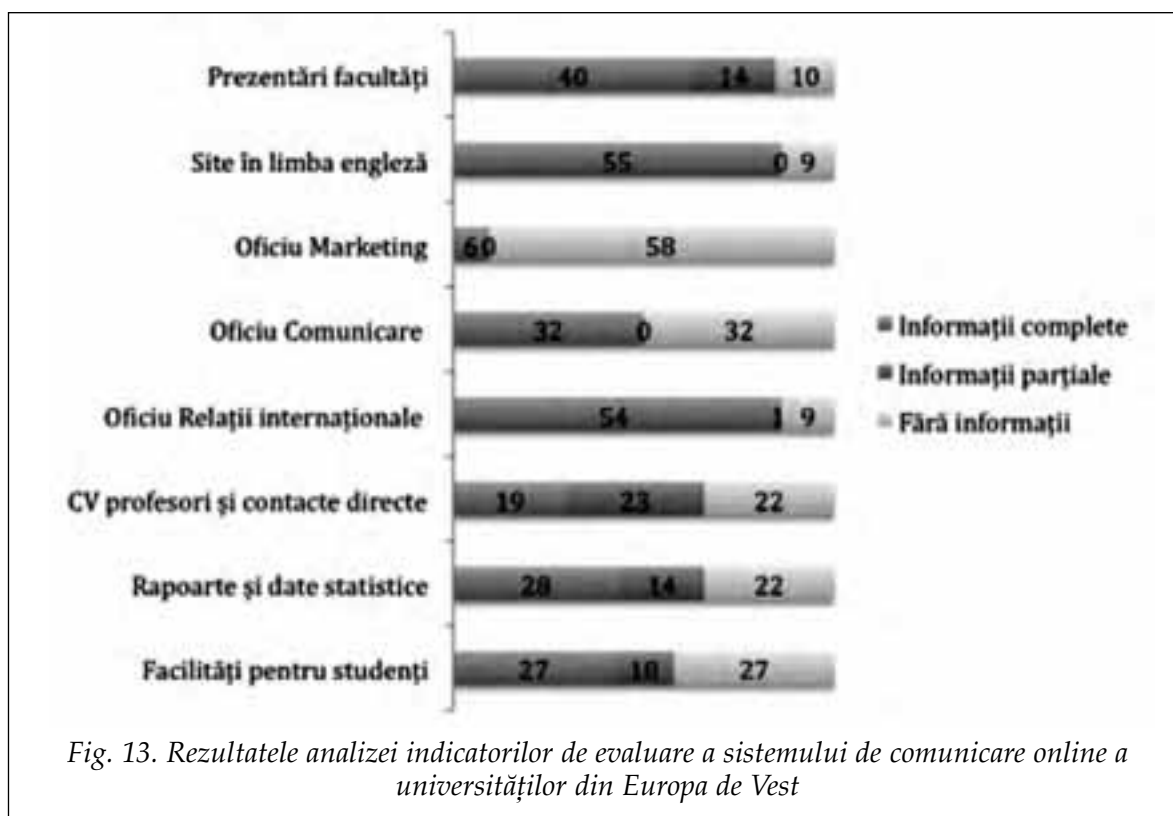
studenților străini destule informații pentru a se orienta sau chiar a face o alegere.

Ceva mai puțin bine se prezintă rezultatele privitoare la profesori. Numai 19 universități au prezentări complete, cu detalii legate de activitate și cu date de contact ale profesorilor. 22 de facultăți nu au nicio informație disponibilă, iar 23 de universități prezintă profesorii sau numai conducerea cu date de contact.

Universitățile din grupul nord european se prezintă mai bine decât altele, în schimb, în privința rapoartelor de activitate anuală. 28 de universități au afișate pe site rapoarte complete, inclusiv bugetele alocate. Cele mai detaliate se regăsesc la universitățile din Marea Britanie. La University of Cambridge detaliile merg până la cel mai mic amănunt. La această universitate se găsesc pe site inclusiv regulamente privind bunele practici și plagiatul. O singură universitate din Marea Britanie, dintre cele selectate nu are pe site aceste rapoarte. Universitățile din Irlanda, în schimb, fac front comun în a tăinui complet aceste date. Nici Belgia nu oferă mai multă trans-

parență. Din șase universități, cinci nu au niciun raport, iar una are doar date generale, fără buget. Din zece universități franceze, trei nu au niciun astfel de raport, iar restul prezintă date cu caracter general, fără detalii privind bugetele alocate anual. Disciplina germană se vede clar în analiza acestui indicator. Toate cele zece universități analizate au rapoarte anuale detaliate până la bugete. Transparența bugetelor este dată, probabil, de responsabilitatea asumată față de sponsori, mecena, dar și față de întreaga comunitate.

O atenție aparte trebuie acordată facilităților/serviciilor oferite studenților. La acest capitol, țările din Vestul Europei excelează, poate cu excepția universităților austriece unde informațiile sunt destul de puține. Sau numai în germană, deci greu de înțeles de persoanele care nu cunosc limba. Universitățile din Belgia, la fel ca și cele din Marea Britanie și Germania pot fi luate ca model în privința serviciilor și ocrotirii oferite studenților. Universitatea din Liege, spre exemplu, are servicii care exced arealului profesional strict al studentului: creșă

pentru copii, consiliere privind creșterea și îngrijirea copiilor, mediere legată de diverse probleme ale studentului, consiliere psihologică. Vrije University din Bruxel oferă detalii referitoare la hrana pe care o găsesc studenții în restaurantele din campus, inclusiv pentru vegetarieni. University of Oxford prezintă detalii cu privire la serviciile oferite în cazul copiilor studenților. Pe site există o secțiune specială pentru recrutarea absolvenților, unde cei interesați își pot pune o prezentare sau se fac evaluări ale activității desfășurate în cadrul diferitelor proiecte în care au fost implicați. University of Edinburgh are un serviciu special pentru recrutarea candidaților. În cadrul acestui serviciu se asigură suport pentru pregătirea candidaților, inclusiv pentru imigranți. King's College London are servicii de consiliere pentru studii, dar și pentru menținerea stării de sănătate (wellbeing), centru de carieră și serviciu pentru angajare (employability). Swansea University are o secțiune distinctă cu informații pentru părinți. Universitățile din Germania se detașează în privința serviciilor oferite studenților. University of Kiel a fost certificată ca „family-oriented university”. University of Hamburg are un serviciu special anti-corupție, la care pot apela studenții. University of Koln are, în afara variantei în limba chineză a site-ului și studii speciale pentru chinezi. Olandezii oferă inclusiv prezentări interactive, astfel încât oricine să poată vedea mai bine condițiile de cazare și masă. Meniurile sunt prezentate zilnic, cu diverse variante și prețuri. Tilburg University are informații pentru gravide și asigură suport pentru alăptarea copiilor. Universitățile din Franța, în general, au puține informații de acest gen, iar acolo unde apar detalii, nu sunt afișate cheltuieli, costurile vieții în localitățile respective.

Sistemul de comunicare online în cadrul universităților Nord europene

În regiunea de Nord a Europei au fost selecționate 42 de universități din șase țări: Danemarca (4 universități cotate ARWU

2012), Finlanda (5 universități cotate ARWU 2012), Suedia (10 universități ARWU 2012), Estonia (6 universități), Lituania (10 universități), Letonia (7 universități).

Structura eșantionului pentru grupul țărilor nordice este relativ echilibrată, din perspectiva numărului în top 500 a celor mai bune universități din lume și a celorlalte, neclasificate. În acest caz, spre deosebire de zona Centrală și de Est, balanța numerică înclină sensibil în favoarea universităților care nu intră în clasamentul ARWU. Conținutul informațiilor afișate pe site-urile universităților, transparența acestora, utilitatea și, nu în cele din urmă, relevanța lor asupra potențialilor beneficiari se regăsesc însă într-o pondere mai mare tot în cazul universităților prezente în top. Trebuie totuși de remarcat o incidență mai mare a informațiilor complete, în general, dar și în cazul universităților neclasificate.

Cu excepția unei singure universități, din Lituania, toate celelalte au site-uri și în versiune engleză. Unele dintre ele au și varianta în limba rusă. Multe prezintă în detaliu misiunea universității, viziunea, valorile sau planurile strategice (până în anul 2016, spre exemplu în cazul Universității Helsinki). Unele universități consemnează pe pagina de deschidere informații cu privire la diferite particularități ale pregătirii sau din domeniul cercetării, cu scopul de a scoate în evidență unicitatea acestora, gradul înalt de inovare sau alte atribute care le conferă unicitate sau valoare adăugată. Trei universități din Estonia, Finlanda și Lituania au numai o parte a informațiilor traduse. Majoritatea universităților au oficii/departamente de relații internaționale, iar acolo unde lipsesc,

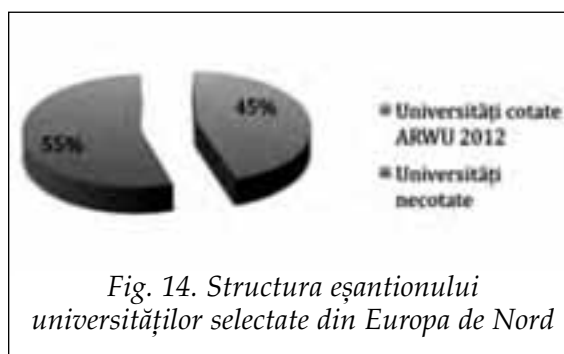
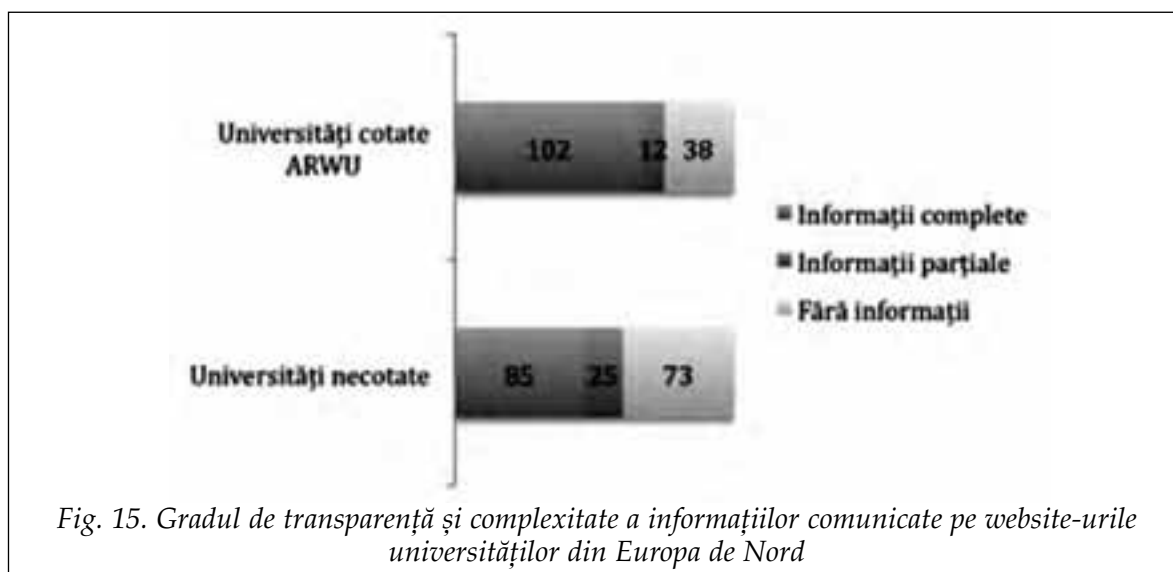

Fig. 14. Structura eșantionului universităților selectate din Europa de Nord

informațiile se regăsesc în secțiuni speciale privind admiterea sau studenții străini. De remarcat este și faptul că aproape jumătate din numărul universităților analizate în regiunea de Nord a Europei deține un oficiu/departament de comunicare. În unele cazuri, pe site sunt prezentate atribuțiile specifice acestor oficii, nu numai persoanele responsabile și datele de contact ale acestora.

Cinci universități (două din Estonia) și câte una din Finlanda, Lituania și Suedia au un oficiu/departament de marketing. Nu sunt însă descrise activitățile specifice desfășurate decât în cazul Universității Tallin din Letonia și Universității Helsinki din Finlanda. Oficiul de marketing și comunicare din cadrul Universității Tallin se ocupă de relația cu media, de comunicarea internă, de relațiile cu partenerii și de identitatea vizuală a universității. Oficiul are și specialiști în marketing internațional, la care sunt consemnate datele de contact direct. La Universitatea Tartu din Estonia, în cadrul departamentului de marketing și comunicare lucrează doi specialiști seniori în marketing și doi specialiști în marketing internațional, dar nu sunt detaliate atribuțiile. La Universitatea Helsinki din Finlanda există un departament de comunicare și relații comunitare unde specialiștii săi se ocupă de comunicare în marketing, dezvoltarea imaginii vizuale și realizarea de

cadouri ale specifice universității. Universitatea Turku, tot din Finlanda, deși nu are un departament aparte de marketing, consemnează în structura de personal a unității care se ocupă de comunicare un specialist în marketing planner. Și la Universitatea Jyväskylä din Finlanda, șeful departamentului de comunicare se ocupă și de marketing, fără să existe însă detalii asupra activității desfășurate. Apar însă detalii legate de activitățile desfășurate în cazul centrului de comunicare și marketing al Universității Mykolas Romeris din Lituania: efectuarea de analize de piață regionale și globale, stabilirea și menținerea relațiilor cu partenerii sociali și cu angajatorii, prezentarea universității la târgurile educaționale, evenimente etc. Specialiștii centrului se ocupă, de asemenea și de orientarea în carieră și de plasarea absolvenților. Dintre toate universitățile cuprinse în studiu, acest centru este singurul care desfășoară activități specifice de marketing educațional, potrivit descrierilor făcute pe site. La Universitatea Linköping din Suedia, în departamentul de marketing educațional (singurul departament care apare cu o astfel de titulatură specifică în tot eșantionul analizat) specialiștii se ocupă de recrutarea studenților, organizarea de evenimente, materiale promoționale etc.

Multe dintre universitățile cuprinse în regiunea de Nord au oficii comune de

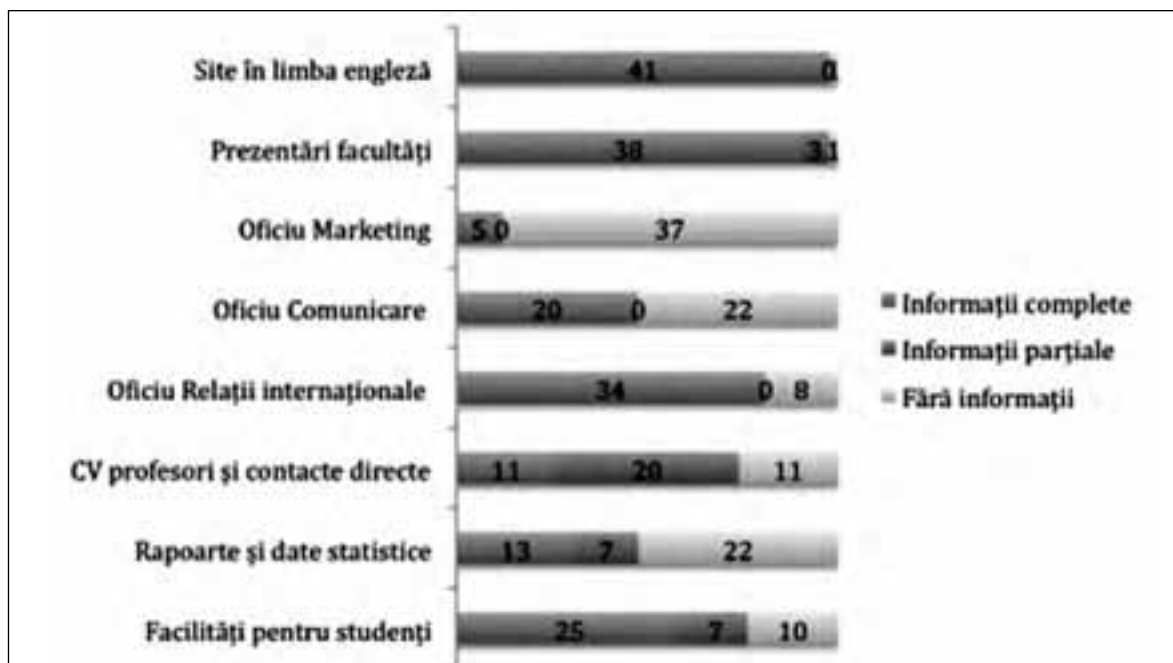

Fig. 16. Rezultatele analizei indicatorilor de evaluare a sistemului de comunicare online a universităților din Europa de Nord

comunicare și marketing sau de comunicare și relații publice/birou de presă sau de comunicare și relații internaționale (aproximativ 50%). Stockholm School of Economics din Suedia, spre exemplu, are un departament de comunicare care se bucură de o prezentare impresionantă pe site, unde sunt detaliate toate atribuțiile. Între acestea se regăsește și activitatea de recrutare a studenților naționali și internaționali.

Trebuie de remarcat la universitățile din Europa de Nord și prezentarea foarte bună a întregii activități, cu detalii cuprinzătoare despre facultăți. 38 de universități din 42 au prezentări complete în limba engleză, iar alte trei au numai informațiile generale sau care îi vizează strict pe studenții internaționali. Lithuanian University of Educational Sciences este singura instituție de învățământ superior care nu are o versiune a site-ului în engleză sau într-o altă limbă de circulație internațională.

În privința transparenței corpului didactic, trebuie de remarcat faptul că numai 11 universități au o prezentare detaliată a profesorilor, din punct de vedere profesional.

20 de universități au numai trecute numai datele de contact la profesori sau numai la membrii conducerii facultăților sau universității. 11 universități au numai date generale de contact, la nivel de facultate sau secretariat.

Situația este și mai puțin clară în privința raportărilor anuale. Numai 13 universități au publicate aceste documente, cu detalii corespunzătoare privind bugetele alocate. Unele dintre ele prezintă rapoarte detaliate pe fiecare facultate. Șapte universități prezintă datele statistice neînsoțite de raportul bugetar, iar restul (22 de universități) nu prezintă nicio situație anuală privind studenții, activitățile desfășurate, bugetele alocate acestora etc.

Aproximativ 60% dintre universitățile nordice prezintă pe site detalii utile studenților străini în special, referitoare la condițiile de cazare și masă, costurile aferente, facilitățile asigurate persoanelor cu dizabilități, dar și posibilitatea de a contacta direct un consilier care se ocupă de servicii. La Karolinska Institute din Suedia există, spre exemplu, un consilier general pentru

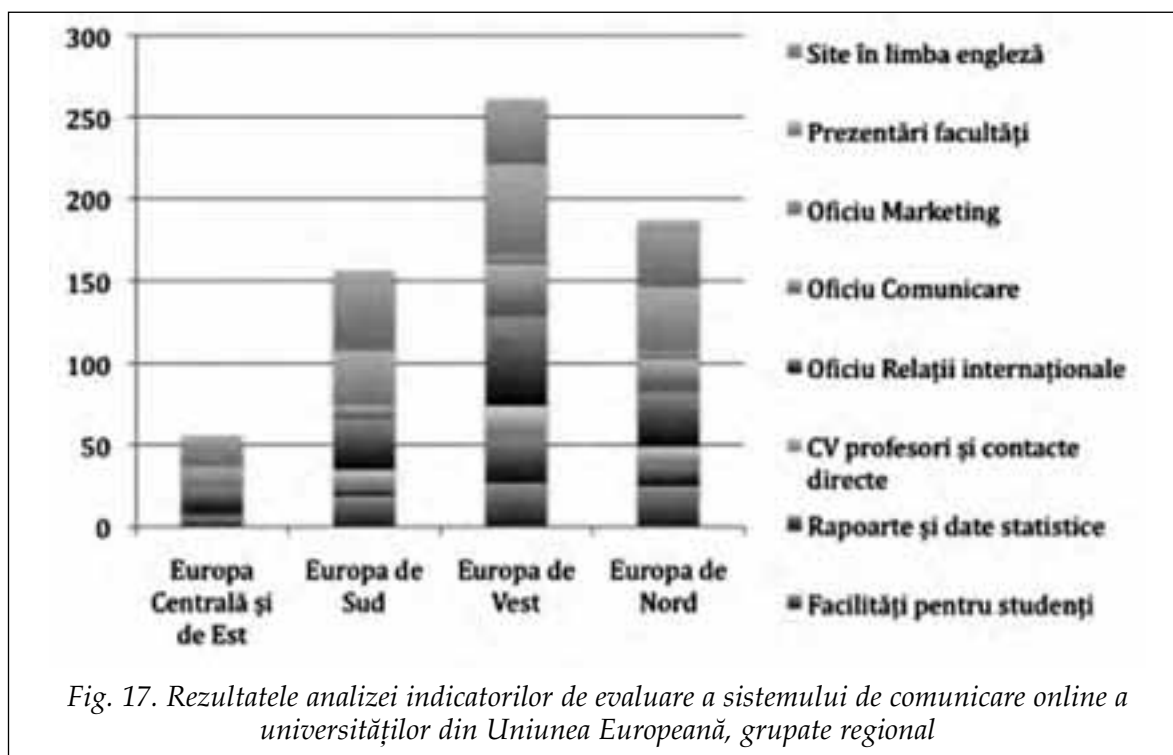

studii. Pe site se găsesc inclusiv oferte de joburi pentru studenți în cadrul universității.

Concluzii

Emergente cu o oarecare întârziere în țările fostului bloc comunist, tehnologiile din domeniul comunicării au conturat premisele globalizării ca fenomen economic, social și politic. Explicații relevante se obțin din comparația cu datele înregistrate la

universitățile grupate în alte zone geografice ale Europei. Cu cât ne deplasăm către Vest și Nord pe continent, cu atât crește volumul, calitatea, privită și din perspectiva utilității, și transparența informațiilor online. Succint, sistemul de învățământ din fostele state comuniste, în rândul cărora se integra țara noastră, relevă două aspecte, contradictorii unul cu celălalt: (1) tranziția ca stare de fapt și (2) efortul sincornizării în domeniul educațional, evidențiind deopotrivă carențe și aspirații.

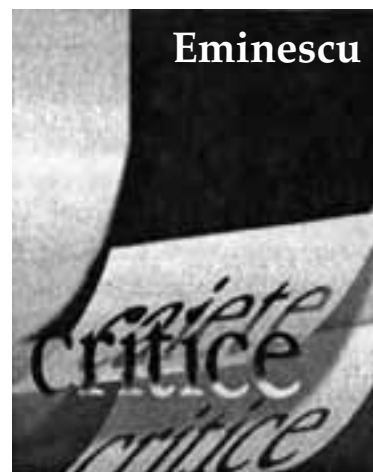
Bibliografie și referințe

- Balaban, D., C., 2009. *Comunicarea mediatică*, Tritonic Publishing House, București.
- Balaban, D., C., Ianuc, I., Meza, R., 2009. *Publicitate și New Media*, Tritonic Publishing House, București.
- Cabin, Ph., Dortier, J.-F., (coord.), 2010. *Comunicarea: Perspective actuale*, Polirom, Iași.
- Cuilenburg, J.J.van, Scholten, O., Noomen, 1998. *Știința comunicării*, Humanitas, București.
- Dagenais, B., 2003. *Campania de relații publice*, Editura Polirom, Iași, 2003
- Iacob, M., Iacob, D., Ion, E., 1999. *Cercetarea științifică și comunicarea în sistemul educațional*, A.I.S.M., București.
- Maxim, C., Banciu, D., 2009. *Comunicarea online - provocări și oportunități. Instrumente Office pentru mediul de comunicare*, Comunicare.ro, București.
- Oliver, S., 2009. *Strategii de relații publice*, Polirom, Iași.
- Robert L., Johnson, R.,L., 2005. *Marketing Education in a Changing Educational Environment*, Journal of Business & Economics Research, 3(5), pp. 57-64.
- Keenan, K., 1997. *Cum să comunicî*, București, Editura Rentrop Straton, București
- Kotler, P., Fox, K., 1995. *Strategic Marketing for Educational Institutions*, Englewood Cliffs, New Jersey, Prentice Hall.
- Lohisse, J., 2002. *Comunicarea – De la transmiterea mecanică la interacțiune*, Polirom, Iași.
- Muchelli, A., 2001. *Les sciences de l'information et de la communication*, Hachette, Paris.
- Oliver, S., 2009. *Strategii de relații publice*, Polirom, Iași
- Popescu, I. C., 2002. *Comunicarea în marketing*, Editura Uranus, București.
- Robert L., Johnson, R.,L., 2005. *Marketing Education in a Changing Educational Environment*, Journal of Business & Economics Research, 3(5), pp. 57-64.
- Stepan A., Petrov Gh. & Iordan V. (1995). *Fundamentele proiectării și realizării sistemelor informatice*, Mirton Publishing House, Timișoara.
- Veghes, I., Ruff, B.,G., 2003. *Relații Publice și Publicitate Online*, Polirom, Iași.
- <http://www.webometrics.info/en/Europe?page=58>

Valentin COȘEREANU

Cronologie Eminescu

*Viața, opera, contextul socio-cultural
raportate la manuscrise și amintirile
contemporanilor (V)*

Abstract

Așa cum reiese din subtitlul Cronologiei, aceasta se referă la viața, opera și contextul socio-cultural în care a trăit poetul Mihai Eminescu, ilustrat cu citate din manuscrise și din amintirile contemporanilor.

Cuvinte-cheie: *viața, opera, amintiri.*

As it appears from the subtitle, the present work refers to the life, the work and the social and cultural context in which the poet Mihai Eminescu lived, illustrated with manuscript quotes and memories of contemporaries.

Keywords: *life, work, memories.*

1876

În cei șase ani cât a stat la București, Eminescu și-a purtat în repetate rânduri mobilele-i rudimentare și lăzile cu cărți și manuscrise pe la diferite gazde, în căutarea unor adăposturi singuratic și tăcute. El nu era un om cu gustul interiorului, dar simțea nevoia să stea acasă ca să-și frunzărească volumele, să scrie și să transcrie. (G. Călinescu)

La *Junimea*, doi erau acei mai sensibili la întreruperi și zeflema: Gane și Eminescu; primul, când era întrerupt spunea că nu va mai citi niciodată, dar de fiecare dată venea la cenaclu uitând amenințările, al doilea, sătul de neînțelegerile unora chiar înguști la minte, se întrerupea în mijlocul lecturii și cu mare greutate continua.

Ianuarie 15 Eminovici bătrânul primește somații prin Prefectura Botoșani să plătească datoriile rămase în urma morții lui Șerban, la Berlin.

Ianuarie 25 În ședința aceasta a *Junimii* Lambrior propune ciclul de prelecțiuni pe tema *Diferitele înrâuriri ale poporului român*. Dar unde lăsați influența austriacă? replică Eminescu. Eu aș avea lucruri interesante de spus.

În **26 ianuarie** Eminescu telegrafiază Ministerului Instrucțiunii, al cărui subordonat era: *Având caz de boală grea în familie, rog acordarea unui concediu de zece zile.*

Maiorescu are încurcături în familie, cu soția sa, Clara, din ce în ce mai accentuate și le notează în jurnal.

Februarie 1 Apare acrostihul lui Hasdeu în *Convorbiri literare*, La noi, iscălit P.A. Calescu, adică Păcălescu.

La noi e putred mărul, a zis de mult poetul,

A zis cu desperare și a murit nebun,
Căci îl zdrobi durerea când s-a convins
cu-ncetul
Oftând după scăpare că nu mai este bun
etc.

În așa fel construită, încât citite pe verticală, primele litere ale fiecărui vers dădea: *La Convorbiri literare*. În ziua apariției, Eminescu este cel care intră la Negruzzi acasă, spunându-i că au fost păcăliți. Cu această ocazie Slavici îi scrie lui Negruzzi: *Mă iartă, dar nu înțeleg ușurința Junimei. Poezia asta este într-adevăr superlativul gogo-măniei.*

Astăzi, când societatea masonică a devenit din secretă în discretă, se știe că junimiștii erau cu toții masoni, așa încât este explicabil gestul lui Slavici de a da socoteală lui Maiorescu și din punct de vedere familial, scriindu-i: *Eu nu m-am căsătorit numai pentru a da nume copilului meu și apoi a respinge pe mumă-sa pentru trecutul ei. [...] Îndată însă ce am intrat în relațiuni cu o femeie, nu m-am coborât cu ea, ci am ridicat-o la nivelul etic, la care eram însumi.*

În această lună scrie Eminescu poezia *Dormi!*, cu variantele *Când s-a trezit drăguța* și *Liniște* rămase postume și publicate ca atare, dedicată iubirii veroniene.

Martie 14 Eminescu prezintă în Aula universității din Iași, în cadrul prelecțiilor *Junimii* conferința intitulată *Influența austriacă asupra românilor din Principate*, material reprodus în numărul din august al *Convorbirilor literare*. Poetul a fost se pare un slab orator, căci era reținut prin structura sa când vorbea în public, dar și așa, ideile conferinței au fost de interes pentru consulul austriac acreditat la Iași, căci odată cu raportul acestuia către guvernul vienez trimite și textul conferinței în limba germană, în întregime. Gh. Panu descrie în amintirile sale, din auzite, cum s-a desfășurat prelegerea: *Nu știu prin ce întâmplare nu am asistat la ea, dar mi s-a spus că a fost deplorabilă. Eminescu nu putea vorbi în public, pe urmă forma lui era totdeauna foarte grea, iar fraza încărcată de tot felul*

de propozițiuni incidentale și de digresiuni. Fondul foarte serios, însă de multe ori impenetrabil. Mi se pare că de atunci n-a mai ținut nici o conferință; de altminterea trăind într-o lume aparte, lumea capului lui, Eminescu era indiferent, ba chiar disprețuia toate aceste manifestațiuni, pe care el le găsea ridicole.

Februarie 15 La București apare tipărită *Revista literară și științifică* condusă de B. P. Hasdeu.

Februarie 16 Pe versoul pagini 92 a cărții populare intitulată *Amartalon sotiria*, poetul notează: *Ziua de 3/13 fevr. 1976 a fost cea mai fericită a vieții mele. Eu am ținut-o pe Veronica în brațe, strângând-o la piept, am sărutat-o. Ea mi dăruie flori albastre pe care le voi ține în toată viața mea.* Volumul a fost împrumutat de poet și filologului apreciat mult de Eminescu, Moses Gaster.

Martie 15 La București apare primul număr din *Timpul* – ziar al partidului conservator. Primul director al ziarului a fost Titu Maiorescu, iar redactor, Ioan Slavici.

Aprilie 1 Cade guvernul Lascăr Catargi, în care Titu Maiorescu era Ministru al Cultelor și al Instrucțiunii, iar Eminescu este somat de noul guvern să plătească suma bursei primită în perioada studenției berlineze. Își continuă inspecțiile școlare. Când, cu toate astea este admonestat că nu a făcut aceste inspecții, răspunde ministerului în mod memorabil amestecând ironia cu faptele ca atare. Din perioada aceasta scrie Eminescu *Epistolă către homunculul Bonifacius*.

Aprilie 27 Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice trimite poetului o adresă prin care-i solicită înapoierea sumei (una sută galbeni) dată de Maiorescu pentru susținerea doctoratului.

Mai 4 Chiar dacă Maiorescu va fi numit pentru scurt timp agent diplomatic al guvernului liberal la Berlin, Eminescu este șicanat în vederea înlăturării. Acum i se cere să explice de ce nu și-a îndeplinit obligațiile de revizor școlar, iar Eminescu răspunde,

luându-i peste picior și foarte crud, între-bându-i la rându-le cu ironie, dând date și exemple concrete ce a făcut, dar interogându-i să-i arate și lui cine este acel rar exemplar care a reușit să facă mai multe ca el în acest domeniu...: *Am fost pe drept cuvânt surprins de ordinul d-voastră nr. 3.483, prin care sunt invitat de-a arăta: de ce în intervalul de la 15-31 martie a.c. n-am inspectat nici una din școlile rurale al județului Iași și ce m-a împiedecat de a-mi îndeplini această datorie? Mai întâi am căutat a justifica aceste ordine prin vreo greșeală de adresă a organelor de control din acel onorat ministeriu, căci nu știu din care articol al legii instrucțiunii s-ar putea deduce regula că revizorul, care împreună toate activitățile unei cancelarii într-o singură persoană, fiind curier, copist, registrator, administrator, examinator, etc., trebuie să fie cu toate acestea și vecinic în călătorie, încât la fiecare 15 zile să facă o revizie, și toate acestea în marginile a cei 21 ½ l.n. pentru fiecare județ. Dacă există un asemenea revizor în țară, rog a mă informa unde-i acel prețios individ, ca să apelez la vasta sa experiență și să aflu în ce mod – mai mult sau mai puțin apostolic – își îndeplinește sus-menționata datorie. Eu, din contra, știu că norma de pân-acuma este ca revizorul să inspecteze de două ori pe an fiecare școală. Considerând acuma numărul de 152 școli publice și private din circumscripția subsemnatului, împrăștiate pe o suprafață de mai multe sute de kilometri pătrați (1.143.570 m.), considerând minunatele căi de comunicație dintre comună și comună, că amândouă județele nu sunt seșe, ci pline de dealuri și păduri, că pentru inspectarea lor sunt abia șase luni lucrătoare, dacă substragem sărbătorile și vacanțele de preste an, considerând în urmă că într-o zi nu se pot inspecta conștiincios decât două școli, de vreme ce ziua școlară are numai 5 ore (ba joia numai 3), veți vedea, domnule ministru, că sarcina subsemnatului este de a inspecta de două ori 152 școli în timpul de 180 de zile, iar pentru lucrarea administrativă și de cancelarie i-ar rămâne în acest timp 28 de zile...*

Mai 8 Ioan Oteteleşanu moare la 80 de ani, dar lasă o diată ca averea lui să fie folosită la înființarea unui institut de fete la Măgurele, al cărui director va fi mai târziu, Ion Slavici.

Mai 17 Hasdeu e numit director al Arhivelor Statului.

Mai 26 poetul recomandă Ministerului Instrucțiunii Publice manualul lui Creangă *Povătuitorul la citire prin scriere*. Din epoca aceasta datează poezia *Cărțile*, dedicată maestrului său spiritual continuu:

Shakespeare! adesea te visez cu jale,
Prieten blând al sufletului meu;
Izvorul plin al cânturilor tale
Îmi sare-n gând și le repet mereu.
Atât de crud ești tu, și-atât de moale,
Furtună-i azi și linu-i glasul tău;
Ca Dumnezeu te-arăți în mii de fețe
Și-nveți ce-un ev nu poate să te-nvețe...

Versurile *Izvorul plin al cânturilor tale* Îmi sare-n gând și le repet mereu, nu sunt doar versurile care trebuie să sune din coadă, ci un adevăr incontestabil, așa cum l-a demonstrat atunci când Rossi juca vreuna din piesele Maestrului pe scenele bucureștene, Eminescu a cunoscut imediat că nu s-a respectat textul în întregime. I-a trecut cu vederea aceasta, tocmai prin faptul că jocul excelent și plin de talent actoricesc a compensat cu brio lacuna.

Acum mama lui Eminescu lasă o declarație cu caracter testamentar, prin care spune că *văzându-mă ajunsă în etate destul de înaintată și voind a limpezi afacerile ce am avut cu soțul meu, Gheorghe Eminovici, declar că de mult timp încoace mi-am luat tot ce aveam înaintea soțului meu, că D-sa nu-mi este dator cu nici un ban și că prin urmare nici nu am nici nu pot avea vreo pretențiune cu averea D-sale.*

Iunie 3 Eminescu este destituit din slujba de revizor școlar. În urma acuzațiilor lui D. Petrino, poetul va fi anchetat în legătură cu pretensele lipsuri din gestiunea bibliotecii; procesul se va încheia abia în 1878, acuzele aduse de D. Petrino dovedindu-se nefondate.

Iunie 4 Este destituit și prietenul poetului, Al. Chibici-Revneanu din postul de revizor școlar în județul Fălciu.

Iunie 13 Aflat într-o grea situație materială, Eminescu acceptă postul de redactor la *Curierul de Iași*, pe care-o va numi *Foaia vitelor de pripas*; va scrie articole pe teme politice și economice, recenzii, cronici teatrale. O singură fericire ar renaște în sufletul meu, dacă aș putea să ascund nedreptatea. Posteritatea nu vreau să afle că am suferit de foame, din cauza fraților mei. Sunt prea mândru în sărăcia mea. I-am disprețuit și acest gest e prea mult pentru un suflet care nu s-a coborât în mocirla vremurilor de azi, îi va scrie Veronicăi. Despre perioada aceasta va scrie Slavici în amintirile sale: Rămas fără nici o ocupație, în neputință de a-și plăti cel puțin o casă și masă regulată, el mai adesea se adăpostea pe la amicii săi binevoitori, cari îi deschideau casele lor.

Iulie 4 Acum se achită Gh. Eminovici de suma datorată de Șerban d-nei A. Lange, adică de 123 fr., 75 bani în aur spre despăgubire.

Perioada angajării la *Curierul de Iași* este una sinistă pentru viața publică (dar și

pentru suferința personală) a poetului: *Câțiva membrii din Junimea căutară să dea ceva mijloace de trai lui Eminescu, care deja de pe atunci începuse a străluci prin talentul său. I se găsi, cu mare greu, postul de redactor-administrador și corector chiar, la foaia publicațiilor oficiale a Curții de Apel din Iași, intitulată pe atunci «Curierul de Iași», post, deși triplu de îndatoriri, dar plătit cu respectabila sumă de 100 de lei. Abia peste câteva luni – dacă nu pare-mi-se peste un an – el obținu un spor de leafă de 50 de lei, – adică în total 150 de lei.* (Ioan Slavici)

În 9 iulie apare în *Curierul de Iași* schița *La aniversară*, iscălită Gajus, dovada ascunsă a intimității poetului cu Veronica, lucru ce va fi descoperit mai târziu în corespondența celor doi când iscăleau: unul Gajus, cealaltă Tolla. Dovada că pe unde era angajat și cu cât de puțin era plătit, Eminescu își lua în serios munca, ridicând-o la un rang superior, făcând din ea o datorie de onoare.

Iulie 28 Având nevoie de bani, Gheorghe Eminovici împrumută 1200 de galbeni și pune garanție Ipoteștii, pentru care vor iscăli drept garanți: Matei, Harieta și Aglaia, frații poetului.

August 6-18 Eminescu publică în *Curierul de Iași* nuvela *Cezara*, purtând mențiunea: *Novelă originală. Are la bază texte mai vechi, din care se păstrează în manuscrise mai multe fragmente, ce corespund capitolelor VI-VIII și alte două, în care se continuă acțiunea nuvelei. [...] Eminescu se oprește la finalul din «curierul de Iași», din considerente estetice. Poetului i-ar fi trebuit pentru definitivarea fragmentelor ce continuă acțiunea un răgaz mai îndelungat, pe care nu-l avea, încât această parte rămâne în stadiul primei redactări.* (D. Vatamaniuc)

August 16 Începând o petiție, dar lăsând-o neterminată Eminescu va scrie mai târziu pe versoul acesteia unul din versurile poeziei *O, dulce inger blând*.

August 15 Moare Raluca Eminovici, mama poetului în vârstă de 60 de ani, de cancer (rac). Este înmormântată lângă biserica familiei Eminovici din Ipotești. Poetul participă la înmormântare și este distrus, scriind cuvintele pline de greutate sufletească în poezia *O, mamă*.

...Și totuși când pe dânsa cu țărână-a
coperit-o
Părea că lumea-i neagră, că inima îmi
crapă
Și aș fi vrut cu dânsa ca să mă puie-n
groapă...
Când clopotul sunat-au, plângea a lui
aramă
Și rătăcit la minte strigam: unde ești,
mamă !
Priveam în fundul gropii și lacrimi cur-
geau râu
Din ochii mei nevrednici pe negrul ei
sicriu...

Aglaia îi va scrie lui Maiorescu: *La moartea mamei l-am văzut pentru ultima oară ca bărbat sănătos*.

Pe **28 august** compune sonetul *Sunt ani la mijloc*, făcând însemnarea: *28 aug. 876 noaptea*.

Septembrie 1 Apar în *Convorbiri literare* poeziile *Crăiasa din povești*, *Dorința*, *Lacul* și *Melancolie*; în **noiembrie** și **decembrie** vor fi publicate *Călin* (file din poveste), respectiv *Strigoii*, despre care Maiorescu scrie în **18 decembrie**: *Foarte frumoasă și admirată de toți este poezia lui Eminescu «Strigoii»*.

Octombrie 8 Apare în *Curierul de Iași* nuvela intitulată *Morella* de Edgar Allan Poe, în traducerea Veronicăi Micle sub pseudonimul *Tolla*. Probabil că la traducere a ajutat-o și Eminescu. Ori a făcut corecturi.

Pe 1 octombrie Eminescu scrie Necrologul lui Constantin Negri, trecând peste tematica foii, așa cum începuse să facă deja prin publicarea unor proze și traduceri: ... *a încetat din viață unul din cei mai nobili bărbați ai Românilor – Constantin Negri [...] Astfel pământul românesc primește în brațele sale pe copiii săi adormiți, cu aceeași blândețe ca sânul mamei;*

cel în care zac comorile trecutului nostru își adaugă câte o nouă comoară; și astfel ni se face mai scump. Dormi dulce în pământul din care te-ai născut, pe care l-ai iubit, pe care l-ai apărât toată viața și fie-ți țărâna ușoară și reamintirea veșnică. (Apud Petru Vintilă)

Octombrie 10 În *Curierul de Iași* Eminescu publică articolul intitulat *Elenismul*, extrem de bine scris și foarte documentat.

Este publicată la București lucrarea lui Titu Maiorescu – *Logica*, pe care și-o propusese în proiect chiar de la începutul anului.

Octombrie 24 La aniversarea *Junimii* se citează stăruințele făcute de Eminescu și Miron Pompiliu, *Cântec caracudesc*, spre hazul tuturor. Tot acum Negruzzi îi dedică versurile circumstanțiale din cântecelul noua direcțiune:

*Eminescule poete
Umblai prin cabriolete [...]*

Stai în gazdă la primar
Și cu primărițele
Îți încurcai ițele. etc.

Idilele cu primărițele sunt, desigur, bârfeli din partea «caracudei», dar adevărul este totuși că revizorul rumina în clătinarea brișcei amorurilor sale inestinguibile pentru Veronica sau oricare altă femeie, căci între un raport de inspecție și o statistică comparativă de cheltuieli cu întreținerea școlilor, apar în caietul său de însemnări fugitive versuri de dragoste pentru o femeie cu ochi limpezi [...] pentru una cu ochi verzi [...] sau, în sfârșit, pentru o femeie față de care, ca un nou Arvers, își tănuise cu voluptate amară iubirea:

Iubind în taină mi-am impus tăcere
Gândind tăcerea că îți place ție. (G. Călinescu)

Apare, în limba germană, primul volum din *Documente privitoare la istoria românilor*, editat de Eudoxiu Hurmuzaki, lucrare pe care Eminescu o va traduce în limba română.

P. Ispirescu – *Legende și basmele românilor. Ghicitori și proverburile*, 1 volume, introducere de B. P. Hasdeu, București.

Se naște la Hobița – Pestișani (Gorj) sculptorul român Constantin Brâncuși, cel care va revoluționa arta modernă mondială (m. 1957).

Este, din punct de vedere al creațiilor poetice, un an prodigios al lui Eminescu. Acum scrie: *De ce mă-ndrept și-acum..., Gândind la tine, Cărțile, Pe gânduri ziua..., Tu cei o curtenire..., În fereastra dinspre mare, Sonet satiric, Coborârea apelor, Ah, cerut-am de la zodii, E împărțită omenirea..., Ai noștri tineri..., În liră-mi geme și-mi suspin-un cânt, Azi e zi întâi de mai, Când te-am văzut, Verena, Femeia... măr de cerată. Tot din anul acesta este și poezia intitulată Poet:*

Să tot torni la rime rele
Cu dactile în galopuri,

Cu gândiri nemistuite
Să negrești mai multe topuri;

Și când vezi vre o femeie
Să te-nchini pân la pământ
Și de-a sta ca să-ți vorbească
Să înghiți orice cuvânt;

Nespălat, neras să umbli,
Și rufos și deșuchiet –
Toate-acestea împreună
Te arat-a fi poet.

1877

Evenimentele de la 1877, grava inimicizie, mai mult la suprafață, între liberali și conservatori, cereau o gazetă cu vâsle bune și schelet doctrinar solid. Junimiștii l-au chemat așadar pe Eminescu, care n-avea nevoie să-și însușească o doctrină politică străină de sine, ca gazetarii de profesiune, numai pentru a-și câștiga existența. (G. Călinescu)

Ianuarie 1 Apare în revista *Convorbiri literare* povestirea lui Creangă Moș Nichifor Coțcariul, apreciată la *Junimea*, dar și de Eminescu.

Ianuarie 16 Eminescu este achitat în procesul cu Petrino, satisfacție deosebită, căci privea acest lucru drept crucial, din moment ce-i solicita imperativ lui Bodnărescu să spună adevărul așa cum e el, căci este de cea mai mare importanță.

Ianuarie 23 Pentru că-i luase peste picior pe creatorii botoșăneni, Eminescu primește replica *Curierului intereselor*, care susținea sus și tare că din Botoșani a văzut ieșind multe bucăți de poezie minunată, cari fac onoare nu numai Botoșanilor, că țării întregi. Știind bine că are dreptate, gazetarul ia din nou atitudine, susținând că Noi cunoaștem aproape tot ce s-a scris în românește și susținem contrariul. Dintre cei vechi Ralet a scris mai corect, dar cu toate aceste operele lui n-au însemnătate. Între cei mai noi I. Adrian e necorect în formă și lipsit de gândiri serioase.

Februarie 13 Moare actorul Costache Caragiale, iar Maiorescu publică *Aforismele* lui Schopenhauer în *Convorbiri literare*.

Februarie 16 Eminescu scrie despre conferința lui Vasile Conta din cadrul prelecțiilor Junimii, asupra fetișismului, în ziarul condus de el (*Curierul de Iași*), următoarele: *După cum era ușor de prevăzut pentru cei care cunosc individualitatea intelectuală a acestui scriitor, prelegerea sa a fost foarte interesantă și a ținut încordată atenția auzitorilor mai mult de o oră și jumătate. Poetul era prezent și la curent cu tot ce mișca în legătură cu viața culturală, apoi și cu cea socială și politică. Astfel, pe 20 martie va publica o cronică teatrală asupra piesei Moartea lui Petru cel Mare de Eugène Scribe.*

Martie 30 Pe versoul unui afiș care anunță concertul violonistului Toma Micheru, prietenul poetului, Eminescu scrie poezia *Sătul de lucru*. Scria pe tot ce apuca, fiindcă hârtia la vremea aceea era mai greu de găsit. Dar scria în felul acesta nu numai din lipsa hârtiei, ci pentru nevoia de a nu pierde ideea.

Aprilie 24 Rusia declară război Turciei, iar înainte, pe 13 aprilie, Eminescu scrisese articolul *Neutralitatea României*.

Mai 9 În sesiunea extraordinară a Adunării Deputaților, se proclamă Independența de stat a României. În urma războiului ruso-româno-turc, armata otomană este învinsă, României recunoscându-i-se independența atât la armistițiul încheiat în ianuarie 1878, cât și la Congresul Internațional de la Berlin, desfășurat în iulie 1878.

Poetul nu publică nici o poezie în acest an. Până în luna octombrie, Eminescu își continuă activitatea de redactor la *Curierul de Iași*. Este dispus să accepte rugămintea lui Slavici de a i se alătura, la București, în redacția ziarului *Timpu*, însă nu are banii necesari mutării în capitală.

Iunie 9 În ziarul columna lui Traian apare o critică stupidă a lui Zotu împotriva *Logicii* lui Maiorescu, autorul susținând că nu este altceva decât un plagiat din Jon Stuart Mille.

Din **iulie** începe bombardarea Vidinului, iar ostașii români înfăptuiesc vitejește rolul pe care-l au sub comanda generalului Cerchez. Urmează luarea Plevnei.

Iulie 17 O evocare din epocă spune despre poet cum *a trebuit să stea până la 4 oare de ziuă, ca să poată isprăvi de scris «Fata de împărat», și cum pe masă era fel de fel de fărâmeturi, șoarecii se înădise, și pe când scria cu o peniță ce scârțâia ca tăvăitul șoarecilor, ei săriră pe masă și să adunare împrejurul condeiului său, și dacă văzură că nu pricep ce e acolo, fiecare se retrasă căutându-și de treabă.*

În anul acesta lui Ion Creangă i se mai publică în *Convorbiri literare*: *Povestea lui Stan Pățitul* (aprilie), *Povestea lui Harap Alb* (august) și *Fata babei și fata moșneagului* (septembrie).

August 12 Gazetarul și omul de cultură Eminescu îi ia apărarea lui Maiorescu, în deplină cunoștință de cauză, împotriva dr. Zotu, spunând pe bună dreptate că toate cele susținute de autor nu sunt altceva decât *Insinuări, bâiguiri confuze despre cosmopolitism, bănuieli de neștiință, acuzări de plagiat, toate aceste se aruncă asupra unui spirit care în fiecare șir e de transparență cristalului și nu lasă nimănui îndoieli asupra celor ce voia să zică.*

August 21 Cunoscutul pictor român Nicolae Grigorescu ia hotărârea de a pleca pe front, așa cum altădată Enescu le va cânta răniților din spitale, pentru a lua schițe de la fața locului și a le immortaliza în tablouri. Unele au rămas doar în stadiu de schițe, altele au fost zugrăvite pe pânză cu mult și nobil talent.

Octombrie 9 Se deschide stagiunea Teatrului Național din București, deși ostașii români luptă contra trupelor turcești.

Octombrie 12 Chemat insistent de Slavici la București, Eminescu răspunde tranșant: *N-am cu veni. Asta m-a făcut să-mi țin gura până-acum – 100 de franci am pe lună; din ce dracu să plec?*

Noiembrie 2 Maiorescu îi scrie lui Negruzzi: *Fă bine, spune să se trimeată banii adunați lui Teodor Rosetti. Căci Eminescu continuă a muri de foame – agonia poezilor români.*

Ca urmare a deselor solicitări ale lui Slavici, rămas singurul redactor al *Timpului*, Maiorescu decide chemarea la București a poetului și numirea lui în redacția ziarului. Ioan S. Ionescu scrie despre modul de lucru al poetului-gazetar: *El scria cronicile și bucățile literare cele mai bune chiar când era vuietul cel mai mare în cancelarie, și dacă îl întrerupeai în mod liniștit, el nu-și pierdea șirul, imediat ce l-ai fi sucălit, sau îl necăjeai prea din cale afară, el nu mai putea să continue scrisul întrerupt decât mult mai târziu.*

Decembrie 11 Data apariției, în *Timpul*, a primului articol eminescian din seria *Icoane vechi și icoane nouă*. Cu o lună în urmă, notase în manuscrisul 2256, f. 50 lucruri hazlii de genul. *D. Michailis Eminescu, vecinic doctorand în multe științe nefolositoare, criminalist în sensul prost al cuvântului și în conflict cu judecătorul de instrucție, fost bibliotecar când a și prădat biblioteca, fost revizor școlar la școlile de... fete, fost redactor en chef al foii vitelor de pripas și al altor jurnale necitite... Gazetarul continuă seria de articole în Timpul, abordând teme diferite.*

Apare volumul *Ostașii noștri* de Vasile Alecsandri.

Se vede că glumele, ironiile și hazul au fost bine primite în acest an, în ciuda încordării de pe malul Dunării, întrucât Creangă îi scrie prietenului său la București așa: *Bădie Mihai, // Slava domnului c-am primit vești de la tine. // Eu te credeam mort și mă luam de dor cu amintirile, când erați în jurul meu, tu, Augură cel blestemat, Conta și alții cari acum vă fuduliți prin Capitală alături cu ciocoi, mânca-i-ar câinii, că sunt fii lui Skaraofki, și pe voi norocul și binele. // De ce lași pe Veronica să se zbu-ciume? // Te-am așteptat de Crăciun să vii, dar... beșteleu, feșteleu, că nu pot striga văleu, și cuvântul s-a dus, ca fumul în sus și de venit n-ai mai venit.*

1878

Ianuarie 2 Se pare că umorul continuă și în anul acesta căci I. L. Caragiale scrie în «*Calendarul Claponului*» pe anul 1878 că *Frigul pentru cei fără paltoane e cu 15 grade mai mare decât pentru cei împaltonați.*

În sfârșit, în 1878, când fu să se acorde evreilor, sub presiunea Congresului de la Berlin, un anume îndreptățit regim de drepturi cetățenești, Eminescu, contrariat, ar fi declarat vociferând că se va expatria în Asia sau în America. Și totuși, poetul nu era antisemit, cum se mai susține și astăzi în unele cercuri închise ori oculte, scria limpede că era departe «*de-a urî pe evrei*», osândind violențele împotriva lor, ci aplica doar o teorie sui generis a muncii, rezultată dintr-o confuzie paradoxală de marxism și conservatorism utopic, prin care osândeau păturile ce speculau capitalul fără a produce sau exploata munca altora. «*Că sunt și evrei ce merită egala îndreptățire, cine o contestă ?*» (G. Călinescu)

Poetul gazetar nu rămâne indiferent la aluziile strâmbe aduse în presă de contemporani, în legătură cu originea sa, așa încât scrie în *Timpul* un răspuns pe măsură: *Ba o foiță care-și macină palavrele tot la moara «Românului» ajunge să se anine până și de persoana colaboratorilor «Timpului». Că unul e ungurean, că celalt a fost corist la teatru. Dar asta nu e supărare – pot să înșire mult bine asemenea filosofii și să se intereseze cu de-amănuntul de viața noastră privată, în care nu vor găsi nici umbră de faptă rea. Că unu-i român din Ardeal, că celălalt în copilărie cântăva vreme a legat cartea de gard și și-a făcut mendrele prin actori, nu dovedește nimic rău nici în privirea caracterului, nici în privirea inteligenței lor. Dacă vor cerceta și mai departe, vor găsi că unul a legat araci în via părintească și că celălalt a ținut coarnele plugului pe moșia părintească și la urmă, că amândoi sunt viț de țaran românesc, pe care nu-l faci străin nici în ruptul capului și pace bună...*

Încă se desfășoară lupte grele la Vidin, iar presa română sesizează înconjurarea localității de către armata noastră. Eminescu își ascute pana împotriva liberalilor: *Articolele lui Eminescu, păstrând ordinea de*

totdeauna a gândirii și stilul impecabil, se distingeau acum printr-o vehemență spumegătoare. Violența este de altfel, pe zi ce trece, culoarea sufletului eminescian, și proza politică, poeziile, scrisorile și elocuția orală sunt întretăiate de furie și invectivă împinsă până la mizantropie. (G. Călinescu)

Pe **20 ianuarie** Ernesto Rossi, în București, dă o primă reprezentare cu piesa lui Shakespeare, *Othello*, la care Eminescu este prezent. Va continua cu *Hamlet* la Teatrul Național, în **24 ianuarie**.

În **28 ianuarie**, se vede cât de bine știa Eminescu pe Shakespeare din moment ce scria aceste rânduri: *Cu multe schimbări făcute scrierii asemenea am trebui să nu fim înțeleși. Dar mulțămitori precum suntem pentru arta adevărată, renunțăm de mai înainte de a-l vedea pe Shakespeare interpretat ca întreg; așa îl văd ochii sufletului nostru și ne declarăm cu asupra de măsură învinși de jocul puternic al marelui italian. Atât de mult succes are actorul italian și este atât de apreciat încât Maiorescu organizează o recepție la el acasă în onoarea actorului.*

Februarie 7 În sala Palatului administrativ are loc concertul violonistului Toma Micheru.

Februarie 10 Gh. Eminovici vinde lui Cristea Marinovici din Botoșani moșia sa cu suma de 8200 de galbeni austrieci din care primește un avans de 2000 de galbeni.

Februarie 10 Eminescu trimite lui Iacob Negruzzi un grupaj de poezii (*Povestea codrului, Povestea teiului, Singurătate și Departe sunt de tine*), ce va apare în numărul din martie al *Convorbirilor literare*. Cu această ocazie aflăm din scrisoarea trimisă odată cu poeziile chinul lecturării poeziilor la *Junimea*, într-o atmosferă pe care poetul n-a uitat-o nici după ce era apreciat, darămite atunci când era întrerupt din citit: *Spun drept că n-aveam de gând a mai tipări versuri. Această cură radicală de lirism o datoream Junimii din Iași, căci desigur că pentru convulsiuni lirice răsul e cel mai bun și – cel mai rău.*

Atârnă adică totdeauna de valoarea ce este-n ele și de valoarea ce le-o dă autorul. Acest din urmă punct e mai cu seamă important, nu pentru deșertăciunea personală (departe de mine aceasta) dar pentru convingerea, că lucrezi sau nu în zădar. Eu sunt scriitor de ocazie și dacă am crezut de cuviință a statornici pe hârtie puținele momente ale unei vieți destul de deșerte și de neînsemnate, e un semn că le-am crezut vrednice de aceasta. Și dacă până acum, poetul dădea libertate celor ce trimitea producțiile sale poetice să schimbe tot ce vor în el, acum iată cât de imperativ este: I Să nu se schimbe o iotă din ceea ce am scris, căci îndată ce ies tipărite sub iscălitura mea, răspunderea greșelilor mă privește pe mine; II să se tipărească tuspătru deodată; III să nu aibă în marginea putinții nici o greșală de tipar.

Februarie 26 Maiorescu însuși își ia răspunderea de a merge cu Eminescu la fotograf, dar menționează faptul că mai înainte însă la bărbier să se radă. Apoi ține să facă o remarcă dezamăgitoare pentru el, care era un pedant: *La boheme roumaine...* Dar mai importantă decât indiferența ce-o avea omul Eminescu față cu lumea înconjurătoare, dar și cu persoana sa, este reacția poetului atunci când citea la *Junimea*: *...nici nu-i păsa de poeziile lui când le cetea în junimea și li se făcea câte-o observație, asculta zâmbind – apoi spunea liniștit: o să mai văd eu acasă. Ce nu însemna deloc că nu lua în considerație observările făcute. [...] Cât despre articolele lui din «Timpul» erau scrise întotdeauna după convorbiri îndelungate spre pildă cu Titu Maiorescu. Țin minte vecinicul: «și nu fii prea violent, rămâi politicos» – atunci Eminescu își vărsa focul indignării pe când dejuna împreună la noi. Versurile de mai jos vorbesc de la sine în legătură cu unii membrii ai cenaclului:*

Și tot mai bună soartă decât la

Convorbiri

Ca nimeni să citească a tele izvodiri

La ce mânjești hârtia în șiruri măsurate

S-o dai pe-a caracudei mânoaie

nespălate

Și pierzi a ta viață și creierul îl storci

Zvârlind mărgăritare în troaca unor

porci. (Apud Petru Vintilă)

Februarie I.L. Caragiale este adus de poet ca redactor la *Timpul*; totodată, el este prezentat și cenaclului junimist bucureștean.

Martie 3 Se semnează tratatul de pace de la San Stefano între Rusia și Turcia.

Aprilie 29 Moare D. Petrino, cel care-l acuzase pe nedrept pe Eminescu de lipsuri în biblioteca ieșeană. Cu toate acestea, necrologul făcut de Eminescu în *Timpul* este unul ce uită toate ale omului Petrino, îndreptându-se către cele pozitive: poezia acestuia.

Iunie 4-15 La Paris se derulează Congresul literar internațional al cărui cuvânt de deschidere îi aparține lui Victor Hugo.

Ceva însă în legătură cu Ipoteștii se frământa în capul lui Eminescu. Își făcea socoteala că ar fi putut scăpa de povara gazetăriei cultivând pământul țărănește, ca tatăl său ? Voia să salveze moșia părintească dintr-un sentiment de tradiție familială ? Probabil și una și alta. De aceea poetul rumega fel de fel de planuri spre a recupera Ipoteștii: să se însoare, să ia bani cu împrumut pentru bătrân de la Știrbei (?) sau de la creditul funciar, urmând ca dobânzile să le plătească el (ms. 2266, coperta 2). [...] Eminescu fu văzut de procurând, nu se știe de unde, suma de 2.000 de lei spre a o trimite fratelui [Niculae n. n.]; dar se poate ca banii să fi avut altă întrebuințare în legătură cu proiectele economice asupra Ipoteștilor. (ms 2255, f. 333, 334) (G. Călinescu)

Iulie-august Convins de prieteni, Eminescu pleacă în concediu pentru refacearea sănătății; în răstimpul șederii sale la moșia din Florești-Dolj a lui N. Mandrea, poetul traduce, din însărcinarea Ministerului Cultelor, primul volum din lucrarea lui Eudoxiu Hurmuzaki *Fragmente din istoria românilor*, apărută în limba germană. Pleacă întunecat oarecum de boală, solicitându-i-se traducerea, fapt pentru care i s-au plătit câteva mii de lei. A rămas însă, ca

aceasta să fie singura carte, pe care o ia cu dânsul, – căci cărțile, pe care le cetia, erau dușmanii lui... adaugă Slavici în amintirile sale.

Întors în București, poetul se mută la Slavici. Anul acesta este un an de intensă activitate jurnalistică la *Timpul*. În articolele sale pe teme social-politice, Eminescu susține, în manieră personală, doctrina conservatoare a dezvoltării organice a societății românești, polemizând în permanență cu gazetele liberalilor. *Formele fără fond* sunt combătute de poet și în articolele dedicate literaturii, istoriei, filologiei și filosofiei.

August 4 Eminescu începe o serie de articole pe tema Dobrogei: *Drepturile noastre asupra Dobrogei, Colonizarea Dobrogei, Organizarea Dobrogei, Norme pentru organizarea Dobrogei, Organizarea Dobrogei și tinerimea noastră franțuzită* etc.

Tot în **august** poetul îi vizitează la București Ștefanelli și Vasile Morariu, prilej de aduceri aminte și de veselie: *Măi băieți, așa de voios n-am fost decât în Viena când petreceam cu voi, își aduce aminte Ștefanelli c-ar fi mărturisit poetul.*

Septembrie 2 Gazetarului îi apare în *Timpul* editorialul intitulat *Ca la noi la nimeni: O mulțime de oameni se mișcă pe această scenă bizară, pe care toate sunt cu puțință afară de un singur lucru: onestitatea.*// *Autori care nu știu a scrie o frază corectă (vezi Pseudo-Ureche), oameni de stat cari nu pot justifica nici săvârșirea școalei primare, advocați fără știrea lui Dumnezeu, pictori orbi și sculptori fără mâini, generali cari nu știu citi o hartă, subprefecți ieșiți din pușcărie, legiuitori recrutați dintre stâlpi de cafenele, jucători de cărți și oameni cu darul beției, caraghioși care înaintea erei liberale vindeau bilete la «café chantant», iată banda ocultă care guvernează azi România, bandă care, până mai ieri republicană până la comunism, astăzi crează decorații, împărțindu-le între ei cu profunzime; ieri voind a răstoarne pe Domn, azi ticluiesc rege; ieri proclamând republică la Ploiești, azi joacă cu aceeași măiestrie pe lingușitorii Curții.*

Noiembrie 11-13 Maiorescu, Eminescu, Slavici și Caragiale se află la Iași pentru aniversarea a 15 ani de la înființarea Societății *Junimea*. Pentru poet, este unul din rarele prilejuri de a se reîntâlni cu Ion Creangă. Maiorescu a venit cu șase alții deodată, între care I.L. Caragiale care atunci a făcut întâia sa apariție în *Junimea* și spre marea noastră petrecere ne-a citit așa de bine piesa sa «O noapte furtunoasă» că ne-am prăpădit cu toții de râs. (Iacob Negruzzi)

Decembrie 9 Apare editorialul eminescian intitulat *Cauzele relelor noastre: lipsa de muncă*, de unde se vede claritatea concepțiilor sociale ale poetului. Iar în **17 decembrie** Eminescu scrie luându-l în răspăr pe V.A. Urechia: *L-am luat de atâtea ori pe domnul acesta în zeflema, încât ne pare rău, că i-am creat acest soi de popularitate, căci dumnealui e din oamenii aceia, căroră, asemenea vestitului Barnum, confratelui său american, nu le prea pasă, dacă reputația e bună sau rea, numai să se vorbească în genere de dânsii. Zgomotul odată*

făcut, știe d-lui să-l aibă pe căile ce-i priesc... Nici versurile poetului nu slăbesc un asemenea exemplar... acultural.

Între **1878-1881** sânt publicate cele trei volume din *Cuvente den bătrâni* de B.P. Hasdeu, lucrare de referință a filologiei române moderne.

1879

Apare la editura Socec primul volum din *Fragmente din istoria românilor*, tradus de Mihai Eminescu.

Ianuarie 4 Ziua de naștere a lui Mite Kremnitz, când împlinește 30 de ani: *În ziua aceea el veni cu totul intimidat și-mi aduse o carte legată în piele roșie, în care-mi scrisese o poezie făcută ad-hoc: «Cu mâine zilele-ți adaugi, cu ieri viața ta o scazi etc.» Eram nespus de mândră, mă simțeam favorizată și credeam că am chemat prin calda mea simpatie un suflet la o nouă creație.*

Mite Kremnitz, cumnata lui Maiorescu, inspiră poetului o pasiune trecătoare. Amintirile acesteia sunt suspectate astăzi de unele exagerări și inadvertențe. Doritoare să fie în centrul atenției, autoarea mistifică unele adevăruri. Totuși multe sunt veridice în relația dintre cei doi, așa cum veridic este faptul că Eminescu îi propune să lucreze împreună la un dicționar etimologic al limbii române, recomandând construirea unei cutii mari cu 24 de compartimente, adică tot atâtea câte litere sunt în alfabetul român, pentru fișe. *Cu ce avânt lucram noi, câtă veselie îi provocau greșelile pe care le făceam din când în când și pe care le putea corecta, spune Mite în Amintirile sale fugare despre Eminescu.*

Ianuarie Are loc la București premiera comediei lui I.L. Caragiale *O noapte furtunoasă*; Caragiale își citise piesa la Iași, în ședința aniversară a Junimii. Zoe Mandrea, soția junimistului Nicolae Mandrea va scrie că *teatrul era plin și piesa avu un succes complet și meritat.*

Februarie 1 Apar în *Convorbiri literare* poeziile: *O, rămâi, Pajul Cupidon și Pe aceeași ulicioară...*

Martie 14 Se naște marele fizician Albert Einstein.

Martie 24 Apare editorialul nesemnat, dar scris de Eminescu, intitulat *Panglicăria liberală și vertebrele din Sfatul țării*. În ianuarie, tot în *Timpul*, Eminescu scria: *Dacă cineva în țara noastră nu se pricepe la nimic, tot se pricepe la ceva: se face liberal, strigă prin mahalale contra reacționarilor, jură în numele trinității Rosetti-Brătianu-Carada, se face luntre și punte la alegeri, făgăduind unuia că-i va pune nepotul în slujbă, altuia că i se va arenda o moșie a Statului fără și – patria e mântuită.*

Aprilie 23 Noul proprietar al Ipoteștilor îi îngăduie lui Gheorghe Eminovici să rămână la Ipotești ca tovarăș în exploatarea moșiei, contra sumei de 10.000 lei pe an.

Iunie 15 Maiorescu are intuiția bolii poetului și notează în jurnal: *Grea epocă Eminescu.*

August 4 Moare profesorul universitar Ștefan Micle, soțul Veronicăi Micle. La rugămintea acesteia, Eminescu o va ajuta în demersurile făcute la Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii pentru obținerea pensiei de urmaș. Scrisoarea poetului este relevantă: *Tu știi prea bine, că nici să te amăgesc nu voi, nici îmi pare bine de pierderea ce-ai suferit-o, și Dumnezeu știe, de n-aș muri ca s-o fac nefăcută. Tu știi asemenea, că nu fericirea mea o am în vedere, și că doresc toate nefericirile cu putință, da – aceasta ar putea fi prețul fericirii tale. Tu știi dar bine, că nu voiesc fericire și deși tu ești în stare a-mi da – și numai mie – mai mult decât ai tu însăși, tu care în zâmbete neînsemnate pentru altul, pe mine mă îndumnezeiești, totuși am renunțat de mult de la toate și fii cu toată fericirea, care pentru mine e una cu persoana ta; eu aș putea să mor, nedorind alt nimica decât liniștea ta. Dumnezeu nu e în cer, nu-i pe pământ; D-zeu e inima noastră.*

Septembrie 1 Apar în *Convorbiri literare* poeziile *Atât de fragedă..., De câte ori iubito..., Rugăciunea unui dac.*

Septembrie 5 Veronica Micle sosește la București, unde rămâne până la jumătatea lunii octombrie, ocazie de a fi mai mult timp alături de Eminescu. La rândul său, poetul o va vizita la Iași în luna noiembrie; este una din perioadele faste a relației celor doi. Cum arăta Eminescu în perioada de la salahoria *Timpului*? Ne-o arată Matei, fratele mai mic: *Ca fizic, Mihai era mai scurt ca mine, eu am talia 1,68, el era cu vro 2-3 centimetri poate și patru, mai scurt, avea o musculatură herculeană, piciorul la scobitura talpei era plin (Platfuss cum zice neamțul) însă nu-l jena deloc la mers. Păr negru ca corbul, fața un brun alb. Pălăria lui favorită era semi-joben, mergea totdeauna cu privirea în pământ, cu capul puțin aplecat în jos și mai totdeauna gânditor. Somnul îi era neregulat, aci citea de cu seară până răsărea soarele, aci dormea de cu seara până la amiază și uneori și până la 1 și 2 p.m. – Piciorul și mâinile mici, ca ale mamei, dinți regulați și de culoare gălbie, când râdea, râdea cu poftă, și râs sincer. Pe când*

era la «Timpul», joben întreg nu punea decât când venea Veronica de la Iași. Prietenii lui, Teodor Nica, Chibici, Slavici, Burghilea (cumnat cu generalul Cerchez și fost consilier la Curtea de Compturi) cum îl vedeau cu joben, îi strigau: «A venit Veronica !!!

Septembrie 30 Are loc la București premiera piesei lui V. Alecsandri *Despot-Vodă*.

Octombrie 1 Sunt publicate în *Convorbiri literare*: Sonet 1 (*Afară-i toamnă, frunza-mprăștiată*), Sonet II (*Sunt ani la mijloc*), *Freamăt de codru, Revedere*, Sonet III (*Când însuși glasul gândurilor tace*), *Despărțire* și *Foaia veștedă* (după Lenau).

În această lună Ion Ghica începe publicarea, în *Convorbiri literare*, a *Scrisorilor către V. Alecsandri*; în volum, *Scrisorile* vor fi editate în 1884, la București.

Octombrie 25 Eminescu începe o campanie de presă în vederea răscumpărării de către statul român a drumului de fier, o afacere murdară a unor trădători și îmbogățiți pe spinarea statului român.

În acest an Mite Kremnitz scrie nuvela *Ein Lebensbild*, cu un portret reușit al poetului, iar Caragiale compune farsa *Conu Leonida față cu reacțiunea*.

1880

Boala lui Eminescu din acest timp era întărită și de munca istovitoare de redacție, care nu-i dădea răgaz. El era nevoit să rămână în București și vara, pe călduri, spre a redacta o gazetă pe care patronii latifundiari uitau s-o subvenționeze. În vreme ce mai toți – Maiorescu îndeosebi – plecau la băi în străinătate, poetul, străbătând zilnic trotuarele încinse, se înfunda în duhul de cerneluri al redacției și uneori al tipografiei. «– Uf, nu mai pot, nu mai pot – se plângea câteodată vreunui prieten – aș vrea să mă duc undeva la țară, să mă odihnesc vro două săptămâni... (G. Călinescu)

Ianuarie 20 Apare la București revista *Literatorul*, fondată și condusă de Al. Macedonski, revistă promotoare a simbolismului în literatura română.

Februarie 5 La Brăila se căsătorește Matei, fratele poetului cu Matilda Ilian, profesoară de istorie la Externatul secundar de fete. Mihai primește cu întârziere invitația de a participa la ceremonie, dar îi scrie Harietei că nici nu a putut, nici nu are dispoziția necesară unei astfel de petreceri, așa încât o roagă pe ea să-i transmită felicitările de rigoare. De unde se vede cât de preocupat era gazetarul în această perioadă încât nu-i mai rămânea timp și pentru uzanțele politeții; cu atât mai mult cu cât ele se... spălau în familie.

Februarie 16 Maiorescu își începe un ciclu de conferințe la Ateneul Român pe teme diferite: *Despre cunoașterea de sine și cunoașterea altora*, *Înțelesul cuvintelor*, *Despre visuri*, *Artele în educațiune etc.*

Aprilie 1 Apare în *Convorbiri literare* poezia *O, mamă...*, singura poezie eminesciană publicată în acest an. Situația materială a poetului rămâne precară și la București, în ciuda faptului că avea o slujbă sigură la ziarul patronat de conservatori. Munca epuizantă, dese schimbări de locuință și permanentele griji materiale duc la agravarea problemelor de sănătate. ...am avut atât de lucru zilele acestea, îi scrie poetul Harietei, încât nu m-am putut urni din loc. Ba mi-am legat cărțile în teancuri ca să mă mut, ba mi-am căutat casă, și pe lângă toate astea mai sunt și bolnav și trupește, dar mai mult sufletește. [...] Poate la toamnă... Dar să nu mai vorbesc nu de toamnă, ci nici de ziua de mâni... lumea-i schimbăcioasă și toate visurile noastre și nădejdlile sunt făcute, ca să se spulbere în vânt. Veselia de altădată se transformă în pesimism crud și crunt: Toamna anului e una pe an, apoi-i urmează primăvara. Toamna vieții vine fără să știi când, nici de unde... numai vezi că totul a trecut pentru a nu se mai întoarce. Și-apoi se simte omul bătrân, foarte bătrân și ar vrea să moară.

Mai 2 Cristea Marinovici achită ultima rată din contractul cu Gh. Eminovici în vederea vinderii moșiei de la Ipotești.

Chitanța scrisă menționează că această ultimă rată reprezintă *dota fiicei mele Aglaia căsăt. cu Ioan Drogli.*

Mai 21 Se naște poetul Tudor Arghezi (m. 1967), care într-o prefață la volumul de *Poezii* (Eminescu) scrie unele dintre cele mai atrăgătoare, mai profunde și mai frumoase cuvinte, creând o imagine unică în literatura noastră: *A vorbi despre poet este ca și cum ai striga într-o peșteră vastă... Nu poate să ajungă vorba pana la el, fără sa-i supere tăcerea. Numai glasul coardelor ar putea sa povestească pe harpă și să legene, din depărtare, delicata lui singurătate slavă.*

Este timpul când Slavici scrie în amintirile sale că în timpul când locuia pe la biserica Sf. Constantin, Eminescu era hotărât s-o ieie în căsătorie pe Veronica Micle, care rămăsese văduvă. Și-a schimbat însă [...] gândul, căci după un timp oarecare a părăsit locuința aceea și s-a mutat la mine în Podul Mogoșoaiei. De acum datează un aforism al poetului: *Un amor care se sfârșește cu amicitie nu a fost amor.* Poate că Slavici nu fabulează când povestește cum Eminescu și-a făcut cruce la plecarea Veronicăi, spunând că a scăpat definitiv de ea...

Iunie În relația poetului cu Veronica Micle intervine o ruptură, datorată și opunerii manifestate de Titu Maiorescu față de proiectul căsătoriei celor doi. În pofida acaparantei activități gazetărești, Eminescu găsește răgazul de a reveni asupra vechilor proiecte literare din perioada ieșeană. Așa cum o atestă manuscrisele, din acest an datează primele încercări ale viitorului poem *Luceafărul*.

În această lună apare tipărită piesa lui V. Alecsandri, *Despot-Vodă*, la București, iar lui I.L. Caragiale, *Conul Leonida* față cu reacțiunea.

Acum Eminescu trăiește nefericitul episod al iubirii neîmpărtășite față de Cleopatra Poenaru: *Eminescu fu impresionat, spune N. Petrașcu, de frumusețea ei căutând ocazia de a o revedea. Dar d-a Leca, fie din motive ce nu le putem ști, fie că pentru ea un ziarist și un poet, om modest în toate ale lui, nu o putea*

interesa, fie că inima ei nu era liberă, fie că nu simțea nimic pentru Eminescu, era indiferentă la gândurile lui.

Noiembrie 5 Se naște scriitorul Mihail Sadoveanu (m. 1961), cel care mai târziu va recita cu un dulce grai moldovenesc poeziile lui Eminescu.

Decembrie 14 Tentativă de asasinat asupra prim ministrului Brătianu, la București, iar Pogor și Ianov demisionează din funcțiile de primar și ajutor de primar, la Iași.

Dacă s-a văzut cum citea Eminescu, este interesant să aflăm cum scria poetul: *Ca scriitor Eminescu strica multă hârtie, căci făcea multe corecturi mai ales în ceea ce privea alegerea vorbelor și ținea să dea la tipografie manuscris curat și citeț. Articolele pentru «Timpul», le scria de obicei acasă, le cetia cu glas tare, apoi le scria. Mai nainte apoi de a le da la tipar i le cetia apoi cuiva și, dacă nu era mulțumit cu ele, le prescria din nou. Împrejurul mesei lui de scris era deci mereu plin de hârtii rupte... Or fi știind contemporanii noștri acest aspect ?*

1881

Anul acesta este dominat de apariția *Scrisorilor* lui Eminescu. Numai *Scrisoarea V* apare la 1 februarie 1890, postum. Eminescu apelează la forma aceasta, combinând versul lung cu proza gazetărească de înfierare a racilelor societății.

Apare la Leipzig volumul *Poezii* românești, tradus în limba germană de Carmen Sylva, editat și completat de Mite Kremnitz. Din creația lui Eminescu sunt incluse un număr de 18 poezii.

I.L. Caragiale părăsește redacția ziarului *Timpul*, urmat la scurtă vreme de I. Slavici, astfel încât redactarea ziarului rămâne toată în sarcina lui Eminescu. De acum înainte, cum și așa timpul lui se drămuia cu minutul, de acum poetul va trăi și mai intens în tot ce făcea. Cu toate acestea, *Scrisorile* nu-i dădeau pace nopțile mai ales. Și toți se întreabă de ce a sfârșit Eminescu atât de tânăr...

Ianuarie 1 *Convorbirile literare* publică prima parte a *Amintirilor din copilărie* de Ion Creangă; în aprilie va apărea și cea de-a doua parte. La rugămintea prietenului său, Creangă, Eminescu reproduce *Amintirile din copilărie* și în *Timpul* (numerele din 23 și 17 ianuarie).

Ianuarie 7 Se naște, la București, poetul Ion Minulescu.

Februarie 9 Moare F.M. Dostoievski. La noi, pe **25 și 26 februarie** mor scriitorii: Cezar Bolliac (n. 1813), Aug. Treboniu Laurian, ambii apreciați de poet. Lui Bolliac, pe care-l menționase în *Epigonii*, îi scrie un necrolog în *Timpul*, în care gazetarul spune că *a fost un prozator energic, un publicist din cei mai citiți și prețuiți*.

Februarie Veronica Micle publică în *Convorbiri literare* pastelul *Lac-oglinďă*, elogiul în presa vremii.

Martie 18 Eminescu îi scrie tatălui său, răspunzându-i la o scrisoare în versuri, în care îi transmite că ar dori din toată inima să vină acasă, *de-aș găsi vrun om de încredere care să-mi ție locul, căci negustoria asta, pe lângă că n-aduce nimic, nici nu te îngăduie să închizi o zi, două dugheana și să mai iei lumea-n cap...*

Martie 20 Se citește în cenaclul *Junimii* bucureștene *Scrisoarea III*. Gh. Panu își amintește că *faimoasa satiră din care o parte nu era decât un pamflet contra liberalilor și în special contra lui Costache Rosetti. Se înțelege că am gustat cu toții partea eroică privitoare la Mircea cel Bătrân și clasicul dialog a lui Mircea cu sultanul. Se stârnește și un scandal, dar satira a rămas de referință în literatura română*.

Aprilie 1 În *Convorbiri literare* lui Eminescu i se publică *Scrisoarea II*. Tot în această lună, Samson Bodnărescu face demersuri să-l aducă pe Eminescu la Pomârla ca profesor și apelează, în acest sens, la ajutorul lui Maiorescu. În data aceasta se naște poetul Octavian Goga.

Mai 1 Apare tipărită, în revista *Convorbiri literare* *Scrisoarea III*.

Mai 10 Ziarul *Timpul* reproduce *Scrisoarea III*, în locul articolului politic pe care îl semna poetul. Eminescu încă o mai modifică, doritor cum era de perfecțiune și o publică cu modificările respective.

Iunie 19 Venit la București pentru un tratament medical, bătrânul Eminovici îl vizitează pe poet. Acum abia își dă seama căminarul cât de valoros gazetar și poet, cât de apreciat cunoscător de cultură universală este fiul său, pe care-l lua în derâdere, adresându-i de câte ori avea ocazia, apelativul *poet*, în sensul lui pierde vară, așa încât, ros probabil de remușcări, îi va face cadou un ceas de aur și un inel cu monogramă, pe care poetul le-a păstrat toată viața. Acum tatăl poetului primește informații de la Ipotești, de la Niculae, care îngrijea moșia: *grâul în mare parte e cam culcat. Orzul puțin îndreptat și cam cu tăciune...* Așadar vești proaste pentru agricultură.

Iulie 1 Apare revista *Contemporanul* condusă mai întâi de V.G. Morțun apoi de Constantin Dobrogeanu-Gherea.

Iulie 3 Veronica Micle publică în *Familia* poezia *Soarta mea*.

August 19 Se naște la Liveni (Botoșani) compozitorul, violonistul, pianistul, dirijorul și profesorul George Enescu (m. 1955).

Septembrie 1 Lui Eminescu i se publică *Scrisoarea IV* în *Convorbiri literare*, în timp ce în *Timpul* ducea campania împotriva străinilor: *Dar în București și în orașele de pe marginea Dunării s-a ivit un element etnic cu totul nou și hibrid, care ne-a furnizat generația actuală de guvernanți... Acestea sunt rămășițele haimanalelor de sub steagurile lui Pastoantoglu și Ypsilant și resturile numeroase ale cavalerilor de indusrtie din Fanar. Din această seminție nouă fac parte oameni ca Giani, Carada, C.A. Rosetti, Phereckidis, srurie ș al. Toată spuma asta de fanarioți novisimi, cari s-au pripășit în țară de 50-60 de ani încoace, formează naturalmente elementul de disoluțiune, demagogia României. Și pentru a nu se crea confuzii, Călinescu adaugă: În fond, Eminescu nu făcea proces de*

origine, ci explica în aprinderea polemică nesinceritatea «democratică» și parvenitismul politicienilor, «fanariot» fiind sininim, pentru el, cu aventurier neproductiv, trăind din vorbărie sterilă.

Pe 4 septembrie se naște George Bacovia (m. 1957). Poezia lui Eminescu, *Privesc orașul furnicar* este singura poezie cu tematică citadină din întreaga creație a poetului și care anticipează bacovianismul.

Septembrie 17 Bun cunosător al evoluției/involuției școlii, dar și a limbii predate în școli, Eminescu izbucnește în *Timpul*, scriind: *Limba românească ați fost șters-o din licee, voiți s-o ștergeți și din școala rurală, cu toată comoara ei de locuțiuni, de proverbe, cu toată comoara ei de forme și gingășia de simțiri ? [...]* Vreți să înlocuiți pe Alecsandri cu Ceasurile de mulțumire ale lui C.A. Rosetti, pe Donici cu *Kolecțiunea de poezii ale lui Serurie*, pe Gr. Alexandrescu cu *Orele de repaos ale lui Radu Pătărlăgeanu*?

Cu excepția perioadei când va reveni asupra proiectatei căsătorii cu Veronica Micle, Eminescu locuiește cu chirie la Slavici, începând cu 1881.

Septembrie este luna când Veronica Micle este cerută în căsătorie de poetul bucureștean Iuliu Roșca, dar Veronica mai întâi amână răspunsul, apoi îl refuză, scriindu-i: *Nu lua această mărturisire în nume de rău, însă în București e cea ființă care-mi poate da și moarte și viață, și pe care cu tot dorul ce aș avea să o văd, mi groază, mă tem de mine însămi, e vorba de Eminescu, pe care aș vrea să-l uit și pot în Iași; ce va fi când s-ar întâmpla să-l văd – nici eu nu știu...*

Lui Ioan Slavici îi apar la București, la Editura Socec, *Novele din popor*.

Noiembrie 1 Se naște Eugen Lovinescu, criticul sincronismului de mai târziu, iar Titu Maiorescu publică în *Convorbiri literare* studiul *În contra neologismelor*.

Noiembrie 8 În timp ce juca pe scenă faimosul rol dublu din piesa *Curierul de Lyon* (Lessurque și Dubose), Mihail Pascali primește vestea morții fiicei sale. Din acea zi Mihail Pascali nu mai joacă, până la moartea sa, decât cu totul sporadic. (Petru Vintilă)

Decembrie 24 Se organizează pom de Crăciun la Maiorescu acasă, unde gazda îi oferă lui Eminescu volumul *Legiuire a pre înălțatului Ioan Gheorghe Caragea Vv.*, știindu-l pe poet mare iubitor de cărți vechi.

Tot în decembrie apare volumul *Rumänische Dichtungen*, antologie tradusă în germană de Carmen Sylva și Mite Krtemnitz, în care sunt traduse și câteva poezii de Mihai Eminescu: *Crăiasa din povești*, *Singurătate*, *Povestea codrului*, *Luceafărul*, *Sunt ani la mijloc*, *Când însuși glasul*, *Dorința*, *De câte ori, iubito*, *Despărțire*, *Melancolie*, *Doină*, *Ce te legeni*, *Revedere*, *O, mamă*, *O, rămâi*, *Pe aceeași ulicioară*, *Freamăt de codru*, *Lacul*, *Scrisoarea III*, *Scrisoarea IV*, *Strigoii*. O recenzie a gazetei *Neue preuschew (Kreutz-) Zeitung* scrie următoarele: *Considerând aplicarea muzei române spre tristeță, nu este de mirat că a produs și un reprezentant al pesimismului, M. Eminescu, ale cărui poezii sunt în colecția de față cele mai însemnate lângă acele ale lui Alecsandri, poetul de predilecție al patriei sale.*